

Peygamberler Şehri
ŞANLIURFA

Mehmet Atilla Maraş

Şanlıurfa Belediyesi Kültür Hizmetleri Serisi
1997

PEYGAMBERLER ŐEHRI

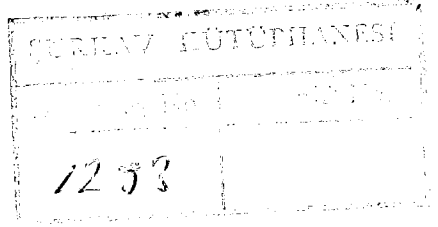
GURKAY KÜTÜPHANESİ	
Kitap No	1293
Yayıncı	

ŞANLIURFA

Mehmet Atilla Maraş

1997

Şanlıurfa Belediyesi
Kültür Hizmetleri Serisi

TAKDİM

Binlerce yıllık zengin bir kültür birikimine sahip olan ilimizde Belediye Başkanlığı yapmak bize kültürel çalışmalar noktasında önemli görevler yüklemekte.

Biz bu duygu ve düşüncelerle, hizmet noktasında yıllarca ihmal edilmiş, önemli şehircilik problemleriyle karşı karşıya olan ilimizin maddi problemlerini küt imkanlarımızla çözümlenmeye çalışırken ve bu yönde önemli atılımlar yaparken; ilimizin tarih, kültür, sanat değerlerine de hizmetin gayreti içinde olduk.

Bu çerçevede 11 Nisan Kurtuluş Haftalarımızda değerli ilim adamlarının, edebiyatçıların ve sanatçıların katıldığı, Şanlıurfamızın çeşitli yönlerinin ele alındığı paneller düzenledik. Resim ve şiir başta olmak üzere

çeşitli sanat dallarında teşvik edici yarışmalar düzenledik. İl içinde ve dışında sergiler açtık. Değerli araştırmacı Mahmut KARAKAŞ'ın hazırladığı ŞANLIURFA EVLIYA ve ALİMLERİ isimli kitabı ve değerli Sanat Tarihçisi A. Cihat KÜRKÇÜOĞLU'nun hazırladığı URFALI HATTAT BEHÇET ARABI isimli kitabı yayınladık.

Aynı inanç ve gayretle yayınladığımız ilimizin tanıtımında önemli hizmetleri olacağına inandığımız elinizdeki PEYGAMBERLER ŞEHİRİ ŞANLIURFA isimli bu eseri sizlere sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

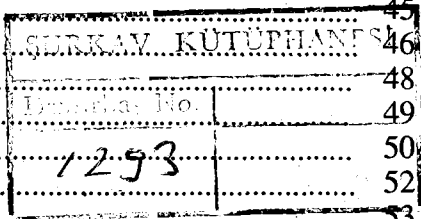
İlimizin tarihini, kültürünü, sanatını, sosyal yapısını ve coğrafi yapısını araştırarak böylesine kapsamlı bir çalışmayı kitap haline getiren, ilimizin yetiştirdiği değerli Şair-Yazar M.Atilla MARAŞ'ı kutluyorum.

Bu vesile ile saygıdeğer hemşehrilerime selam, sevgi ve şükranlarımı arz ediyorum.

Ahmet BAHÇIVAN
Şanlıurfa Belediye Başkanı

İÇİNDEKİLER

Sözbaşı.....	6
I. BÖLÜM:	
COĞRAFYA.....	8
a. KONUMU.....	9
b. YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ.....	9
c. İKLİM.....	13
d. NÜFUS.....	15
II.BÖLÜM: TARİH	18
a. URFA ve ŞANLIURFA ADININ KAYNAĞI.....	19
b. ESKİ DÖNEMLERDE ŞANLIURFA.....	20
c. İSLAM MEDENİYETLERİ DÖNEMİ.....	23
d. SELÇUKLULAR DÖNEMİ.....	24
e. OSMANLILAR DÖNEMİ.....	25
f. MİLLİ MÜCADELEDE URFA.....	26
g. ÖNEMLİ OLAYLARIN TARİHLERİ.....	28
h. ŞANLIURFA BELEDİYE BAŞKANLARI.....	30
1. ŞANLIURFA VALİLERİ.....	31
III.BÖLÜM: SOSYAL YAPI ve EKONOMİ	
a. GAP.....	34
b. TARIM.....	39
c. ORMANCILIK.....	44
d. MADENCİLİK.....	44
e. ENERJİ.....	45
f. ATATÜRK BARAJI.....	45
g. SANAYİ.....	46
h. KÜÇÜK SANAYİ.....	48
1. TİCARET.....	49
j. ULAŞIM.....	50
k. HABERLEŞME.....	52
l. EĞİTİM.....	53

m. HARRAN ÜNİVERSİTESİ.....	54
n. SAĞLIK.....	65
IV.BÖLÜM: KÜLTÜR	
1. KÜLTÜR VE TOPLUMSAL YAPI.....	67
a. HAYAT TARZI.....	69
b. BASIN HAYATI.....	71
c. MİMARLIK.....	74
d. ŞANLIURFA EVLERİ.....	74
e. KÖŞKLER ve KONAKLAR.....	77
2. TARİHİ ESERLER.....	79
a. CAMİLER.....	83
b. MAĞARA ve GÖLLER.....	87
c. TARİHİ HAMAMLAR.....	87
V.BÖLÜM: FOLKLOR	
A.a. GİYİM-KUŞAM.....	91
b. BESLENME BİÇİMLERİ ve URFA MUTFAĞI	92
c. ÇİĞ KÖFTE	93
d. MIRRA... ..	97
e. TÖRESEL YAPI	100
f. EVLENME ve DÜĞÜN.....	100
g. YÖRESEL EL SANATLARI.....	103
h. HALKOYUNLARI.....	107
ı. HALK OYUNLARI GİYSİLERİ.....	109
j. HALK MÜZİĞİ GELENEĞİ ve TÜRKÜLER... ..	111
k. TÜRKÜLERDEN BİR DEMET.....	114
l. YÖRESEL HALK EDEBİYATI	132
m. URFA AĞZI.....	135
n. ATASÖZLERİ.....	139
o. DEYİMLER.....	142
ö. HALK ARASINDA YAYGIN BEDUALAR.....	145
p. HALK ARASINDA YAYGIN DUALAR.....	145
r. BİLMECELER.....	146

B. URFADA ŞİİR

- a. KLASİK VE ÇAĞDAŞ URFALİ ŞAİRLER.....148
- b. ÜÇ ŞAİR..... 155
- c. KURTULUŞ ŞİİRLERİ.....159
- d. ÇAĞDAŞ URFALİ ŞAİRLER.....163
- e. URFA İÇİN YAZILMIŞ ŞİİRLER.....176

VI. BÖLÜM: İLÇELER

1. MERKEZ İLÇE..... 195
2. AKÇAKALE.....199
3. BİRECİK..... 200
4. BOZOVA..... 201
5. CEYLANPINAR..... 202
6. HALFETİ..... 203
7. HİLVAN..... 204
8. SİVEREK..... 204
9. SURUÇ..... 205
10. VİRANŞEHİR..... 206
11. HARRAN..... 207

VII. BÖLÜM: TURİZM

- Aa. İLİMİZİN TURİZM ALANINDAKİ YERİ..... 211
- b. ŞANLIURFAYA NASIL GİDİLİR..... 212
- c. NERELERDE KALINABİLİR..... 212
- B. HARRAN OVASINDA CEYLANLAR..... 213
- C. BİRECİKTE KELAYNAK KUŞLARI..... 218
- D. ÖNEMLİ TELEFONLAR..... 220

VIII. BÖLÜM: ÜNLÜLER

(Bilim ve Sanat Adamları)..... 221

KAYNAKLAR..... 234

IX. BÖLÜM:..... 237

SÖZBAŞI

Şanlıurfa, tarih boyunca önemli olaylara ve savaşlara sahne olmuş Güneydoğu Anadolu Bölgesinin önemli bir sınır kentidir. Şehrin tarihi çok eskilere dayanır. Gerek Arap, Fars ve Türk kültürlerinin kaynaştığı bir coğrafyada oluşu, gerekse tarihi ipekyolu üzerinde konumlaşması onu, çok önemli bir kültür şehri olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bugün için ülke folklor zenginliğinin %36'sını elinde bulundurması, şehrin kültürel kimliğini açıkça ortaya çıkarmaktadır.

Hız.İbrahim'in, Hz. Eyyub'un bu topraklarda bir zamanlar yaşamış olması, kentin "Peygamberler şehri" ünvanıyla anılmasına vesile olmuştur. İslami inancın, şehir ahalisinin günlük yaşayışında yeri oldukça büyüktür.

Osmanlı İslam Medeniyetinin 17.y.y'daki zirve şairi, hikemi şiirin büyük ustası Şair Yusuf Nabi bu topraklarda yetişmiştir.

Uzun yıllardan beri Fırat'a kavuşmayı bekleyen ve-

rimli Harran ovası, 1995 yılında, Atatürk Barajının ve Urfa Su Tünellerinin inşasının tamamlanmasıyla bu hasretten kurtulmuş ve Fırat Harrana kavuşmuştur. GAP Projesiyle sulamaya açılan Harran Ovasında sulu tarım sayesinde elde edilecek ürünlerin değerlendirilmesi, ilde tarıma dayalı birçok sanayi kuruluşunun hizmete girmesini sağlayacak, bu ise şehrin çehresini ve kaderini değiştirecektir.

2000 yılının Şanlıurfa'sı 1.000.000'nun üstündeki nüfusuyla Anadolu'nun önemli üretim ve yerleşim merkezlerinden biri haline gelecektir. Ortadoğu ülkelerine yakınlığı ise onu önemli bir ihracat kapısı durumuna yükseltecektir.

Yukarıda sayılan özelliklerden ötürü sosyal, ekonomik ve kültürel bir altyapı ve zenginliğe sahip olan bu şehrin bugüne kadar bir biyografisinin yazılmayışı beni bu konuda bir çalışma yapmaya yöneltmiştir.

Yakın çevremi teşvik ve destekleriyle böyle bir çalışmaya yöneldim. Eksikliklerin olduğu muhakkaktır. Değerli Belediye Başkanımız Sayın Ahmet BAHÇIVAN'ın bu çalışmayı kitap halinde Belediye adına yayınlamayı üstlenmesi, bizi daha da sevindirmiştir. Kendilerine, kültür hayatımıza ve Urfa kültürüne yaptığı hizmetlerden ötürü teşekkür ediyorum.

Doğup, büyüdüğüm ve ilk gençlik yıllarıma geçtiği Urfa'ya bu eserden ötürü bir hizmet yapabildiysem kendimi mutlu sayacağım.

Eseri, meraklılarının nazarlarına arz ediyorum.

Mehmet Atilla MARAŞ

**12 Mart 1997
Bahçelievler/ANKARA**

I. BÖLÜM COĞRAFYA

KONUMU

Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan Şanhurfa, 36° 40' ve 38° 02' kuzey enlemleriyle, 37° 50' ve 40° 12' Boylamları arasında yer alır.

Yüzölçümü: 18.584 Km dir.

Nüfus yoğunluğu: 1990 sayımına göre İl:1.001.455 İl merkez belediyesi ise 272.020'dir. İllerin nüfus büyüklüklerine göre sıralanışında 25. sırayı almaktadır.

Nüfus yoğunluğu: km²'ye 54 kişi.

Komşuları: Doğusunda Mardin, kuzeyinde Diyarbakır ve Adıyaman, batısında Gaziantep ve güneyinde ise Suriye yer alır.

YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ

İl alanı genel olarak bir plato görünümündedir. İl topraklarının yeryüzü şekillerine göre dağılımı şöyledir: Platolar: %61.7, Dağlar: %22.0, Ovalar; %16.3

DAĞLAR:

Şanlıurfa'da dağların yükselteleri oldukça düşüktür ve aşılması güç olan dağ hemen hemen yok gibidir. Güneydoğu Torosların orta kesiminin güney etekleri il alanı içinde kalır. İlin güneyinde dağların yerini geniş ovalar alır. İlin başlıca dağları şunlardır:

Karacadağ: 1919 m. yükseltisiyle ilin en yüksek noktasını oluşturur. Karacadağ, sönmüş bir yanardağdır. Yanardağdan fışkıran mağmatik kayalar çok geniş bir alana yayılmıştır.

Tektek Dağları: 801 m. Harran ovası ile Viranşehir ilçesi arasında yer alır. Dağlar kuzey-güney doğrultusundadır. Genel olarak basık bir plato görünümündedir. Tektek dağları sert yumuşak kalkerden oluşmuştur.

Susuz Dağları: Yükseltisi 817 m. dir.

Germuş Dağları: İl merkezinin güneyinde olup zengin su kaynaklarına sahiptir. Su kaynaklarının toplandığı kesimde Germuş köyü vardır. Yükseltisi 800 m. dir.

Nemrut Dağları: Yükselti 800 m.dir. İlin güneyindedir. **Şebeke Dağları:** Yükselti 750 m. dir. Suruç ilçesinde yer almaktadır. **Arat Dağları:** Suruç-Birecik arasındadır. Yumuşak kalkerden oluşmuştur. Yükselti: 771 m. dir.

Platolar ve Yaylalar: Platolar bir yandan Fırat nehri, bir yandan güneydoğu Toroslarla çevrilmiştir. Platolar kalkerli bir yapıdadır. Platolardaki çok sayıda mağara, dolin ve sarnıçlar bu yapıdan dolayı ortaya çıkmıştır.

AKARSULAR:

Şanlıurfa ili akarsularca zengin değildir. Yağışların azlığı, buharlaşmanın fazlalığı ve kalkerli yapı nedeniyle yüzeyde akarsular oluşmaz. Akarsuları şöyle

sıralayabiliriz:

Fırat Nehri: Siverek ilçesinin Dağbaşı bucağı yakınındaki Maktalan geçidinden il topraklarına giren Fırat, Gaziantep ile il sınırı çizerek Suriye topraklarına girer. Türkiye'nin en uzun köprüsü olan Birecik köprüsü bu nehir üzerindedir. İl toprakları içindeki bölümünün uzunluğu 270 km kadardır.

Direkli Suyu: Urfa'nın kuzey batısında Direkli mevkiinde olup zengin bir yer altı nehri olduğu tesbit edilmiştir.

Culap Suyu: Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda Diphisar ve Gürpınar köyleri yakınında doğar, güneye doğru akarak iki küçük suyla birleşerek Culap suyu adını alır. Uzunluğu 60 km kadardır.

Cavsak Suyu: Merkez ilçenin kuzeybatısındaki Cavsak Köyünden çıkar. Şanlıurfa içinden geçerek Bamyasuyu ile birleşir.

Belih Suyu: Harran'ın güneyinde, Akçakale, Aynelarus yakınlarından doğar, Suriye topraklarında Fırat'a katılır.

Habur Suyu: Viranşehir'in kuzeydoğusunda, Karacadağ eteklerinden doğar. İki kol olarak güneye yönelir. Fıratın önemli kollarından biridir. Habur'un uzunluğu 350 km dir.

Zengeçur Çayı: Karacadağ'dan doğar Batıya doğru akarak Gavur Tepesi'nin güneyinde menderesler çizer. Burada Geldik Suyu ile birleşerek Zengeçur adını alır. Kazo köyü yakınında Fırat'a karışır.

GÖLLER:

Halilurrahman Gölü: Uzunluğu 150 m. eni 30 m.dir. Şehrin içinde kalenin etegindedir. İçinde sazan türünden

balıklar vardır. Halk tarafından kutsal sayıldıkları için bu balıklar yenmez. Bu nedenle gölde binlerce balık görmek mümkündür. Derinliği 1-4 m. arasında olup suyu tatlıdır.

Aynızeliha Gölü: Uzunluğu 50 m. eni 30 m. dir. Derinliği 1-3m. arasındadır. Yeraltı sularıyla beslenen bu gölün çevresinde asırlık çınar ağaçları vardır.

Devteşti Suyu: Şehrin kuzeybatısında Külaflı tepesinin arkasında olup 12 m. çapında daire şeklinde bir göldür. Derinliği 2 m. kadardır.

Büyük ve Küçük Göl: Bozova ilçesinin güneydoğusunda yer alırlar ve kaynak suları ile beslenirler. Bozovanın içme suyu buradan karşılanır. Göllerin çevresi kavak ve söğüt ağaçları ile kaplı olup halkın mesire yeri durumundadır. Bu göllerde çeşitli balıklar yaşamaktadır.

OVALAR:

Harran Ovası: Yükselti 375 m.dir. Doğusunda Viranşehir ovası, batısında Suruç ovası yer alır. Genellikle çok düz olan ovada topraklar kırmızı renktedir. Çok verimli olan ovada akarsu yoktur. Akçakale kesiminde pompajla yer altı sularından sulamada yararlanılmaktadır. Harran ovasının yüzölçümü 2750 km²'dir.

Suruç Ovası: 700 km² yüzölçümlüdür. Topraklar kırmızı renklidir. Cerinli toprak tabakası 50-100 cm. arasında değişir. Yüksek verimlidir.

Viranşehir Ovası: 1200 km² genişliğinde olan ova dalgalı ve engebeli bir görünüm arzeder. Alüvyonlarla kaplı olup temeli kalkerdir.

Halfeti Ovası: Fırat nehri kenarında olup yer yer tepelerle kaplıdır.

Hilvan Ovası: Genelde düz olmasına rağmen yer yer

dalgalıdır. Karstik oluşumlar geniş alanları kaplar. Toprak rengi kırmızıdır.

YERALTI ZENGİNLİKLERİ

Şanlıurfa ili yeraltı kaynakları bakımından pek zengin değildir. İlde önemli bir maden yoktur. Yalnız yapı malzemesi olarak kullanılan mermer yatakları vardır. Bu yataklar Germuş ve Tektek dağlarındadır. Bozova İlçesi'ndeki fosfat yataklarının toplam rezervi 1.5 milyon ton kadardır. Suruçta tuğla-kiremit hammaddesi çıkarılmaktadır. Hammaddenin toplam rezervi 375.000 tondur.

TOPRAKLAR

İl toprakları, kullanım açısından şöyledir: Tarıma elverişli alan % 98.3 tür. Sürüme elverişli I-IV sınıf topraklar (1.173.700 hektar) il alanının % 63.2 sini kaplar.

653.600 hektar alan kaplayan, çayır-mera ve orman-funda oluşumuna elverişli VI-VII sınıf topraklar ise, il alanının % 35 ini kaplar. Bununla birlikte ilde sürüme elverişli toprakların tümünde bitkisel üretim yapılamadığından, fiilen ekili-dikili olan alanlar 1.117.000 hektardır ve il alanının % 60.1 ini oluşturur. Çayır-mera topraklarının il toprakları içindeki payı % 37.6 fundalık alanların payı ise % 0.6 dır.

Tarıma elverişsiz 18.700 hektar VIII. sınıf topraklar, yerleşim bölgeleri ve su yüzeyler ile birlikte 31.100 hektara ulaşır ve il alanının yalnızca % 1.7 sini oluşturur.

İKLİM

Urfa ilinde karasal iklim egemendir. Deniz etkisinden uzakta olan ilde, gece ile gündüz, yaz ile kış sıcaklık orta-

lamaları arasında büyük farklılıklar görülür. Bağlı nem oranı çok düşüktür. Havanın kuru olması nedeniyle Akdeniz bölgesindeki gibi çok boğucu sıcak olmaz. Karlı ve donlu gün sayısı düşüktür. Şanlıurfa'da yazlar sıcak, kışlar soğuk geçer. Yıllık yağış miktarı oldukça düşüktür. Sıcaklık: Ş.Urfa, ülkenin en sıcak illerinden biridir. Merkez ilçede yıllık sıcaklık ortalaması 18.1 dir. (C°) Bu ortalama rakam, komşu illerinkinden yüksektir. Yıllık sıcaklık ortalaması mesela Ege bölgesi illerinin çoğundan yüksektir. Mesela sözkonusu ortalama, Aydın ilinde 17.7 C° dir. Temmuz, ağustos aylarında sıcaklık çoğu zaman gölgede 40 C° ye kadar çıkar.

Urfa'da 1959 yılında, Haziran ayında sıcaklık 46.5 C° dereceye çıkararak ölçülebilen en yüksek sıcaklık derecesine ulaşmıştır ki bu, hem ilin hem de ülkenin ulaştığı en yüksek derecedir.

Merkez ilçede en soğuk aylar ocak, şubat, en sıcak aylar temmuz ağustostur. Bu güne kadar merkez ilçede en yüksek sıcaklık 10.7.1962'de 46.5 C°, en düşük sıcaklık ise 9.2.1932'de eksi 12,4 C° olmuştur.

Yağışlar: Şanlıurfa'da yıllık ortalama yağış miktarı 482,4 mm. olarak hesaplanmıştır. (15 yıl ortalaması). Yıllık yağış miktarı oldukça düşüktür. Yağışlar daha çok ilkbahar ve kış aylarında düşer. İlde yaz aylarında büyük kuraklıklar olur. Komşu illerin yıllık yağış miktarı Şanlıurfa'dakinden daha yüksektir.

Bitki Örtüsü: Şanlıurfa ili bitki örtüsü bakımından oldukça zayıftır. Zira ildeki yaz sıcaklığın ve kuraklığa hiç bir bitki dayanmamaktadır. İldeki tabii bitki örtüsünü bozkır bitkileri oluşturur. Gelincik, papatya, menekşe, gibi çiçekler hardal, tuzikbendik, kuzukulağı, semizotu, ebegümecei bu yörede yetişen bitkilerdir. Tektek dağlarında menengiç ormanları vardır. (Yabani fıstık ağaçları.)

İlin güneyinde daha sıcak iklim bitkileri yetişmektedir. Uzun zaman yeşil kalmazlar. Yalnızca yağışlı aylarda canlanırlar. Bu kesimde, yabancı buğday, çığdem, kekik, devedikeni, meyankökü yetişir.

Hayvan Türleri: Şanlıurfa ili hayvan türleri bakımından oldukça zengindir. Başlıcaları, kelaynak, keklik, tavşan, üveyik, ceylan ve tilkidir. Kelaynaklar, soyu tükenmekte olan bir kuş türüdür. Birecik ilçesinde yaşayan kelaynaklar, göçmen kuşlardır. Kış aylarında Etiyopya ve Madagaskar'a göçeden kelaynaklar, şubat ortalarından itibaren Birecik'e gelirler. Sayıları giderek azalmakta olan ceylanlar Tektek dağlarında ve Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği arazisinde yaşarlar. Son yıllarda avlanma yüzünden sayıları giderek azalmıştır. Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliğinde koruma altına alınmışlardır.

NÜFUS

Yerleşme merkezi olarak önemi eski tarihlere kadar uzanan Şanlıurfa, nüfus varlığı açısından her zaman ülkenin önemli illeri arasında yer almıştır. İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılında ilin nüfusu 200.000 in üstündeydi. 1980 yılı nüfus sayımına göre 600.000'i aşan nüfusuyla ülke genelindeki sıralamada 27 nci gelmektedir. Şanlıurfa 18.548 kilometrelik yüzölçümüyle Türkiye'nin alanca 7 nci büyük ilidir. Dolayısıyla nüfus ile yüzölçümü arasındaki ilişkiyi gösteren nüfus yoğunluğu, ilde her zaman ülke ortalamasının çok gerisinde kalmıştır. 1980'de Şanlıurfa'da kilometre'ye düşen kişi sayısı 32'dir. Türkiye ortalamasının (58) yarısını biraz aşmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarının dışında 1940'lardan 1960'lara kadar Şanlıurfa'da yıllık ortalama nüfus artış hızı, ülke ortalamasının hayli üzerindeydi. Bu durum, il-

deki yüksek doğurganlık düzeyinin bir sonucudur. Tarıma dayalı. Ekonomisi, geleneksel değer yargularının egemen olduğu aile biçimi, doğurganlık seviyesini artırmıştır.

Yıllara göre Şanlıurfa İl Nüfusu	
<u>Yıllar:</u>	<u>Nüfus:</u>
1927	203.595
1935	229.614
1940	254.398
1945	264.855
1950	298.394
1955	348.199
1960	401.919
1965	450.798
1970	538.131
1975	597.277
1980	602.736
1985	795.034
1990	1.001.455

Yıllara göre Şanlıurfa'da Nüfus yoğunluğu (kişi/km²)	
<u>Yıllar:</u>	<u>Nüfus: yoğunluğu</u>
1927	13
1935	13
1940	14
1945	13
1950	14
1955	18
1960	22
1965	24
1970	28
1975	32
1980	32
1985	43
1990	54

1960 sonrasında doğurganlık, ülke genelinde gerilerken, Şanlıurfa'da yüksek seviyesini korumuştur. 1960'lı yıllarda köyden şehire başlayan göç, şehirden de diğer illere kaymıştır. 1970'lı yılların başında tarımdan kopan nüfus için inşaat ve ulaştırma sektörlerinde yeni iş imkânları doğmuştur. Ancak ilde sanayileşmenin olmayışı ildeki yerleşik nüfusu da il dışına göçe zorlamıştır.

Şanlıurfa İlçelerinin 1990 Yılı Nüfusları

<u>İlçeler</u>	<u>Şehirçi Nüfus</u>	<u>Bucak ve Köy Nüfusu</u>	<u>Toplam Nüfus</u>
Merkez	372 020	95 492	467 512
Akçakale	48 550	33 339	81 889
Birecik	58 907	30 467	89 374
Bozova	56 812	40 067	96 879
Ceylanpınar	49 555	16 317	65 872
Halfeti	36 058	31 930	67 988
Harran	29 592	27 325	56 917
Hilvan	35 566	21 414	56 980
Siverek	133 832	70 783	204 615
Suruç	80 202	40 297	120 499
Viranşehir	100 361	42 900	143 261
Genel Toplam	1.001.455	450 331	1.451.786
Şanlıurfa İl Nüfusu	1.451.786		

1980'li ve 1990'lı yıllarda il dışına göç giderek azalmış Atatürk barajının yapımının tamamlanması ve Harran Ovasında yapımı süren su kanallarının bir kısmının tamamlanarak 1995 yılında hizmete açılması nedeniyle dışarıya olan göç tamamen durmuştur. Bu kez Harran Ovasındaki toprakların sulanması ve sulu tarıma geçiş nedeniyle şehir merkezi dışardan göç olarak nüfus olarak büyümüştür. 2000 yılında yapılacak olan Genel Nüfus Sayımında şehir içi nüfusunun bir milyonu geçeceği tahmin edilmektedir.

II. BÖLÜM TARİH

MEZOPOTAMYA VE URFA

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin '**Orta Fırat**' kesiminde yer alan Şanlıurfa, coğrafi durumunun özelliği dolayısıyla üzerinde bağımsız devlet veya beylikler kurulan diğer önasya bölgelerine nazaran oldukça değişik bir tarihe sahiptir.

Şanlıurfa, tarih boyunca Irak, Suriye, Mısır ve Anadolu'da teşekkül eden devletlerin egemenliği altında kalmıştır. Bu açıdan Şanlıurfa tarihi, Mezopotamya'ya bağlı sayılır. Dicle ve Fırat arasında kalan bu toprakların en eski ismi bilinmiyor. **Mezopotamya**, Yunanca "iki nehir arasındaki toprak parçası" anlamına gelmektedir. Araplar da aynı anlama gelen '**Elcezire**' adını vermişlerdir.

URFA ve ŞANLIURFA ADININ KAYNAĞI

Şanlıurfa'nın bilinen en eski adı **Edessa**, Büyük İskender sonrasında Selökidler Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. **Edessa**, Mekadonya Krallığı merkezinin eski

bir adıdır. Urfa adının kaynağına dair çok sayıdaki rivayetin hiç biri kesinlik kazanmamıştır. Bunlardan biri, Urfa adını Süryanice '**Orhai**' kelimesinden türediği, 'Orhai'nin ise Arapça 'suyu bol' anlamına gelen **Vurhai**'den kaynaklandığı yolundadır. Orhai'nin farklı kullanışları olan Orhe, Orha gibi söylenişlerden sonra Urfa adı ortaya çıkmıştır. Bir başka rivayete göre, **Urhai** kelimesinin Latince Orrpei'den kaynaklandığı yolundadır. Bu kelime ise 'pınar' veya 'kale' anlamına gelmektedir.

İslamiyetten önce Urfa, Persler idaresindeyken Arap yarımadasından birçok Arap kabilesi bu arada **Mudar oğulları** da gelip Urfa'ya yerleşmişler, kaynaklara göre bir süre Urfa'ya '**Diyar-ı Mudar**' adı verilmiştir. Müslüman Arap hakimiyetindeyken Urfa'nın adı **RUHA**'dır. Bugün kullanılan Urfa adının Ruha'dan geldiği sanılmaktadır.

Cumhuriyet dönemi boyunca il adının Urfa olarak kullanılmasına rağmen 1920'de Fransızlara karşı verdiği şanlı mücadeleden dolayı 12.6.1984 gün ve 3020 sayılı kanunla Urfa adı Şanlıurfa oldu. Bu kanun, 22.6.1984 tarih ve 18439 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi.

ESKİ DÖNEMLERDE ŞANLIURFA

Şanlıurfa, yazılı tarihten önceki dönemlerde önemli olaylara sahne olmuş dünyanın en eski şehirlerinden birisidir. Bazı kaynaklara göre 3000 yıllık bir şehir olduğu söylenmektedir. İslâm tarihçisi Ebu'l-Faraç'a göre Şanlıurfa Tufan'dan sonra Nuh Peygamber tarafından kurulan 18 şehirden birisidir.

Sümerlerce etrafı hendeklerle çevrili şehirlere **UR** adı verilirdi. Şanlıurfa'nın da bilinen ilk adının Ur olması ve tarihi kalenin etrafının hendeklerle çevrili olması dikkat

çekicidir.

1926 yılında Urfa ve çevresinde yapılan kazılarda Sümer, Asur, ve Etiler'e ait kalıntılar bulunmuştu. Kaynaklara göre Arami, Asur, Med, Pers, Yunan ve Bizanslıların bu bölgede yaşadıkları bilinmektedir.

Şanlıurfa ve yöresinin M.Ö.II. binde halkı Şubarlar'dan oluşan **Mitanni** Devleti'nin elinde olduğu bilinmektedir. Daha sonra **Mitanni** devletine son veren **Şuppiluliuma**, Urfa'yı Hitit topraklarına kattı. M.Ö.1100'lerde Ege Göç Kavimleri'nin yarattığı karışıklıklardan yararlanan Arami'ler, Güneydoğu Anadolu'da etkinlik sağladılarsa da kurdukları küçük prenslikleri birleştirip güçlü bir devlet oluşturamadılar. Bu krallıkların en uzun ömürlüsü olan Bit-Adini Devleti'nin M.Ö. 857'de Asur Kralı III.Şalmanassar tarafından yıkılmasıyla, Şanlıurfa ve çevresi Asurluların eline geçmiştir. Asur krallarına **Nemrut** denilirdi. Hz. İbrahim'in Nemrut zamanında doğduğu ve tek tanrı fikrini buralarda yaydığı bilinmektedir. İnanın kuzeyinde bulunan Med'ler M.Ö 600'lerde Asurları yenerek Urfa'yı kendi topraklarına katar. Daha sonra da Urartuları ortadan kaldıran Med'ler, yerleşik bir düzen kuramadıklarından M.Ö 550'de Pers'ler karşısında tutanamayarak yıkıldılar.

Pers Dönemi'nde ordunun asker-soyluları arasında paylaştırılan Edessa çevresindeki geniş ve verimli topraklarda tarım yapılması, şehirde ticaretin canlanmasına sebep oldu. Pers ordularını M.Ö 334 ve 332'de bozguna uğratarak bu devleti ortadan kaldıran **İskender**, tüm Anadolu ile birlikte Şanlıurfa'yı da Makedonya İmparatorluğuna bağladı.

İskender'in ölümüyle (M.Ö 323) ülkesi, komutanları arasında bölündü. Güney Anadolu, Suriye ve İran, Komutan Selefkos'un payına düştü. Selefkos, merkezi Antakya

olmak üzere Selökid Krallığını kurdu. Şanlıurfa da bu krallığa bağlandı. Selökidlerin giderek zayıflaması sonucu yerel topluluklardan Arami'lerin önderi Karen, M.Ö. 132'de Abgar Prens'liğini kurdu. Selökidler döneminde Şanlıurfa'da ağırlık kazanan Yunan kültürünün izlerini büyük ölçüde yok eden Aramiler, M.Ö 70'lerde Roma'nın bir uydusu durumuna gelen Selökid'lerin tersine bağımsızlıklarını korudular.

Merkezi Şanlıurfa olarak kurulan Abgar Prenslğine, Osroene Krallığı da denilmektedir. Osroene krallarına **Abgar** denilirdi. Hristiyanlık dinin **V.Abgar** döneminde Urfa'ya yayıldığı, **V.Abgar**'ın Hz.İsa'yı Şanlıurfa'ya davet ettiği söylenmektedir. Osroene krallarından Eftuha tarafından yaptırılan kaledeki çift sütunlar, bugün hala özelliğini korumaktadır. Eftuha'nın bugün okunan kitabesinde "Ben Eftuhayım, güneşin oğluyum. Bu sütunlar üzerindeki heykeli kral Menon'un kızı Şelmet için yaptırdım" denilmektedir.

Roma-Part savaşları sırasında birkaç defa işgale uğrayan Osroene krallığı M.S 117'de Romalılarca sona erdirilince Mezopotamya ve Urfa bir Roma eyaleti durumuna geldi.

Roma döneminde bölgedeki Arami ayaklanmalarını bastıran Roma orduları 241'den başlayarak Sasanilerin akınlarına hedef oldu. Şanlıurfa bölgesi de bu arada birçok defa Romalılarla Sasaniler arasında el değiştirdi.

Roma İmparatorluğu M.S. 395'te Doğu ve Batı Roma olarak ikiye bölündüğünden Şanlıurfa bölgesi Doğu Roma İmparatorluğu içinde kaldı.

Hristiyanlık'ın Antakya okulunu temsil eden ve "İsa'nın Tanrı değil, insan olduğunu" savunan Diafizitlik öğretisiyle 428'de Bizans başkentinde piskoposluğa kadar yükselen Nestorius, 431'deki Efes Konsili'nce afaroz edi-

lince, Antakya ve Şanlıurfa kiliseleri Diafizitlik'in merkezi oldu. İmparator Justinianos 533'te Monofizitlik ve diafizitlik öğretileri arasında bir uzlaşma sağlayamayınca Urfa Kilisesinin tutumu daha da sertleşti.

İSLAM MEDENİYETLERİ DÖNEMİ

Halife Hz. Ömer döneminde Şanlıurfa İyad İbni El Ganem komutasındaki İslam Orduları tarafından ele geçirilmiş ve kentin ilk Müslüman valisi olmuştur. Halife Hz. Osman zamanında, Şanlıurfa Şam'a bağlanarak daha sonraları Emevilerin saltanatında kalmıştır. Müslümanlar, 680'lerde Urfa-Harran ve Samsat'ı birleştirerek bir eyalet meydana getirdiler. İslâm egemenliği altında bulunduğu süre içinde açılan sulama kanalları ile bereketli toprakları daha da verimli hale getirilen kent, iyice zenginleşir. 750'de Emevilerin saltanatı son bulunca Urfa yöresindeki Emevi halkı üzerinde büyük bir Abbasi baskısı başladı. Bu baskılar sonucu meydana gelen ayaklanmalar, Abbasi Hükümdarı Harun'ür-Reşid'in başa geçmesiyle son buldu. Halife Harun'ür Reşid'in adil yönetimi sayesinde sakin bir dönem yaşayan Urfa, 809'dan sonra onun oğulları arasındaki taht kavgaları sırasında büyük ölçüde zarar gördü. Harun'ür Reşid ve oğulları döneminde Şanlıurfa ve Harran, Abbasi Devletinin ünlü birer kültür merkezi haline geldi. Halen Harranda kalıntıları bulunan medreseler bu dönemde inşa edilmiştir. Şanlıurfa ve çevresi, Abbasilerin yıkılmasıyla şöhretini kaybetmiştir. Yörede kabileler arasındaki iç kavgalar sürüp gitmiştir. İslâm güçlerinin birbirine düşmesinden yararlanan Bizanslılar 942'de Diyarbakır'a kadar ilerleyerek Urfa'yı da ele geçirmişlerdir. 1037'de tüm Urfa'yı ele geçirip egemenlikleri altına alan Bizanslılar kalenin surlarını onararak korunaklı hale getirdiler.

SELÇUKLULAR DÖNEMİ

1037'de Aral Gölü ve Hazar Denizi dolaylarında Büyük Selçuklu Devleti kurulurken Urfa Bizanslıların elindeydi. Selçukluların büyük komutanı Sultan Alparslan, 1071'de Malazgirt ovasında Bizans ordusunu yenince Anadolu ve dolasıyla Urfa, Selçukluların eline geçmeye hazırlanmış oldu. Müslüman Türkler hızla Anadolu içlerine dağıldılar. Alparslan'ın 1072'de ölmesi üzerine Selçuklu tahtına Melikşah çıktı. Alparslan'a karşı ayaklanmış olan Süleymanşah ve kardeşi Mansur Urfa yöresinde bulunuyordu. Halep seferine çıkan Melikşah, Komutanlarından Bozan'ı Urfayı almak için görevlendirdi. Savaş iki müslüman Türk kuvvetleri arasında sürüyordu. Savaş sırasında Urfaya gelen Melikşah, savaşın kendi lehine dönmesini sağladı. Urfa ve çevresini savunan Süleymanşah savaşta öldü. (1086) Bugün türbesi Suriye sınırları içinde kalmış olup "**Türk mezarı**" diye anılır) Melikşah Urfa'yı Bozan'a verdi. Bozan 1087'de Urfa'ya ve Harran'a vali oldu. Urfa Selçuklular yönetiminde yeniden eski uygarlığına kavuşturuldu. Hanlar, mescitler, medreseler açıldı. Ünlü Türk bilgini Farabi'nin de ders gördüğü Harran Üniversitesi bu dönemde daha da geliştirildi.

Artan müslüman-Türk baskısını yoketmek amacıyla, Bizanslıların isteği üzerine düzenlenen Haçlı seferi sırasında, Maraş yöresinde asıl haçlı ordusundan ayrılan **Kont Baudouin**, kent halkının desteğini kazanarak, 1098'de **Urfa Haçlı Kontluğu**'nu kurdu. Uzun yıllar çevresi Türk devlet ve beylikleri ile çevrili bir ada durumunda varlığını sürdüren bu kontluk, zaman zaman Türk'lerin aralarındaki savaştan yararlanarak sınırlarını genişletmeyi de başardı. Ancak zamanla Urfa'da egemen olan Haçlılar, iktidar kavgasına girip güçlerini yitirince, Musul Atabegi İmameddin Zengi 1144'te Urfa'yı ele

geçirdi. 1182'de İmameddin'in ölümüyle yerine geçen Nureddin Mahmudun yanında yetişen komutan Selahaddin Eyyubi; Eyyubi devletini kurunca Urfa da bu devletin sınırları içinde kaldı.

1196'da Anadolu Selçuklu tahtına çıkan II. Süleymanşah döneminde ülke birliğini sağlamak için yürütülen çabalar, Urfa'daki Eyyubi egemenliğini etkilemedi. 1232'de Mısır Eyyubileri'nin eline geçen Urfa, I.Alaeddin Keykubad tarafından Selçuklu topraklarına katıldıysa da Eyyubiler tarafından tekrar geri alındı.

Moğollar döneminde sık sık yağmalanan, ağır vergilerle ezilen Urfa yöresindeki Türkmen boyları, Anadolu Selçuklularının 1318'de tarihe karışmasından sonra bağımsız davranmaya başladılar. Bu dönemde Anadolu'da kurulan sayısız beyliklerden birisi olan Salim Bey ve oğulları aşireti Urfa'da etkinlik sağladı.

Ancak Timur'la birlikte Ankara savaşına katılan Akkoyunluların başında bulunan Karayülük Osman Bey, kendisine bağışlanan Diyarbakır yöresinde Akkoyunlu devletini kurduktan sonra (1403) Urfa'yı da ele geçirdi.

Safeviler'in güç kazanmasıyla etkinliklerini yitiren Akkoyunlular 1502'de aldıkları son yenilgiyle tüm Doğu Anadolu'yu Safevilere bırakmak zorunda kaldılar. 1514'te Urfa'yı alan Şah İsmail komutasındaki ordular Yavuz Sultan Selim tarafından 1517'de yenilgiye uğrattırılır. Böylece aynı yıl Urfa'da Osmanlıların topraklarına katılır.

OSMANLILAR DÖNEMİ

Urfa Osmanlılar döneminde bir süre barış içinde yaşadı. Celali ayaklanmaları bu barış döneminin sonu oldu. 1582'den sonra Anadolu'daki sancak beylerinin görevden alınmaları ya da yer değiştirmeleri büyük tedirginliklere sebep oldu.

Urfa, Osmanlı'ların eline geçtikten sonra Diyarbakır Eyaletine bağlanmıştır. Osmanlı egemenliğine girdiğinde Urfa'da 3 cami, 12 mescid, 4 hamam, 2 kervansaray, 1 bedesten, 1 darphane, 1 başhane, 1 tabakhane, 5 tane de küçük imalathane vardı.

Osmanlılar'ın klasik döneminde Urfa, Halep vilayetine bağlı bir sancaktır. 1867 Vilayet Nizamnamesi, Urfa Sancağının; Merkez kaza, Birecik, Rumkala (Halfeti) ve Suruç kazalarından oluştuğunu kaydetmektedir.

1883 Halep Vilayet Salnamesi Urfa Merkez Kaza'nın başlıca taşınmaz mallarını şöyle sıralamaktadır:

Cami 31, Mescit 31, Tekke 4, Türbe 9, Kilise 11, **Medrese 14**, Kütüphane 6, Hane 3.906, Hamam 14, Han 9, Dükkan 1.799, Mağaza 4, Bedesten 1, Kasriyye 2, Su değirmeni 19, Hayvan değirmeni (madar) 29, Fırın 14, Kumaş tezgahı 221, Dabakhane 2, Kahvehane 59, Meyhane 15, Boyahane 13, Sabunhane 2, Masura 10, Lokanta (Aşhane) 2, Mezhana 1.

1903 Maarif Salnamesi'ne göre Urfa merkez Kaza'da mevcut 7 adet medresenin kütüphanelerinde toplam 1.666 adet kitap bulunmaktaydı. Bu medreselerde okuyan toplam öğrenci sayısı 144 idi. Urfa Merkezindeki medreseler şunlardır:

1 Rıdvaniye, 2 Rahimiye, 3. Sakibiye, 4.İbrahimiye, 5.İhlasiye 6.Rızaiye, 7.Süleymaniye.

MİLLİ MÜCADELEDE URFA

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi imzalandığı günlerde Urfa bağımsız bir sancaktı. 7 Mart 1919'da İngilizler tarafından işgal edilen Urfa, daha sonra Fransız işgaline terkedilir. 13 ay, 3 gün süren işgalden sonra büyük bir mücadele sonucu kurtuluş gerçekleşir. Fransız

işgali sırasında şehrin üçtebir nüfusuna sahip olan Ermeniler, Fransızlarca silahlandırılmış ve işgalde Fransızların yanında yer almışlardır. Fransız ve Ermenilerin ortaklaşa yaptıkları zulme dayanamayan halk 9 Şubat 1920'de ayaklanır. Urfa jandarma kumandanı Ali Saip (Ursavaş) Bey, Fransızları bu bölgeden çıkarmak için halkı Kuva-yı Milliye adına örgütlendirir. Çevredeki aşiretlerin de desteği sağlanır. Urfadaki direniş teşkilatının yönetim organı şu kişilerden oluşuyordu: Emekli Binbaşı İhsan Bey, Askerlik Şube Başkanı Binbaşı İlyas Bey, Kaymakam Şevket Bey, Veteriner Adil Bey, Jandarma Teğmeni Hulusi Bey, Ali Saip Bey, Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendi, Barutçu Hacı İmam Efendi ve Bedriğazade Halil Efendi.

Saldırıya geçilmeden evvel Fransız işgal komutanına Kuva-yı Milliye Komutanı Namık (Ali Saip) imzalı bir nota verildi. Notada 24 saat içinde işgal kaldırılmazsa saldırıya geçileceği yazılıydı. İşgal komutanın kendilerine verilen ultimatomu reddetmesi üzerine Kuva-yı Milliye güçleri 9 Şubat sabahı Harrankapı ve Beykapısı yönünden şehre girdiler. Karakoyun deresinin belli başlı yerlerine de Badıllı, Dögerli, Şeyhanlı, Baziki ve Bozova aşiretlerinin adamları yerleştirilerek savunma mevzileri oluşturuldu. Sabah olduğunda Şehrin güneyi Kuva-yı Milliye'de Kuzeyi Fransızlarda idi. Aynı gün hapishanenin boşaltılarak mahkumların direnişe katılmalarının sağlanması anında, açılan ateşle birlikte savaş başladı. El bombalarıyla desteklenen ateş akşama kadar sürdü. Aynı gece Badıllı aşiretinin adamları Fransız karargahına girmeyi başardılar. Bir müddet sonra Suruç ve Birecik bölgesindeki Fransız kuvvetleri de kuşatıldı. İki ay süren savaş süresinde Milliler defalarca düşman mevzilerine taruzda bulundular. Nisan 1920 başlarında Fransız işgal komutanı, Mutasarrıf Ali Rıza Bey'e ateşkes isteğinde bu-

lunduğunu bildirir. Daha sonra silah ve cephaneleriyle birlikte şehri terketmeleri hususunda anlaşma sağlandı. Ağırlıklarını götürmeleri için kendilerine 60 deve ile 20 katır verildi. Fransızlar, 11 Nisan 1920'de Urfa'yı boşaltırlar. Böylece bir yıldan fazla bir süre işgal altında kalan Urfa, kurtulmuş olur.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ŞANLIURFA ÖNEMLİ OLAYLARIN TARİHLERİ

- 1923 : Birecik ve Suruç bucakları ilçe oldu.
20 Nisan 1924: Urfa sancağı il oldu.
1925 : Urfa'da ilk basımevi hizmete girdi.
1926 : Siverek ve Hilvan ilçe oldu.
1930 : Bozova ilçe oldu. (Eski adı Hüvek)
12 Şubat 1937 : Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği açıldı.
1942 : Urfa Kız Sanat Enstitüsü açıldı.
1946 : Urfa Lisesi öğretime açıldı.
1946 : Akçakale İlçe oldu.
1950 : Urfa Yetiştirme Yurdu hizmete açıldı.
1954 : Halfeti Bucağı İlçe oldu.
1956 : Birecik Köprüsü hizmete girdi.
18 Ağustos 1958: Urfa kütüphanesi açıldı.
1961 : Otomotik telefon santralı hizmete girdi.
1965 : İş ve İşçi Bulma Kurumu şubesi açıldı.
1966 : Şehiriçi Otobüs İşletmesi hizmete girdi.
1967 : Urfa'ya Elektrik bağlandı.
24 Ağustos 1968 : Urfa Et Kombinası hizmete girdi.

- 1969 : Urfa Müzesi açıldı.
- 1971 : Çukurova Hidroelektrik Santrali'ndan elektrik takviyesi sağlandı.
- 8 Ocak 1973 : Urfa Pamuk İpliği Sanayii (UPİSAŞ) hizmete girdi.
- 1976 : Siverek Tereyağı-Peynir ve Süt fabrikası açıldı.
- 1976 : Urfa Şarap ve Sirke fabrikası açıldı.
- 1976 : Ceylanpınar Peynir-Tereyağı Fabrikası hizmete girdi.
- 1977 : Urfa Tarım Alet ve Makinaları Fabrikası hizmete açıldı.
- 1977 : Hilvan Yem Fabrikası hizmete açıldı.
- 1977 : Urfa Yün yapağı Fabrikası hizmete girdi
- Eylül 1981 : Ceylanpınar İlçe oldu.
- 2 Mart 1980 D.Üniversitesi Urfa Ziraat Fakültesi, öğretime başladı.
- 3 Kasım 1983 : Atatürk Barajı'nın temeli atıldı.
- 1984:Dicle Ünivrsitesine bağlı Mimarlık-Mühendislik Fakültesinin İnşaat Bölümü açıldı.
- 1986 : Şanlıurfa Çimento Fabrikası hizmete girdi.
- 1986 : Harran Çırçır Pres Fabrikası hizmete açıldı.
- 1986 : Atatürk Barajı inşaatı tamamlandı.
- 1987 : Önkaz Tuğla fabrikası hizmete açıldı.
- 16.9.1987 : Harran kasabası ilçe oldu.
- 1938 : Siverek teneke fabrikası hizmete girdi.
- 1989 : Karacadağ Menba Suları Tesisleri Hizmete girdi
- 1990 : Havaalanı hizmete girdi.
- 11.7.1992 : Harran Üniversitesi kuruldu.
- 1995 : Şanlıurfa tünellerine ve sulama kanallarına Atatürk barajından su verildi.

ŞANLIURFA BELEDİYE BAŞKANLARI

1. Ömer Edip (Kürkçüoğlu)	1908-1912
2. Halil Akyüz	1912-1914
3. Osman Remzi (Kürkçüoğlu)	1914-1916
4. Şih Müslüm (Parmaksız)	1916-1917
5. Mustafa Hacıkamiloğlu	1917-1923
6. Reşit Görgün	1923-1926
7. Ömer Alpan	1926-1929
8. İbrahim Yorgancıoğlu	1929-1930
9. Celâl Nedim (Kürkçüoğlu)	1930-1933
10. Ömer Alay	1933-1946
11. Fazıl Kürkçüoğlu	1946-1947
12. Celâl Güllüoğlu	1947-1949
13. Reşit Akyüz	1949-1953
14. Aziz Özbay	1953-1954
15. Reşit Rastgeldi	1954-1955
16. Hacı Tevfik Saraç	1955-1957
17. Cemil Hacıkâmilioğlu	1957-1960
18. Reşit İpek	1960-1960
19. Alâettin Kral (Vali)	1961-1962
20. Nurettin Hazar (Vali)	1962-1963
21. Mustafa Kılıç	1963-1973
22. Kadri Barut	1973-1977
23. Feridun Yazar	1977-1980
24. Ziya Çoker (Vali)	1980-1981
25. M.Erdoğan Cebeci (Vali)	1981-1981
26. Alâettin Turan (Vali Muavini)	1981-1984

27. İbrahim Halil Çelik	1984-1991
28. U. Esat Akgöl	1991-1994
29. Ahmet Bahçivan	1994-1998

ŞANLIURFA VALİLERİ

1. İzzet Bey	1921-1924
2. Fuat Bey	1924-1928
3. Etem Bey	1928-1932
4. Feyyaz Bey	1932-1933
5. Niyazi Atakar	1933-1937
6. Atıf Ulusoğlu	1937-1939
7. Kâzım Demirel	1939-1941
8. Ekrem Yalçınkaya	1941-1942
9. Hasip Koylan	1942-1943
10. Feyyaz Bosut	1943-1944
11. Halil Bilaloğlu	1944-1946
12. Ali Rıza Ünal	1946-1948
13. Kâmuran Çubruh	1948-1949
14. Halis Bilaloğlu	1949-1950
15. Asım Türel	1950-1951
16. İsmail Hakkı Baykal	1951-1952
17. Feyzi Tugay	1952-1953
18. Rıfat Bingöl	1953-1955
19. Nedim Evliya	1955-1956
20. Fahrettin Gömülü	1956-1957
21. Celâl İzgi	1957-1959
22. Kadri Eroğan	1959-1960

23. Şerafettin Atak	1960-1961
24. Necdet Yalçın	1961-1962
25. Alâeddin Kral	1962-1965
26. Nurettin Hazar	1965-1966
28. Kemalettin Kazezoğlu	1966-1968
29. Nazım Kemal Diniz	1968-1971
30. Fikret Turgut Sayın	1971-1975
31. Galip Demirel	1975-1976
32. Rafet Üçeli	1976-1978
33. Musa Eran	1978-1978
34. Erol Tuncel	1978-1979
35. Nurettin Turan	1979-1980
36. Akın Gönen	1980-1980
37. Ziya Çoker	1980-1981
38. M.Erdoğan Cebeci	1981-1985
39. Alparslan Karacan	1985-1990
40. Ziyaeddin Akbulut	1990-1996
41. Şahabettin Harput	1996

III. BÖLÜM

SOSYAL YAPI VE EKONOMİ

GAP

"Güneydoğu Anadolu Projesi" Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde kurulmakta olan barajlar ve hidroelektrik santralleri ile sulama sistemlerini ve yörede yapılacak tarımsal, sınai, eğitim, sağlık v.b. hizmetleri kapsayan entegre bir projedir.

Projenin tümü gerçekleştiğinde 17.000.000 ha, alanın sulu tarıma kazandırılmasının yanısıra yılda 25 milyar kwh.lık elektrik enerjisi üretilebilecektir. Sulanacak alan ve üretilecek enerji miktarı Türkiye'de günümüzdeki değerlerin yarısı kadardır.

GAP tek başına bağımsız bir proje olmayıp, birbiri ile alâkalı 13 adet ayrı proje demetinden müteşekkildir.

Geniş arazilerin sulanması ve elektrik enerjisi elde etmek, ana gayesiyle yola çıkmıştır. Proje, tatbik programında belirtildiği şekilde tamamlanınca:

- 1.693.027 hektar alan sulu ziraate geçecek.
- 27.345 Gwh enerji (sulama öncesinde),
- 23.000 Gwh enerji (sulama sonrasında) üretilecektir.

Fırat havzası için 7, Dicle havzası için 6 olmak üzere toplam 13 ayrı projenin sınıflandırılması şöyle:

Fırat havzası projeleri:

1) Aşağı Fırat Projesi:

- a) Atatürk Barajı ve hidroelektrik santrali,
- b) Şanlıurfa tünelleri,
- c) Şanlıurfa hidroelektrik santrali,
- ç) Şanlıurfa-Harran Ovası sulaması,
- d) Mardin-Ceylanpınar Ovaları sulaması,
- e) Siverek-Hilvan pompaj sulaması,
- f) Bozova pompaj sulaması,

2) Karakaya Barajı Projesi

3) Sınır Fırat Projesi

- a) Birecik Barajı ve Hidroelektrik Santrali,
- b) Karkamış Barajı ve Hidroelektrik Santrali,
- 4) Suruç-Baziki Projesi
- 5) Adıyaman-Kâhta Projesi
- 6) Adıyaman-Göksu- Araban Projesi
- 7) Gaziantep Projesi

Dicle Havzası projeleri:

1) Kralkızı-Dicle Projesi

- a) Kralkızı Barajı ve Hidroelektrik Santrali
- b) Dicle barajı ve hidroelektrik santrali
- c) Kralkızı-Dicle sulaması
- 2) Batman Projesi
- 3) Batman-Silvan Projesi
- 4) Garzan Projesi
- 5) Ilısu Projesi
- 6) Cizre Projesi

GAP'ın en büyük kilit tesisi şüphesiz ki "Atatürk

Barajı'dır. Bu muhteşem proje ile ilgili olarak bazı mühim bilgileri de şöyle sıralayalım.

- Drenaj (su birikim) havzası: 92.338 km²
- Yıllık (ortalama_) akacak su: 26.654 km³
- Barajın tipi: Kil çekirdekli kaya dolgu
- Talveg (nehirin en derin taban) kotu: 383 m
- En düşük işletme su kotu: 513 m
- En düşük su seviyesi: 526 m
- En yüksek su seviyesi: 542 m
- Baraj kreti (seti) kotu: 549 m
- (En yüksek su seviyesinde) su toplama hacmi: 48.7 km³
- Kret (baraj seti) uzunluğu 1664 m
- Kret genişliği: 15 m
- Gövde dolgusu 84.5 hm³ (ile gövde dolgusu hacmi bakımından bugüne kadar dünyada inşa edilmiş barajlar arasında 6'ncı barajdır)
- Dolu savak kapakları: 16x17 m ebadında 6 adet
- Dolu savak toplam beton hacmi: 1.350.000 m³
- Dolu savak (max.) boşaltım kapasitesi: 16.800 m³/saniye
- Hidroelektrik santrali için su alma yapısının yüksekliği: 70 m uzunluğu (yaklaşık) 200 m beton yapı
- Su alma yapısını toplam beton hacmi : 580.000 m³
- Santrale su akıtan 'cebri borular": 8 adet
- Cebri boruların çapı: 6.60 m ile 7.25 m arası
- Cebri boruların toplam uzunluğu: 4.817 m
- Hidroelektrik santral binası boyutları: En:49 m, Boy: 258 m, Yükseklik: 55 m

- Santral binası toplan beton hacmi: 364.000 m³
- Kelebek vana: 8 adet, 5.70 m çapında
- Türbin jeneratör: 8 adet
- Beher jeneratörün ünite gücü: 300 MW
- Toplam güç: 2 400 MW
- Yıllık elektrik enerjisi üretimi: a) Sulamadan önce 8,9 TWH b) Şanlıurfa-Harran Ovası sulamasından sonra 8,1 TWH
- Enerji nakil (şalt) sahasında toplam uzunluğu 22 km olan çift devre 4 adet 380 KW'lık enerji nakil hattı.

GAP, alan olarak Güneydoğu Toroslarla Irak ve Suriye sınırları arasında kalan, az engebeli büyük düzlüklerden oluşmaktadır. Toplam yüzölçümü 74.000 km² olup Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin ve Siirt illerini kapsamaktadır. Bölgenin başlıca akarsuları Fırat ve Dicle'dir.

Step iklimine sahip olan bölgede Haziran-Eylül ayları arasında hiç yağış düşmemektedir. Uzun yıllar ortalamasına göre yıllık yağış miktarı 300 mm, en sıcak ay ortalaması 27.2°C, en soğuk ay ortalaması 2.5°C, en düşük sıcaklık 17.5°C, en yüksek sıcaklık 42.8°C, donlu gün sayısı 56.9, 30°C, nin üzerindeki gün sayısı 100.9 dur.

Güneydoğu Anadolu'da toprak kaynaklarının elverişliliğine karşın yağışların yetersiz oluşu, tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. İşte bu nedenledir ki bitki desenini, verimi ve çağdaş tarım yöntemlerinin uygulanmasını sınırlayan başlıca etmen olan su noksanlığının sulama yoluyla giderilmesi planlanmıştır.

Türkiye nüfusunun % 8'i GAP bölgesinde yaşamaktadır. Bölgenin nüfus artış hızı Türkiye ortalamasından yüksek, okuma yazma oranı ise ortalamadan çok altındadır. Bölgede 4110 köy ve 5148 mezra bulunmak-

tadır.

Bölgede genellikle kuru tarım teknikleri uygulanmakta olup, hububat, mercimek, antepfıstığı, bağ, pamuk, tütün gibi ürünler bitki desenini oluşturmaktadır. Her yıl ekilebilir tarım alanlarının % 8.3-47'si nadasa bırakılmaktadır.

Bölgede sanayi, tarıma dayalı olup özellikle Gaziantep ilimiz bu yönden gelişmiş durumdadır. Ayrıca yörede petrol rafinerisi, çimento fabrikaları ve maden yatakları bulunmaktadır.

Atatürk Barajı; yükseklik bakımından dünyada sekizinci; gövde dolgusu bakımından üçüncü; göl hacmi yönünden onbeşinci; kurulu güç yönünden onyedincidir.

7.64 m. çapında 26.4 km. uzunluğunda iki tünelden oluşan Urfa tüneli, Urfa-Harran, Aşağı Mardin, Ceylanpınar ovalarındaki 3.000.000 da alanı sulayacak biçimde projelendirilmiş olup, projede debi değeri 328 m³/s olarak belirlenmiştir.

Atatürk Barajı ile pompaj sulamaları da dahil 8.742.000 dekar alanın sulanması mümkün olacaktır ki bu alan Çukurova'da Aşağı Seyhan projesinde halen sulanmakta olan alanın yaklaşık sekiz katı kadardır. Bu büyüklükteki bir alanı sulayabilmek için yağmurlama sistemlerinin kurulmasına da imkan verecek şekilde projelendirilen sulama sisteminde değişik tipte 1178 km kanalet kullanılacak ve toplam 415 km. drenaj kanalı açılacaktır.

Projenin tamamlanması halinde bölgede kuru tarım tekniği ile üretilen bitkilere, sulama ile birlikte yenileri eklenecek ve birim alandan sağlanan gelir artacaktır. Örneğin, Türkiye'nin total tarımsal üretimi içinde pamuk % 118, piriç % 84, antepfıstığı % 289 ve meyve % 51 oranında artış gösterecektir.

Tarım, tarıma dayalı sanayi ve hizmet sektörlerindeki büyümeye paralel olarak istihdam imkanları artacak, böylece diğer bölgelere ve şehirlere göç önlenmiş olacak aynı zamanda bölgede yaşayan vatandaşların sosyo-ekonomik düzeyinde belirgin bir yükselme sağlanacaktır.

2000 yılında nüfusu 75 milyona ulaşacak ülkemizin tarım ürünleri açısından kendi kendine yeterliliğinin devamı, son yıllardaki iklim değişiklikleri de dikkate alındığında, barajlarda depolanan suyun zaman zaman petrol kadar değerli ve stratejik önemi olan bir doğal kaynak durumuna gelmesi, Fırat ve Dicle nehirlerinin taşıdığı bol suyun, birer mühendislik harikası olan barajlar sayesinde düzenli bir rejime kavuşturularak gereken yer ve zamanda tarımın hizmetine sunulacak olması yönüyle, yalnız ülkemize değil, sanıldığı gibi aksine komşu ülkelere de yarar sağlaması açısından önemlidir.

GAP, EVRENSEL ÖLÇÜLERE SAHİP, ULUSÇA GURUR DUYDUĞUMUZ BİR KALKINMA, BARIŞ VE DOSTLUK PROJESİDİR.

TARIM

Tarım, Şanlıurfa'da daha çok tabiat şartlarına bağımlıdır. İl tarımında bitkisel üretim egemendir. Toplam üretimin %61'i bitkisel, %39'u ise hayvansaldır. İlde Fırat nehri gibi zengin bir su kaynağı olmasına karşılık, kurak iklim şartları ve sulama tesislerinin yetersizliği verimin ve üretimin çok düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır. Bu durum bitki çeşitlerindeki üretimi de sınırlamaktadır. Bunun yanında üretim tekniklerinin zayıf ve göreneğe dayanması, pazar şartlarının elverişsizliği ilde tarımsal potansiyelin tam değerlendirilmesini engellemektedir.

İlin güneyinde yer alan Harran, Suruç ve Viranşehir ovaları tarımsal etkinliklerin yoğun olduğu yerlerdir. Ancak kuraklık nedeniyle bu geniş ovalardan yeterli miktarda ürün alınamaz.

Bitkisel üretimde tahıllar başta gelir. Baklagillerden en çok mercimek ekilir. Sulanabilen çok az alanlarda da pamuk yetiştirilir. İlin Türkiye mercimek üretimindeki payı 1970'lerin sonunda % 13'e ulaşmıştır.

İl meyveciliğinde bağcılık ve fıstıkçılık gelişmiştir. Eski ve geleneksel bir iş olan bağcılık, yerini son yıllarda daha çok gelir getiren Antepfıstıkçılığına bırakmıştır. Bununla birlikte 1980 istatistiklerine göre Türkiye bağlarının % 9.5'i Şanlıurfa'dadır. Ancak bağcılıkta verim oldukça düşük bir seviyededir.

Türkiye'nin en büyük deneme çiftliği olan Ceylanpınar Devlet Tarım İşletmesi Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesindedir. 1943'te kurulan çiftlikte tarla tarımı, bahçe kültürleri ve hayvancılık şubeleri vardır.

Şanlıurfa tarımında makineleşme 1950'lerde başlayıp 1970'lerin ortalarına doğru hızlanmıştır. Ancak modern tarım girdilerinin kullanımı ildeki ekim alanlarının genişliğine oranla hayli yetersiz kalmaktadır. Bu açıdan, il, ülke ortalamasının çok altındadır.

İl tarımının en önemli sorunu susuzluktur. Kurak bir bölgede yer alan ilin sulama imkânlarının kısıtlılığı ve yağışların yetersizliği büyük sorun olmaktadır. GAP projesi içinde yer alan ve yapımına başlanan Atatürk Barajı ve Urfa Tüneli tamamlandığında ilde sulama sorununun önemli ölçüde çözülmesi ve bitkisel üretimde büyük artışların olması beklenmektedir.

Şanlıurfa'da toprakların mülkiyetlere göre dağılımında önemli derecede eşitsizlikler nedeniyle 1945'ten beri hazırlanan çeşitli toprak reformu kanun

tasarılarında ilk uygulama bölgesi olarak seçilmiştir. 1973'te yürürlüğe giren 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasası'yla ilde 1.616.000 dekar toprak kamulaştırılmış ve bunun 230.000 dekara dağıtılmıştır.

Şanlıurfa'da hayvancılık, daha çok canlı hayvan yetiştiriciliğine dayanır. Hayvansal üretimde verim oldukça düşüktür. Et ve süt üretimi de oldukça düşük bir seviyededir. Ancak canlı hayvan ticareti gelişmiştir. Çoğunlukla dağlıç, karaman ve ivesi koyunları yetişir. İvesi koyunları bölgeye has bir türdür. Susuzluğa ve sıcaklara karşı dayanıklıdır. Bu türün yaygınlaştırılmasını Ceylanpınar Tarım İşletmesi üstlenmiştir. İlde tiftik keçisi yoktur. Kıl keçisi beslenir. Sığır oldukça azdır. Güney Kırmızısı yerli bir ırk olup oldukça yaygındır.

Şanlıurfa geçmişte olduğu gibi günümüzde de at yetiştiriciliği ile dikkati çekmektedir. 1947'de kurulan Atçılık İslah Kurumu yetiştirdiği damızlık aygırlarla tabii tohumlama çalışmaları yapmaktadır. Bölgede yetiştirilen saf kan Arap Atlarından devletin atçılıkla uğraşan çeşitli kurumlarına ve özel yetiştiricilere damızlık sağlanmaktadır. 1980'de ilde 26.000 adet at varlığı tespit edilmiştir. Türkiye içindeki payı % 3.3'ü bulmaktadır.

Kurak bir bölge olan ilde eskiden çok sayıda deve vardı. Buna rağmen ilde 1980'de 1730 adet deve varlığı Türkiye deve varlığı içindeki payı % 14.4'ü bulmuştur.

İlde kümes hayvancılığı oldukça ilkeldir. Modern sayılabilecek tavukçuluk işletmeleri hemen hemen yok gibidir. Arıcılık gelişmemiştir. Modern kovan yok denecek kadar azdır. İlin yıllık bal üretimi yalnızca 44 tondur.

Şanlıurfa'da Ekili Alanın Ana Ürünlere Göre Dağılımı (%)

	1950	1960-61-62	1970-71-72	1978-79-80
	<u>ortalama</u>		<u>ortalama</u>	<u>ortalama</u>
Toplam ekili alan (ha)	177.532	498.793	594.503	693.939
Toplam Tahıllar	88.0	92.2	89.6	89.5
Buğday	55.2	66.0	66.7	70.7
Arpa	21.7	23.8	20.8	18.7
Toplam Baklagiller	11.5	7.0	7.5	7.9
Mercimek	5.1	4.7	4.5	6.5
Burçak	3.4	2.0	1.8	0.8
Pamuk	-	0.2	2.2	2.1
Kenevir	0.1	0.3	0.3	-
Susam	0.1	0.1	0.1	0.2
Diğerleri	0.3	0.2	0.3	0.3

Şanlıurfa'da Ana Ürünlerin Üretim Miktarları (ton)

Ürün Türü	1950	1960-61-62	1970-71-72	1978-79-80
	<u>ortalaması</u>		<u>ortalaması</u>	<u>ortalaması</u>
Toplam Tahıllar	119.669	476.013	550.198	462.850
Buğday	67.220	323.333	382.511	365.592
Arpa	27.485	140.333	149.828	96.108
Toplam Baklagiller	14.684	24.581	46.370	31.547
Mercimek	6.548	16.167	27.680	24.738
Burçak	4.479	7.017	10.993	4.347
Pamuk (Kütlü)	12	1.179	11.294	19.646
Kenevir (lif)	162	1.939	1.995	484
Susam	97	304	399	477

1980 yılında Şanlıurfa'da ekilen başlıca sebzelerin üretim miktarları ve bunların Türkiye içindeki payları şöyledir:

Üretim	(ton)	Türkiye Payı (%)
Domates	8.669	0.2
Patlıcan	4.608	0.7
Biber	2.183	1.0
Turp	886	4.9
Sarmısak	367	2.1
Semizotu	31	6.2

Şanlıurfa'daki Çeşitli Tarım araçları sayısı:

	1970	1980
Traktör	1.059	3.535
Harman Makinesi	120	326
Biçerdöğür	427	474
Döven	15.070	46.850
Karasaban	34.585	20.286
Motopomp	1.735	6.149
Pülverizatör	354	1.299
Pulluk (Hayvan)	1.163	1.657
Pulluk(Traktör)	1.323	5.236
Mibzer	824	4.589

Şanlıurfa'daki Çeşitli Tarım araçları sayısı:

	1960	1970	1980
At	9.304	9.345	26.310
Eşek	36.274	51.445	15.670
Deve	5.312	3.580	1.730
Sığır	120.237	154.040	139.575
Manda	613	605	1.290

	1960	1970	1980
Manda	613	605	1.290
Koyun	1.015.913	710.840	2.116.100
Keçi (kıl)	562.230	328.670	414.270
Tavuk/horoz	425.000	399.300	507.400
Hindi	-	53.200	46.060
Arı Kovanı	52.637	21.805	11.475

ORMANCILIK

Urfa toprakları, Suriye çölünü kuşatan bozkır alanda kalmaktadır. Bu nedenle küçük koruluklar dışında Şanlıurfa'da orman yoktur. İlin çeşitli kesimlerine dağılan ve ovaları birbirinden ayıran, aşınmayla önemli derecede kütleşmiş dağlar ve tepelerde tek ve çok yıllık otçul bitkiler dışında bölge doğal örtüden yoksundur. Şanlıurfa topraklarında yalnızca 11.400 hektar fundalık alan vardır. Bu fundalıklar il alanının % 60'ını oluşturmaktadır.

MADENCİLİK

İlde madencilik yok denecek kadar azdır. Yeraltı kaynakları hem çeşit hem de rezerv bakımından çok sınırlıdır.

1978'de il madenciliğinin il gayri safi hasılası içindeki payı % 0,02'dir. Şanlıurfadaki yeraltı kaynaklarıyla ilgili çalışmalar 1962 yılında başladı. 1963'te Bozova İlçesinin Çatak, Şaşhan, Tatarhöyük, Saf ve Yaslıca köylerinde fosfor tuzu araştırmaları yapıldı. Siverek'teki kurşun madeni işletmesi ise araştırma ruhsatı iptal edildiğinden

çalışmalar sürdürülememiştir. Halfeti ve Bozova ilçelerinde asfaltit, Suruç ilçesinde Tuğla Kiremit hammaddesi, Germuş ve Tekttek dağlarında ise mermer yatakları vardır. 1980'de MTA Viranşehirde Petrol arama çalışmalarına başladı. 1983'ten beri sismik araştırmalar devam etmektedir.

ENERJİ

Şanlıurfa 1971 yılına kadar bir dizel elektrojen grubunun sağladığı enerjiden yararlanmaktayken o günden bu güne kadar Çukurova Hidroelektrik Santralından enerji almaktadır. Türkiye'nin en büyük hidroelektrik santrali ve barajı olması planlanan Atatürk Barajının temeli 3 Kasım 1983 yılında Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından atıldı. 1995'te tamamlanan baraj ve santral devreye girdiğinde 1983 ölçülerine göre dünyanın, yükseklik açısından 8., gözde dolgusu açısından 3., göl hacmi açısından 15., hidroelektrik enerji gücü açısından 17. büyük dolgu tipi bir baraj ve santral olacaktır.

ATATÜRK BARAJI

Şanlıurfa'nın Bozova ilçesi'ne 37 Km. uzaklıkta, Fırat nehri üzerinde yer alacak olan santralin ve barajın yapımında 7.000 kişi çalıştı. Santral tüm birimleriyle birlikte devreye girdiğinde 8 milyar 8 milyon Kw-saat elektrik üretebilecektir. Meydana gelen Baraj gölü Eğridir Gölü'nün iki katı büyüklüğündedir. (Yaklaşık 817 Km²) Atatürk Barajı, sulama ve enerji üretmek gayesiyle inşa edilmiştir. Barajın temelden yüksekliği 184 metredir. Baraj gölünde 48 milyar M³ su birikecektir. Bu gölde toplanan su ile Urfa tüneline Urfa-Harran ovasına 150.000 hektar, Mardin-Ceylanpınar ovalarına 342.100 hektar, Siverek-Hilvan ve Yukarı Mardin ovalarında 180.000 hek-

tar, Bozova'da 55.300 hektar olmak üzere toplam 727.700 hektar arazi sulanmış olacaktır.

SANAYİ

Şanlıurfa, sanayi kesimi en az gelişmiş illerden biridir. İlin ekonomisi tarıma dayalıdır. Bu açıdan ticaret, sanayiden daha önemli bir yer tutar. Küçük sanayi işyerleri ve elsanatları Şanlıurfa ilinde ötedenberi yaygındır. İlde sanayinin gelişmesini engelleyen faktörlerden biri de eldeki sermaye birikiminin altına, toprağa ve ildişına yatırılmasıdır.

Birinci derecede kalkınmada öncelikli 23 il arasında yer alan Şanlıurfa'da yatırımlara, kamu kesimi, kooperatifler ve şirketler öncülük etmiş ve bunlar 1970'lerin başında ilin başlıca sanayi girişimlerini kurmuşlardır. İldeki devletin kurduğu başlıca sanayi yatırımları şunlardır:

1.TZDK Urfa Tarım Alet ve Makinaları Fabrikası: 1977 yılında hizmete giren bu fabrikada 14'lü, 16'lı, 20'li ve 24'lü diskaro, 2,5 tonluk su tankı, Nisiz tipi kültüvatör, 5'li bağ pulluğu ve filitreli kurum tutucu bacalar imal edilmektedir. Bu işyerinde 125 kişi çalışmaktadır.

2.Urfa Et Kombinasi: (EBK) Et ve Balık Kurumuna bağlı olarak 1968'de işletmeye açılan kombinada 1980'de 2.289 sığır, 34.298 koyun kesimi yapılmıştır. 1975 yılında 310 kişinin çalıştığı bu iş yerinin yıllık kapasitesi 30.000 sığır ve 180.000 koyun kesimidir. 2.262. m²'lik bir soğutma deposu olan kombinadan, Suriye, ve Küveyt'e et satışı yapılmaktadır. (Özelleştirildi.)

3.Hilvan Yem Fabrikası: Yem Sanayii Genel Müdürlüğüne bağlı bu kuruluş, ilin zengin hayvan varlığının yem ihtiyacını karşılamak üzere 1977 yılında kurulmuştur. Yıllık yem üretim kapasitesi 16.000 ton'dur.

1980 yılı yem üretimi 12.000 ton olmuştur. Bu fabrikada 23 kişi çalışmaktadır. (Özelleştirildi)

4. Urfa Şarap ve Sirke Fabrikası: 1976 yılında işletmeye açıldı. Yıllık üretim kapasitesi 3.225.000 Lt.dir. 1980 yılında 1.350.000 Lt. şarap ve 668.000 Lt. sirke üretilmiştir. Bu fabrikada 36 kişi çalışmaktadır.

5. Siverek Tereyağı ve Süt Fabrikası: (TSEK) Türkiye Süt Endüstrisi Kurumuna bağlı olan bu kuruluş 1976 yılında hizmete girdi. Yılda 6.000 ton çiğ süt işleyerek 140 ton süt ürünü üretebilecek kapasitededir. 1980 yılında fabrikada 20 işçi çalışmaktaydı. (Özelleştirildi.)

6. Ceylanpınar Peynir-Tereyağı Fabrikası: Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğüne bağlı olup yıllık kapasitesi 15.000 ton süt işlemektir.

7. Halı ve Yün ipliği Fabrikası: Yapağı ve Tiftik Anonim Şirketi'ne bağlı bir kamu kuruluşudur. Yıllık kapasitesi 1.000 ton yün halı ipliği üretmektir. 1980 yılı sonunda fabrikada 124 kişi çalışmaktaydı. 1980 yılında 242 ton yapağı yıkanmış, 45 ton boyama yapılmış, 717 ton şraygran iplik üretilmiş, 8 m2 deneme halı dokunmuş ve 31 ton boyalı iplik üretilmiştir. (Özelleştirildi.)

8. UPİSAŞ: Şanlıurfa'daki bu çok ortaklı ilk şirket, 1973 yılında çoğunluğunu tüccar ve çiftçilerin oluşturduğu bir kesim tarafından kurulmuştur. 292 ortakla kurulan bu şirketin adı Urfa Pamuk İpliği Sanayi A.Ş.'dir. Fabrikadaki makinaların montajı 1975 yılında tamamlandı. Aynı yılın eylül ayında üretime başlayarak işletmeye açıldı. Yılda 4.000 ton'u aşkın 20 no.lu karde iplik üretebilecek kapasitededir. Bölgede çırçır fabrikası olmadığından hammadesini çevre illerden sağlamaktadır. 1983'te çırçır ünitesi devreye girdi. Günde 100 ton kütlü işleyebilecek kapasitededir. UPİSAŞ'ın 1982 yılında ser-

mayesi 100 milyon TL'ye ulaştı. 1983 yılında bu fabrikada 430 kişi çalışmaktaydı.

9. Urfa Çimento Fabrikası: Yılda 580.000 ton çimento üretmesi planlanan bu fabrika, 1985 yılı içinde deneme faaliyetine geçmiş, 1986'da resmen üretime başlamıştır.(Özelleştirildi.)

KÜÇÜK SANAYİ: 1980 yılında ilde 1.644 küçük sanayi işletmesi vardı. Metal eşya dalı 489 işyeriyle birinci, dokuma dalı 487 işyeriyle ikinci, orman ürünleri işleme dalı 279 işyeriyle üçüncü, gıda dalı 270 işyeriyle dördüncü sırayı almaktadır. Küçük sanayi işletmeleri genellikle tarımsal ve hayvansal ürünlerini değerlendiren İşyerleridir. Metal eşya dalında tarım alet ve makinalarının parçalarını yapan işyerleri, oto bakım ve onarım atelyeleri, geleneksel el sanatlarından olan kuyumculuğu sürdüren imalathaneler, dövme tekniğiyle tepsi, işlemeli tabaka, ibrik üreten bakırcılar, "Hışır" denilen süs eşyası ve kadın takıları üreten kuyumcuları metal işyeri olarak sayabiliriz.

Geleneksel el sanatlarından kazzaklık, keçecilik, kürkçülük, kendir örmeciliği gerilemiştir. Yok olmaya doğru gitmektedir. Ancak kırsal yörelerdeki el tezgahlarında bez, abalık şalkuşak, kilim, keçe, çuval, çadır dokumacılığı hala sürmektedir. Yün ve pamuk boyamacılığı yapan işyerleri ise hala varlığını korumaktadır. Urfanın ünlü atları giderek azalınca eyer, yular, gibi koşum takımları kemer, tabanca kılıfı, para çantası yapan saraçlar bu arada sepiciler ve yemeni denilen ayakkabıları yapan köşkerler de yok olmaya başlamıştır.

İşlenmesi kolay olduğundan yörenin sıcak olması nedeniyle ev yapılarında yumuşak işlenmiş kesme taşlar kullanılırdı. Yetenekli yonucular ve taş işleme ustalarının sayıları giderek azalmaktadır. Tuğla ve kiremit üretiminin

yaygınlaşması, eski tip eyvanlı, hayatlı (avlulu) taş evlerin yerini beton apartmanların alması sonucu bu işkolu da giderek tarihe karışacaktır.

Şanlıurfa'da sığır kemiğinden tarak, boynuzdan bıçak sapı yapımı da ünlüdür. Bölgenin el sanatlarını başlıca onbir grupta toplamak mümkündür: 1.Dokumacılık, 2.Keçecilik, 3.Kürkçülük, 4.Dericilik, 5.Sarraçlık, 6. Bakırcılık, 7. Kuyumculuk, 80 Kazzazlık, 9. Tarakçılık, 10.Taşçılık, 11. Ağaç işlemeciliği.

El sanatlarını sürdüren sanatkarlar genellikle şehrin güney kesimindeki çarşılarda sanatlarını icra etmektedirler. Bu çarşıların adları şöyledir Sıpahi çarşısı, Mezat pazarı, Dabakhâne, Keçeci pazarı, Kürkçü pazarı, Kazancı pazarı ve Kezzaz pazarı.

TİCARET

Şanlıurfa ekonomisinin tarımdan sonra en önemli kısmı ticarettir. İlde ticaret sanayiden önde gelir. Osmanlı döneminde Halep'le yoğun bir ticaret trafiği içinde bulunan Şanlıurfa Cumhuriyet döneminde demir ve karayollarının Diyarbakır ve Gaziantep'i bölge merkezleri durumuna getirmesiyle birlikte ticaret etkinlikleri de eski önemini yitirmiştir. İlde sermaye birikimi düşük olduğundan ticaret ilişkileri daha çok ilin zaruri ihtiyaçlarını karşılayan parekencici küçük işletmeler tarafından sürdürülmektedir. Ancak bu durum oldukça zayıftır ve ilde kollektif çalışma şuuruna pek itibar edilmediğinden ortak teşebbüslerde bir gelişme olmamaktadır. İlde ayrıca borsa yoktur. Buna karşılık her ilde olmayan buğday pazarı hayvan pazarı ve giyim eşyası satılan bir Sıpahi çarşısı vardır.

1980 genel nüfus sayımına göre Şanlıurfa'da il faal nüfusunun % 4.8'ini oluşturan 10.369 kişi ticaret kesimin-

de çalışmaktadır. Şanlıurfa'da ticaret ve sanayi odası 1921'de kuruldu.

Suriye ve Irak ile transit taşımacılık ilişkisi içinde olan ilde 15 adet TIR şirketi vardır.

Bir sınır ili olan Şanlıurfa'da yasadışı sınır ticareti oldukça yaygındı. 12 Eylül 1980'den sonra alınan önlemler sonucu bu tür ticaret büyük ölçüde geriledi. Şimdilerde Akçakale sınır kapısından yasal olarak sınır ticareti yapılmasına ilişkin girişimler yapılmakta olup, çok yakın bir zamanda gerçekleştirileceği umulmaktadır.

İl'de ticarete konu olan başlıca mallar, tarım ürünleri ve geleneksel el sanatları ürünleridir. İl dışına buğday, arpa, yulaf, mercimek, nohut, antepfıstığı, zeytin, kendir, üzüm, canlı hayvan, tereyağı, yapağı, ham deri, telkâri ve diğer çeşit takılar satılmaktadır.

İle Kars, Bingöl ve Muş'tan gelen toptancı tüccar, kürk ve keçe, büyük yağ şirketlerinin temsilcileri ise yağ toplar. 1960'lara kadar ilde tereyağı üretimi çok iyi idi. Şimdilerde giderek önemini yitirmektedir.

1983 yılında 180 dolayında canlı hayvan ihracatçısı vardı. 1980 Sanayi ve İşyeri Sayımı'na göre Şanlıurfa'da 3.767 ticaret kuruluşu vardı. Bunların 244'ü toptancı geri kalanı perakendeci idi.

İlde bankacılık gelişkin değildir. 1983'te banka şube sayısı il olarak 39'dur. Merkez ilçede bu sayı 14'tür.

ULAŞIM

Şanlıurfa İl Merkezinin çevre illere ve bazı merkezlerle karayolu uzaklığı:

Şanlıurfa-Gaziantep	144 Km.
Şanlıurfa-Adıyaman	160 km.
Şanlıurfa- Diyarbakır	185 km.
Şanlıurfa- Mardin	188 km.

Şanlıurfa-Elazığ	338 km.
Şanlıurfa-Malatya	339 km.
Şanlıurfa-Adana	351 km.
Şanlıurfa-Ankara	829 km.
Şanlıurfa-İzmir	1.251 km.
Şanlıurfa-İstanbul	1.270 km.

Şanlıurfa İl Merkezinin İlçe Merkezlerine Karayolu Uzaklığı:

Şanlıurfa-Akçakale	52 Km.
Şanlıurfa-Birecik	84 km.
Şanlıurfa-Bozova	38 km.
Şanlıurfa-Ceylanpınar	142 km.
Şanlıurfa-Halfeti	121 km.
Şanlıurfa-Hilvan	54 km.
Şanlıurfa-Siverek	93 km.
Şanlıurfa-Suruç	44 km.
Şanlıurfa-Viranşehir	90 km.
Şanlıurfa-Harran	47 km.

Ülkemizin güneydoğu sınırında ve Anadolu ile Arabistan arasındaki geçiş bölgesinde yer alan Şanlıurfa, her dönemde bölgeler ve ülkeler arası ulaşımında önemli rol oynamıştır. İlin karayolu taşımacılığındaki önemi, 1956 yılında Fırat Nehri üzerinde Birecik köprüsünün yapılmasıyla artmıştır. Bu kesimde taşımacılık daha önceleri sallarla yapılmaktaydı.

İlin en önemli karayolu, ilin doğu-batı doğrultusunda uzanan Gaziantep-Şanlıurfa-Nusaybin-Cizre-Habur devlet

yoludur. Bu yola İpekyolu da denilmektedir. Yolun tümü asfalttır. 194 km. si il sınırları içinde kalan bu devlet yolunun bir diğer adı da E-24'tür. Yoldaki yoğun trafik nedeniyle 12 m. genişliğine çıkarılması için halen çalışmalar devam etmektedir. İl merkezinin tüm ilçelerle olan bağlantısı karayolu ile yapılmakta olup bu yolların tümü asfalttır. 4.385 km'lik köy yolunun 40 km.si asfalt 2.254 km.si stabilize, 2.091 km.si ise tesviye edilmiştir.

Taşıt plaka numarası 63 olan ilde motorlu taşıt sayısı 1970'te 2.385 iken 1980 yılında bu sayı 7.560 olmuştur.

İldeki demiryolu ağı 1914 yılında yapılmıştır. Güney, Orta ve Doğu Anadoludan gelerek Kahramanmaraş'ın Pazarcık İlçesi yakınında birleşir Gaziantep üzerinden Güneydoğuya uzanan demiryolu Şanlıurfa'nın batısında il sınırı yakınındaki Barak İstasyonunda birleşir. Bundan sonra tek hat olarak sınır boyunca Nusaybin'e oradan Suriye'ye geçer. Demiryolunun il sınırları içindeki uzunluğu 221 km.dir. Bu hatta günde karşılıklı olarak 3 yük ve 1 yolcu treni çalışmaktadır.

HABERLEŞME

İlde 28 PTT şube ve işyeri vardır. Şanlıurfa'daki haberleşme ağı ülke genelindeki hizmet düzeyindedir. İl merkezinde 14.000 ilçelerde toplam 8000 telefon abonesi vardır. 1986 yılında PTT merkez binasının yapımının tamamlanması ile birlikte il merkezine 4.000 abonelik bir santral eklendi. 17 Haziran 1983'te otomatik konuşmaya açılan Şanlıurfa İlinin Kod. No.su 0414.tür. 1980'de ilde 10 teleks abonesi vardı. 1983'te merkezde 15.500 olmak üzere toplam 32.000 televizyon bulunmaktadır.

Ulusal bütün yayınlar izlenmekte olup il merkezinde iki adet yerel TV, yayını sürdürmektedir.

EĞİTİM

Şanlıurfa ili okur yazarlık oranı düşük olan illerimizden biridir. 1975 yılında bu oran %35,2 idi: Türkiye genelinde Hakkari, Van ve Siirt'ten sonra okur yazarlık oranı en düşük il Şanlıurfadır. 1980'de bu oran %38 ve 1985'te % 40'tır.

1869 Maarif Nizamnamesiyle ilk defa ilkokullar kurulmuştur. 1923 yılında ilde 100 adet ilkokul vardı. 1943'te ildeki ilkokul sayısı 64'tür. 1980'de ilde 748 ilkokulu vardı ve bunların %93'ü köylerdeydi. Bu rakam olarak 698'dir. İlçelerdeki okul sayısı ise 1980 yılında 50 adettir. 1983 yılında 7 ilçesinde bölge yatılı ilköğretim okulu mevcuttu. 1980 yılında ilk okul çağındaki nüfusun sadece %59'u okula gidiyordu. Bu, rakam olarak 74.000 kişidir.

1980'de Şanlıurfa'da 52 genel ve mesleki ortaöğretim kurumu ve kurumlarda okuyan 15.600 öğrenci vardı. Ortaöğretim gören öğrencilerin % 52'si oratokullarda, % 24'ü ise liselerde ve % 24'ü de mesleki ve teknik okullarda okumaktaydı. 1955'te 4 adet olan ortaokul sayısı 1980 yılı sonunda 21 adet olmuştur. 1982'de Şanlıurfa ilindeki 28 ortaokulun 12'si bağımsız, 10'u liselere bağlı ve 6'sı da temel eğitim yatılı bölge okuluydu.

1946 yılında açılan Urfa Lisesi, uzun yıllar il merkezinin tek lisesi olmak durumunda kalmıştır. 1980'de ildeki lise sayısı 11, 1984'te 18'dir. 1980'de lise öğrencileri arasında kız öğrencilerin oranı %13'tür.

Mesleki ve Teknik okullar 1940'larda açılmıştır. Bu yıllarda il merkezinde bir kız enstitüsü ve bir de Erkek Sanat Enstitüsü kurulmuştur. 1980'de ilde 8'i ortaokul düzeyinde 20 mesleki ve teknik okul vardı. Bu okullarda okuyan öğrenci sayısı 3.800 civarındaydı. 1980'de il düzeyinde 1 öğretmen lisesi, 3 imam hatip lisesi, 3 kız

meslek lisesi, 3 endüstri meslek lisesi, 1 ticaret lisesi, 1 sağlık meslek lisesi olmak üzere toplam 12 tane mesleki ve teknik lise vardı.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

Şanlıurfa ilinizin 44 km. Güneydoğusunda yer alan ve her yıl binlerce turist tarafından ziyaret edilen tarihi Harran kenti, kendi adıyla anılan bir ovanın merkezinde kurulmuştur.

Tarihi belgelerden anlaşıldığına göre, Harran adı 4000 yıldan beri değişmeden günümüze kadar gelmiştir. Harran adı Sümerce ve Akatça "Seyahat-Kervan" anlamına gelen "Harran-u"dan gelmektedir. Diğer bir görüşe göre de "Kesişen Yollar" anlamındadır.

Antik kültürün temsilcileri Sabiiler, Hıristiyanlar ve müslümanlar Harran'da büyük bir uyum içerisinde birlikte yaşamışlar, buradaki okullardan dünyaca ünlü alimler yetişmiştir.

Emevi hükümdarı II. Mervan Harran'ı devletin başkenti yapmış, Emevilerin Asya bölümü 750 yılında Abbasilere yenilerek Harran'da son bulmuştur. Tarihi geçmişi İslam öncesine dayanan dünyaca ünlü "Harran Okulu (Üniversitesi) Abbasi Halifesi Harun Reşid zamanında daha da gelişerek ününü yaymaya devam etmiştir.

İlk çağ Helenizminin İskenderiye'deki bilim ve felsefe okulu dağıtılınca buradaki alimler Hz. Ömer zamanında (7.y.y. ilk yarısı) Antakya ve Harran'daki okullara (üniversite) yerleştiler. İslamiyetten önce varlığı bilinen Harran Okulu, İslami dönemde de ününü devam ettirdi. Harran'daki İslam Üniversitesinde Sabiiler, Hıristiyanlar ve

müslümanlardan oluşan aydın gruplar vardı ve bunlar araştırmalar yapıyorlardı. Harran Okulu'ndaki Sabii alimlerinden büyük kısmı sonradan müslüman olmuştur.

VII. yüzyıl sonları ile VIII. yüzyılın ilk yarısında Harran Okulunda tercüme işi hızlandı. İlkçağ Yunan bilginlerinin eserleri Arapçaya tercüme edildi. Harran; Yunanca ve Süryanicede, Arapçaya yapılan tercümelerin merkezi durumuna geldi.

Emevi Halifesi II. Mervan Harran'ı başkent yapınca (744-750) buradaki bilimsel çalışmalar daha da ağırlık kazandı.

Harran Okulunda sürdürölen bilimsel çalışmalar din, astronomi, tıp, matematik ve felsefe olmak üzere beş bölüme ayrılıyordu.

1260 yılı başlarında Moğollar tarafından istila edildi. Moğollar kenti ellerinde tutamayacaklarını anlayınca 1271 yılında Harran'ın camiini, surlarını, kalesini yakıp yıkarak kenti tahrip ettiler. Bundan sonra Osmanlı döneminde dahi Harran eski parlak günlerine bir daha dönemedi.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ'NİN YENİDEN KURULUŞU

Harran Üniversitesi'nin 09.07.1992 tarih ve 3837 sayılı kuruluş kanunu, Resmi Gazete'nin 11.7.1992 gün ve 21281 sayılı nüshasında yayınlandı. Bu kanuna göre Şanlıurfa'da bulunan Gaziantep Üniversitesine bağlı İlahiyat Faköltesi ile Dicle Üniversitesine bağlı Ziraat Faköltesi ve Meslek Yüksekokulu Harran Üniversitesine bağlandı. Fen-Edebiyat Faköltesi, Tıp Faköltesi, Mühendislik Faköltesi ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilimleri

Enstitüsü ve Sağlık Bilimleri Enstitüsü kuruluş kanununda yer aldı. 1994 yılında bu birimlere Siverek, Hilvan, Suruç, Birecik, Viranşehir ve Bozova Meslek Yüksekokulları, 1995 yılında ise İktisadi-İdari Bilimler ve Veteriner Fakülteleri ile Akçakale ve Ceylanpınar meslek yüksek okulları eklendi.

10 Kasım 1992 tarihinde Harran Üniversitesi Rektörlüğüne atanan Prof. Dr. Servet Armağan, 25 Kasım 1992 günü Şanlıurfa'ya gelerek vazifesine başladı.

Prof. Dr. Servet Armağan, 2 Kasım 1994 tarih ve 1994/47 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararıyla 4 yıl için yeniden Rektörlüğe seçilerek tayin edildi.

14 Ocak 1997 tarihinde Prof. Dr. Mahmut SERT Rektörlüğe atanmıştır.

AKADEMİK BİRİMLER

A.FAKÜLTELER

1.FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Bölümler: Fizik, Kimya, Matematik, Biyoloji, Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı, Beden Eğitimi ve Spor, Coğrafya, Eğitim Bilimleri, Doğu Dilleri ve edebiyatı, Sanat Tarihi ve Arkeoloji, Batı Dilleri ve Edebiyatı, Sosyoloji.

2.İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Bölümler: Temel İslam bilimleri, İslam tarihi ve sanatları, felsefe ve din bilimleri.

3. İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ

Bölümler: İktisat, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, İşletme, Uluslararası İlişkiler, Kamu Yöntemi,

Maliye, Ekonometri.

4. MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ

Bölümler: İnşaat, Makina, Çevre, Elektrik-Elektronik, Endüstri, Bilgisayar, Jeodezi ve Fotogrametri.

5. TIP FAKÜLTESİ

Bölümler: Temel Tıp Bilimleri, Cerrahi Tıp Bilimleri, Dahili Tıp Bilimleri.

6. VETERİNER FAKÜLTESİ

Bölümler: Veteriner Hekimliği temel bilimler, hastalıklar ve klinik bilimler, zootekni ve hayvan besleme.

7. ZİRAAT FAKÜLTESİ

Bölümler: Tarla bitkileri, toprak, zootekni, bahçe bitkileri, tarım ekonomisi, tarımsal yapılar ve sulama, bitki koruma, tarım makinaları, gıda bilim ve teknolojisi .

B. ENSTİTÜLER

1. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalları: Tefsir, kelâm, islam mezhepleri tarihi, hadis, islam hukuku, Arap dili belagati, tasavvuf tarihi, İslam tarihi, İslam felsefesi, din felsefesi, din eğitimi, dinler tarihi, din psikolojisi, din sosyolojisi, eski Türk edebiyatı, yeni Türk edebiyatı, halk edebiyatı, Arap dili edebiyatı, Fars dili edebiyatı, genel Türk tarihi, coğrafya, Alman dili edebiyatı, iktisat.

2. Fen Bilimleri Enstitüsü

Anabilim Dalları: Tarla bitkileri, toprak, tarım ekonomisi, tarım makinaları, zooteknik, bahçe bitkileri, bitki koruma, biyoloji, kimya matematik, fizik, çevre, inşaat, makina, gıda teknolojisi.

3. Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Anabilim Dalları: Tıbbi biyoloji, halk sağlığı, çocuk sağlığı ve hastalıkları (beslenme programı), farmakoloji, biyokimya, fizyoloji, morfoloji, beden eğitimi ve spor.

C. YÜKSEK OKULLAR

1. Ş.Urfa Meslek Yüksek Okulu

Programlar: Bilgisayarlı muhasebe ve vergi uygulamaları, elektrik, gıda teknolojisi, harita kadastro, iklimlendirme-soğutma, inşaat, işletme, makina, muhasebe, tarım alet ve makineleri.

2. Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu

Program: Hemşirelik, radyoloji, tıbbi dökümantasyon ve sekreterlik, tıbbi tahlil ve laboratuvar teknikerliği.

3. Birecik Meslek Yüksek Okulu

Programlar: Elektrik, pazarlama.

4. Bozova Meslek Yüksek Okulu

Program: Su ürünleri

5. Hilvan Meslek Yüksek Okulu

Programlar: İnşaat, makina

6. Siverek Meslek Yüksek Okulu

Programlar: Gıda teknolojisi, radyo-TV yayıncılığı

7. Suruç Meslek Yüksek Okulu

Programlar: Endüstri bitkileri yetiştirme ve değerlendirme, sigortacılık, seracılık.

8. Viranşehir Meslek Yüksek Okulu

Programlar: Bilgisayar donanımı, elektronik, hayvan yetiştiriciliği ve sağlığı.

9. Ceylanpınar Meslek Yüksek Okulu

Programlar: Bahçe ziraati, işletme organizasyonu ve çiftlik yönetimi.

10. Akçakale Meslek Yüksek Okulu

Programlar: Pamuk eksperliği ve iplikçilik, muhasebe.

D. ARAŞTIRMA MERKEZLERİ

1. Bilgi İşlem Uygulama ve Araştırma Merkezi (HÜBİM)

(1994 Yılında internet ağına bağlanmıştır.)

2. Sağlık Araştırma ve Uygulama Merkezi (SAGMER)

3. GAP Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜGAP)

4. Bilim ve Teknik Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜBİTAM)

5. GAP Bölgesi El Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi

E. HARRAN ÜNİVERSİTESİ ARAŞTIRMA VE UYGULAMA HASTANESİ

10 Kasım 1994 tarihinde resmi açılışı yapılan hastanede 1996 yılbaşı itibariyle şu birimler hizmet vermektedir.

Poliklinikler:

K.B.B. hastalıkları, ruh hastalıkları ve sağlığı, beyin sinir cerrahisi, çocuk sağlığı ve hastalıkları, üroloji, kadın hastalıkları ve doğum, ortopedi ve travmatoloji, iç hastalıkları, deri ve zührevi hastalıklar, genel cerrahi, nöroloji göz hastalıkları, fizik tedavi, radyoloji, fizyoloji.

Laboratuvarlar:

Patoloji, biyokimya.

SOSYAL ve KÜLTÜREL HİZMETLER

A. BESLENME HİZMETLERİ

Harran Üniversitesinde yemek hizmetleri müteahhit firma tarafından yürütülmekte olup yıl içerisinde öğrencilere 180 gün, personele 240 gün yemek çıkartılmaktadır. Yenişehir kampüsünde öğrenciler için 200, personel için 200 ve Eyyübiye kampüsünde öğrenciler için 200 kişilik kapasitede olmak üzere 3 merkezi yemekhane bulunmaktadır. İlçe meslek yüksek okullarında ve kampüslerden bağımsız bulunan birimlerde müteahhit firmanın sağladığı mekanlarda yemek verilmektedir. Bu yemekhanelerde günde ortalama 2000 kişilik yemek servisi yapılmaktadır.

B.BARINMA HİZMETLERİ

Harran Üniversitesinin müstakil öğrenci yurdu yoktur. Ancak (1995-96 eğitim-öğretim yılı itibarıyla) Kredi Yurtlar Kurumunun erkek öğrenci yurdunda 432, kız öğrenci yurdunda 350 olmak üzere, toplam 782 öğrenci devlet yurtlarında kalmakta olup, şehirde çok sayıda dernek ve vakıf yurdu da mevcuttur.

C.SAĞLIK HİZMETLERİ

Harran Üniversitesi bünyesinde rektörlüğe bağlı olarak kurulan mediko sosyal merkezinde 2 pratisyen doktor, 3 diş doktoru, 1 laborant ve yeteri kadar personel ile üniversite çalışanlarına ve öğrencilere hizmet verilmektedir. Öğrenci ve personelin muayeneleri ile ayakta tedavile-

ri mediko sosyal merkezinde yapılmakta, gerekli görülenler Harran Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesine sevk edilmektedir. Merkezdeki dış polikliniğinde tam teşekküllü dış ünitesi bulunmaktadır. Ayrıca laboratuarda çeşitli tıbbi tahliller yapılmaktadır.

D. KÜTÜPHANE HİZMETLERİ

Kütüphane hizmetleri Kütüphane ve Dökümantasyon Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Merkezi kütüphanede 7000, İlahiyat Fakültesi Kitaplığında 8.000, Ziraat Fakültesi Kitaplığında 2500, Mühendislik Fakültesi kitaplığında 2200 adet kitap bulunmaktadır.

İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, 68 kütüphane ile bilgisayar programına bağlanmıştır.

Merkezi kütüphane 1996 yılında Eyyubiye Kampüsündeki kütüphane binasına taşınmıştır.

E. KÜLTÜREL FAALİYETLER

Harran Üniversitesinde kültürel faaliyetler Sağlık, Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı Kültür Şubesi tarafından yürütülmektedir. Halk oyunları, Türk halk müziği, Türk sanat müziği, tasavvuf müziği, tiyatro, resim, el sanatları, fotoğrafçılık, satranç, şiir-edebiyat, halk bilimi araştırma ve derleme toplulukları faaliyetlerde bulunmaktadır. Yıl içinde çeşitli açık oturum, panel, forum, konferans ve konserler yapılmakta, ayrıca çeşitli geziler tertiplenmektedir.

F. SPORTİF FAALİYETLER

Spor Şube Müdürlüğüne basketbol, futbol, voleybol, kros, taekwon-do, masa tenisi, tenis atletizm ve hentbol takımları oluşturulmuş olup, bu dallarda Üniversiteler

arası yarışmalara iştirak edilmektedir. Öğrencilerin ve personelin kullanımına sunulmuş olan Yenişehir Kampüsünde 1 adet kapalı spor salonu ve futbol sahası ile Eyyübiye Kampüsünde futbol ve basketbol sahaları mevcuttur.

SOSYAL TESİSLER

Üniversitenin Eyyubiye kampüsünde 60 adet lojman mevcuttur. Yenişehir semtinde satın alınan üç binadan ikisi lojman, diğeri ise 30 kişilik misafirhane ve personel lokali olarak kullanılmaktadır. Balıklıgöl civarında satın alınan tarihi Urfa evi ise restore edilip hizmete açılacaktır. Yenişehir kampüsünde lokanta ve kafeterya olarak hizmet veren bir çay bahçesi ile alışveriş merkezi, berber ve lost-ra bulunmaktadır.

YERLEŞİM

Yenişehir Kampüsü: Şanlıurfa Merkezinde bulunan 48.000 m²'lik Yenişehir kampüsünde; Rektörlük hizmet binası, Mühendislik Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Tıp Fakültesi Veteriner Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Enstitüler, öğrenci ve personel yemekhanesi, Harran Üniversitesi Radyo ve TV Prodüksiyon Merkezi bulunmaktadır.

Kampüs içinde merkezi derslikler inşaatı, çevre düzenlemesi çalışmalar ve açık spor tesisi yapımı devam etmektedir. Rektörlük binasının arkasında araç bakım-onarım atölyesi ile otopark bulunmaktadır.

Eyyubiye Kampüsü: Şanlıurfa-Akçakale karayolu- nun 5.km'sinde 982 dönümlük bir arazi üzerinde kurulu bulunan Eyyubiye Kampüsünde; Ziraat Fakültesi, Şanlıurfa Meslek Yüksek Okulu, Kredi ve Yurtlar Kuru-

mu Erkek Öğrenci Yurdu, Merkezi Kütüphane, Bilgi-İşlem Merkezi ve lojmanlar bulunmaktadır.

Osmanbey Kampüsü: Ş.Urfa-Viranşehir karayolunun 18. kilometresinde 2700 hektarlık bir arazi Harran Üniversitesine tahsis edilmiş olup bu arazi üzerinde GAP İdaresi tarafından inşa edilmekte olan Rektörlük Hizmet Binasının kaba inşaatı tamamlanmıştır.

Ayrıca Osmanbey Kampüsü mimari proje yarışması da sonuçlanmıştır. 1996 yatırım programında bu kampüste Ziraat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi binaları ile Tıp Fakültesi Morfoloji Binası, lojmanları ve kampüs altyapı inşaatlarına başlanacaktır.

Diğer Tesisler:

Harran Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi, Şanlıurfa Devlet Hastanesi Ek Binasında hizmet vermektedir. Ayrıca Araştırma ve Uygulama Hastanesinin 2000 m²'lik kapalı alanı olan ek bina inşaatı tamamlanmak üzeredir.

Sağlık Hizmetleri MYO. Sağlık Bakanlığınca Harran Üniversitesine devredilen Sağlık Meslek Lisesi binasında hizmet vermektedir.

Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı, Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı ile Mediko Sosyal Merkezi ise şehir merkezinde bulunan Harran Üniversitesine ait bir binada hizmet vermektedir.

HARRAN ÜNİVERSİTESİNİ GELİŞTİRME VAKFI (HÜGEV)

Harran Üniversitesinin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak ve gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla 27.09.1993 tarihinde kurulmuştur. Harran Üniversitesine

HÜGEV tarafından yapılan katkılardan bazıları şunlardır:

1- Üç ayda bir yayınlanan Üniversite Bülteni'nin son 9 sayısının baskı giderlerinin karşılanması.

2- H.Ü. Tıp Fakültesinin kliniklerinin ödenek yokluğundan dolayı alamadığı malzemelerin bedelinin karşılanması.

3- H.Ü. Sosyal Bilimler ve Fen Bilimleri Enstitülerinde tez savunması ve doktora yeterlilik jürisine katılan öğretim üyelerinin giderlerinin karşılanması.

5- H.Ü'nin araba ihtiyacını gidermek için üniversiteye araç tahsisi.

6- Maddi yetersizlik içerisindeki 50 öğrenciye burs verilmesi.

7- H.Ü. Tıp Fakültesi Araştırma ve Uygulama Hastanesinin bünyesinde kurulan Şark Çıbanı Merkezine gereken malzemelerin giderlerinin karşılanması.

RAKAMLARLA HARRAN ÜNİVERSİTESİ

(1996 Ağustos ayı itibariyle) :

Öğrenci sayısı: 4748,

Akademik Personel Sayısı: 555,

İdari Personel Sayısı: 508

Yurt Dışındaki Araştırma Görevlisi Sayısı: 57

Fakülte Sayısı: 7

Enstitü Sayısı: 3

Yüksek Okul Sayısı: 10

Araştırma Merkezi Sayısı: 5

Öğrencilerin Başarı Oranı: % 67

Lojman Sayısı: 64

Toplam Kapalı Alan: 59.158 m2

SAGLIK

Şanlıurfa sağlık düzeyi düşük olan illerimizden biridir. İlin başlıca sağlık sorunları bulaşıcı hastalıklar ve ana-çocuk sağlığıdır. İldeki bebek ölüm oranı Türkiye ortalamasının 2 katıdır. Bulaşıcı hastalıklar ancak koruyucu sağlık hizmetlerinin yeterli ve gerekli bir biçimde verilmesiyle önlenir. Altyapı hizmetlerinin yetersiz kaldığı ilde sağlıkla ilgili sorunların çözümü de güçleşmektedir. İlde görülen hastalıkların başında özellikle çocukları etkileyen kızamık, zatürre, yaz ishalleri, boğmaca, sarılık gelir. Ayrıca sıtma, şark çıbanı ve verem de ilde sağlık sorunu boyutuna ulaşan hastalıklardandır.

Çevre sağlığı açısından Şanlıurfa'da içme suyu ve kanalizasyon hizmetleri yetersiz kaldığından sorun vardır.

Şanlıurfa'da sağlık hizmetleri 1965 yılında sosyalizasyona alınmıştır. Koruyucu sağlık hizmetleri, 152 sağlık evi, 46 sağlık ocağı, ana-çocuk sağlığı, sıtma eradikasyonu, verem savaş, frengi-lepra savaş ve trahom savaş başkanlıklarınca yürütülmektedir.

1980'de Şanlıurfa devlet hastanesinde 200, doğumevinde 125, SSK hastanesinde 120 yatak vardı. İlçelerde sadece Viranşehir, Birecik ve Siverek'te yataklı tedavi kurumu açılmıştı.

Sağlık kurumlarının yetersiz olduğu ilde personel yetersizliği de düşünülecek olursa mevcut kurumların dahi verimli bir şekilde hizmet sunması oldukça zordur.

ŞURKAV KÜTÜPHANESİ	
Ders No.	Kitap No.
1293	

IV. BÖLÜM

KÜLTÜR

KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL YAPI

Urfa bölgesi tarihin en eski medeniyet merkezlerinden biridir. Yerleşmeye elverişli tabiat şartları, yolların kavşak noktasında bulunması çeşitli kültürlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Anadolu'nun en eski medeniyetlerinin yanında bölgeye istila veya yerleşme amacıyla gelen Persler, Helenler, Romalılar'ın bıraktıkları kültürel miras, sonradan bölgeye gelen Araplar ve Türklere intikal ederek, tarih içinde şekillenerek günümüze intikal etmiştir.

Harran ve Edessa (Urfa) İslâm medeniyetinin, zamanında en önemli merkezleriydi. Halife Hz. Ömer döneminde Araplar buralara nüfus yerleştirerek yörede hakimiyet kurmuşlardır. Diyar-ı Mudar (Muzar) olarak adlandırılan Harran Urfa, Rakka, Suruç, Birecik bölgesi Mudar araplarından Kays kabilesinin çeşitli kollarının yurduydü. IX. ve X.yy'larda Harran ve Urfa, önemli bilim merkezleriydi. Harran'da yetişen matematikçi ve astronom el-Bettani'nin bilim tarihinde özel bir yeri vardı. XI. ve XII.yy'larda Eyyubiler ve Selçukiler arasında el değiştiren

bölge, bir süre askeri hizmet karşılığında Harezmliler'e ıktâ edildi. Karakoyunlular ve Akkoyunluların egemenliğinde de bir süre kalan Urfa, 1917'de Osmanlı sultasına girdi. XVI.yy. ortalarında Urfa surlarla çevrili, el sanatları gelişkin canlı bir şehirdi. Evliya Çelebi XVII. yy. ortalarında ziyaret ettiği şehirde; 2.600 ev, 22 cami, 67 mescit, 3 medrese, 8 hamam, 5 han 2 bedesten olduğunu kaydetmektedir.

Şanlıurfa'daki İslâm medeniyeti dönemi yapıları, Anadolu ve Suriye mimarilerinin özelliklerini taşır. Eski bir geleneğin izlerini taşıyan Ulu Cami (mescid-ül Hamra) bunların en önemlisidir.

XIX. yy.'da şehir halkının başlıca geçim kaynağını tarım ve hayvacılık oluşturuyordu. Dokumacılık ve kuyumculuk çok gelişmiş. Kervan yollarıyla Diyarbakır ve Halep'e bağlanan Urfa'da ticari hayat oldukça canlıydı.

Cumhuriyet dönemine girildiğinde kenteki geleneksel öğelerin, bütün kültürel ve toplumsal yapıyı etkilediği görülmektedir. Büyük toprak mülkiyeti, aşiretçilik, üretim ve insan ilişkilerinin başlıca belirleyicisiydi. Sıtma ve trahom hastalığı oldukça yaygındı. Bu dönemde Şanlıurfa'da açılan halkevi Cumhuriyetin benimsediği kültürel biçimi halka benimsetmek için çabalar göstermiştir.

1960'tan sonra kültürel değişme süreci giderek hızlanır. Tarımda makina kullanılması çok sayıda insanın köyden şehire göç etmesine sebep olmuştur. Şanlıurfa'da oluşan gecekondu alanları ve kenar mahalleler bu göçün bir neticesidir. Bu alanlarda köy kültürü ve hayat tarzı halen varlığını sürdürmektedir. 1970'lerden sonra üst gelir guruplarının yerleşme alanına dönüşen Atatürk Caddesi çevresinde 8-10 katlı apartmanlar, yapılanmanın temel niteliğini oluşturmaktadır. Bu konutlarda geleneksel hayat tarzının kimi öğelerinin varlığını sürdürmesi ilgi

çekicidir. Mesela apartmanlarda, eskiden tek katlı ve hayatlı evlerde yapılan yufka ekmeklerin yapılması gibi. 1970'lerden sonra ulaşım imkanlarının artması sonucu il dışına artan göç, kültürel etkinliklerden birini oluşturmaktadır. Televizyon-radyo kullanımının giderek artması sonucu ilde meydana gelen kültürel değişimi bariz bir şekilde kültürel değişimi izlemek mümkündür.

HAYAT TARZI

İlin büyük merkezlere uzaklığı, elverişsiz iklim şartları ve büyük toprak mülkiyeti, hayat tarzını önemli ölçüde etkilemiştir. Geleneksel yapı hemen tüm kurum ve ilişkileriyle ayakta kalmıştır. Osmanlı döneminde süre gelen aşiret yapısı, yörede üretim insan ilişkilerin ve hayat tarzının temel belirleyicilerindedir. Aşiret reislerinin kendi bölgelerindeki toprakları "yurtluk, ocaklık" şeklinde ellerinde bulundurmaları, Osmanlı döneminde aşiretlere özel bir konum kazandırmakta idi. 1950'lerde toprak düzeni yanında, ulaşım imkânlarının sınırlılığı da geleneksel yapıyı ayakta tutan etkenlerdendir. Kimi ailelerin parçalanmamış olması, topraklarının bir bölümünün Suriye'de kalması ve bu etkenlerle doğan pasavanla geçiş uygulaması, ülke içi ulaşım ve etkileşimden çok Suriye bağlantısını güçlendirmiştir. Kaçakçılık, canlı hayvan satımı başlıca geçim kaynakları arasındadır. Yine bu kanalla sağlanan elbise, kumaş ve ev eşyası gibi mallar da ayrı bir çekici unsur olmuştur. Öte yandan beslenme kültürü, müzik beğenisi gibi konularda da Suriye'nin etkisi vardır. Ulaşım ve kamu hizmetlerinin yetersizliği, özellikle susuzluk 1950'li yıllarda yöre halkının hayatını derinden etkilemiştir. Trahom sıtma ve "şark çıbanı" gibi hastalıklar insan hayatını etkileyen bir başka menfi ögedir. O yıllarda, il merkezindeki o yıllarda yedi ilkokuldan dördünün trahomlulara ayrılması oldukça ilginçtir.

1950'lerde tarıma traktörün girmesiyle başlayan maki-
neleşme, 1943'te 'Urfa Gurup Amirliği' adıyla çalışmaya
başlayan çiftliğin 1950'de "Ceylanpınar Devlet Üretim
Çiftliği"ne dönüşmesi, 1956'da Birecik Köprüsü'nün
yapılması, yörenin kültür hayatında sınırlı da olsa bazı
değişimler meydana getirmiştir. Özellikle bölgesel mer-
kez durumundaki komşu il Gaziantep'e açılım tarımda ve
ticaretle bazı geliştirici etkiler meydana getirmiştir. 1960-
1970 döneminde şehire yapılan göçlerle geleneksel
yerleşim alanları gecekonduyla çevrelenmiştir. Aşağı
Çarşı kesimi, bu değişimlerden uzak geleneksel yapısını
koruyabilmiştir. Ancak yöre hayatında önemli bir yeri
olan atın yerini otomobile bırakmasıyla buna bağlı eyer,
yular, koşum takımı, kemer, tabanca kılıfı, çanta ve ben-
zeri eşyaları üreten saraçlık, köşkerlik, keçecilik gibi iş
alanları giderek kaybolmaya yüz tutmuştur. Aynı
dönemlerde ticaret ilişkilerinin geleneksel işlerin ve
tarımsal faaliyetlerin önünde yer aldığı görülmüştür. Bu
ise kent dokusundan konut biçimlerine kadar köklü
değişimler ortaya koymuştur.

Kentin geçmişte toprak sahiplerinin yerleştiği batı ke-
siminde yeni ticari işlerle uğraşmalarından ötürü zengin
olanlar da konut edinir olmuşlardır. Üstgelir guruplarına
yönelik hizmetler de bu kez doğmuştur. Geleneksel
bahçeli, hayatlı evlerin yerini ise 8-10 katlı apartmanlar
almıştır. Apartman hayatı, kendi çağdaş kültürünü de be-
raberinden getirmiştir. Bir yandan geleneksel bir kültüre
sahip olan Urfalı bir yandan bu değişim sonucu ortaya
çıkan türedi kültürü özümleme zorunda kalmıştır. Bu ise
kişilik farklılaşmasına, kültürlerin yer yer çatışmasına
kadar varmıştır. Bu kesimde oturanlara "Şehirli", kenar-
mahallelerde oturanlara "köylü" denilmiştir. Böylece Es-
kiden sık sık sorulan "kimlersiniz" sorusu da giderek
cevapsız kalmaya mahkum olmuştur. Kent nüfusunun

2/3'ü gecekondualarda oturmakta olup gecekondu kültürü ile beslenmektedirler.

Bölgenin ve kentin en önemli sorunu sudur; hem sulama gayesiyle hem de içme suyu olarak. 1980'lerde bu soruna yönelik girişimler sonucu bir kısım çevre köyler ve bu arada kentin büyük ölçüde su sorunu çözülmüşse de, giderek artan şehir nüfusu ve yerleşim alanlarının su sorunu bitmiş değildir. Sulama suyu ihtiyacı Atatürk barajının devreye girmesiyle giderek çözüme kavuşacaktır.

BASIN HAYATI

Gazete, Dergi ve Yıllıklar

1920'lerde Cumhuriyetle başlayan basın çalışmaları 1950'lerden sonra çok partli hayata geçişle beraber canlılık kazanmıştır. 1925'te Vali Fuat Bey ilk basımevini kurmuş ve Urfa adıyla ilk gazete yayına girmiştir. Yarıresmi hüviyette olan bu gazete, uzun süre haftalık olarak yayımlandıktan sonra 1949'da gün aşırı çıkmaya başlamıştır. Aynı yıl **Yeni Urfa** adını alan gazete, 1960'a kadar CHP'nin yayın organı olarak çıkmıştır.

Siverek ilçesinde **İrfan** (1928) ve **Halkın Sesi** (1929) gazeteleri yayınlanmıştır. **İrfan** 1 yıl sonra, Halkın sesi 1931 sonrasında yayınını Mardin'de sürdürmüştür.

1930'larda Merkez İlçe'de **Milli Gazete** (1930-34), **Akgün** (1936-38), ve **Işık** (1938-40) yayına girmiştir. Milli Gazete'yi Musa Kazım, Akgün'ü Gani Akgün, **Işık**'ı Ali Rıza Bey çıkarmıştır.

1938 sonrasında duraklayan basın hayatı 1950'lerden başlayarak belirgin bir canlılık kazanmıştır. Dönemin ilk gazetesi **Demokrat Urfa** adıyla merkez ilçede yayına

girmişti. Celal Ulusoy'un kurduğu gazetenin yönetimine 1952'de Celal Özbek, daha sonra Ahmet Haberveren katılmıştır. 1972'ye kadar yayınıni sürdüren gazeteyi 1951'de Demokrat (Sami Akgün), **Urfanın Sesi** (Ahmet İşgör, Halil Güneş), 1952'de **Urfa** (Naci İpek, Celal Ulusoy), 1954'te **Feryad** (Mehmet Akça) ve 1959'da **Karakoyun** (Naci İpek) izlemiştir,

Bunlardan muhteva açısından en zengin olan ve edebiyat ve folklor çalışmasına da yer veren gazete **Feryad** idi. **Demokrat Urfa** ve **Urfanın Sesi** yerel haberlere, Demokrat, ilanlara ağırlık vermiş, Urfa ve Karakoyun ise yayınlarını daha çok muhalefet gazetesi niteliğinde sürdürmüştür. Birkaç defa el değiştiren **Karakoyun**, 1969'da sonra Bizim Karakoyun adıyla yayınıni sürdürmüştür. 1960'ların ilk gazeteleri arasında Fırat (1960), **Urfa Postası** (1963) **Viranşehir** (1965), **Şafak** (1965), **Doğuş** (1965), **Meşale** (1966), **Hudut Eli** (1966), **Kalkınan Birecik** (1967) sayılabilir.

Harran ovasının sulanmasında Fırat Nehri'nin öneminden söz eden yazılara geniş yer veren Fırat Gazetesi döneminin en etkili sesidir. Naci İpek ve Hasan Soyak'ın çıkardığı gazetenin yayınıni 1964 sonrasında Hasan Kapaklı sürdürdü. Gazete 1967'de kapandı.

Fethi Döğücü'nün kurduğu '**Şafak**'ı 1970 sonrasında A.Fazıl Döğücü yayınladı. Sanat haberlerine ve sanat çalışmalarına iç sayfalarını ayıran gazete bu yönüyle ilin önemli gazetelerinden biriydi. **Hudud Eli**, ve 1975'te yayına giren **Büyük Ay** (Behiç Ayhan), **Güneş** (Mehmet Çalışkan) gazetelerinin 1976'da **Şafak**'la birleşmesiyle gazete daha geniş bir yazar kadrosuna kavuşarak günlük çıkmaya başlamıştır. 1970'lerde **Türkiye-Yeni Haber-Hizmet-Güneydoğu**, **Pınar Sesi-Akçakale-Özgür-Urfa** İçin Hizmet yayın hayatına girmiştir. Bunlardan bugün merkez ilçede yayınıni günlük olarak sürdüren üç gazete

vardır. **Şafak, Hizmet** (Nuri Okutan, 1976) ve Güneydoğu (Kemal Kapaklı 1978).

DERGİLER: Urfa'da 1950'lerin sonunda yayınlanmaya başlayan dergilerin çoğu kısa ömürlü olup bir süre sonra kapanmıştır. 1958'de Cemâl Kayar'ın çıkardığı **DERYA** bu dergilerin ilkidir. 9 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. Yazarları ve Kurucuları içinde Abdülkadir Billurcu, Nihat Armağan, Zübeyir Yetik, M. Akif İnan gibi bugün tanınmış imzalar yer alıyordu. **AN-ZELHA:** 1966'da Naci İpek tarafından çıkarılan dergi, 2 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. 1978'de tekrar yayınlanan dergi, bu kez 7 sayı çıkarabildikten sonra tekrar kapanmıştır.

BALIKLIGÖL: 1966'da Mehmet Taplamacı, A.Fazıl Döğücü tarafından 8 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. **NABİ** 1967'de Balıklıgöl'ün kapanmasından sonra yayına girmiştir. Sabri Haberveren tarafından çıkarılan bu dergi, 19 sayı çıktıktan sonra kapanmıştır. (1969). On yıl aradan sonra Şanlıurfa'da Yayınlanan en uzun ömürlü dergi **HARRAN**'dır. 18 sayıya kadar sahipliğini A.Fehmi Apaydın, 19.sayıdan 24.sayıya kadarda Yusuf Demirkol yapmıştır. Dergi 24 sayısını tamamladıktan sonra yayını durmuştur. (1983). Derginin iki cildi Urfa ansiklopedisi durumundadır. Folklor ağırlıklı olan dergide şu imzalar sürekli yazmıştır. A.Adil Oymak, İ.Halil Çelik, M.Emin Ergin, M.Atilla Maraş, Emin Beyazgül, Adil Saraç, A.Cihad Kürkçüoğlu, Mahmut Karakaş, Mehmet Çini.

YILLIKLAR: Urfa vilayetinin katkılarıyla bugüne kadar üç yıllık çıkarılmıştır. **1.Urfa Salnamesi:** (1927), **2.Urfa II Yıllığı** (1967), **3.Urfa II Yıllığı** (1973) Yıllıklarda genel olarak Urfa'nın tarih, coğrafya, folklor, Tarım ve çeşitli konulara ait istatistikî bilgilere yer verilmiştir.

MİMARLIK

Şanlıurfa Evleri

Anadolunun geleneksel ev mimarısı içinde özel bir yeri olan Şanlıurfa evleri, bölgenin sıcak iklimi ve İslâm'a bağlı bir hayat tarzının şekillendirdiği bir üslupta gelişmiştir. Gerek malzeme seçimi ve gerekse plan uygulaması yönünden, kesme taştan (kalker) kalın ve yüksek duvarların ve toprak örtülü tonozlu damların kullanılması yaz aylarının bölgede 40-45 dereceye kadar varan sıcaklığını büyük ölçüde hafifletmiş, sokakların dar, duvarların yüksek tutulmasıyla da hemen günün her saatinde güneşte yanmadan yürünebilecek gölgelik bir kesim elde edilmiştir.

Dar ve yüksek duvarlı sokaklar, zengin taş süslemeli kapılarıyla sokağa taşkın çıkartmalı ikinci kat odalarıyla (çardak-köşk), soğuk demir işçiliğinin ürünü olan stilize bitkisel süslemeli pencere kafesleriyle "kabaltı" denilen ve sokağın, 10 metrelik bir bölümünü örten beşik tonozlu kısımlarıyla, mermer parke taş döşenen yollarıyla bölgeye özgü bir görünüm arzederler.

Eve girerken bizi karşılayan ilk eleman sokak kapıları malzeme yönünden tahta ve saç kaplı tahta olmak üzere iki guruba, şekil yönünden ise "tek çenetli" '(tek kanatlı)' "çift çenetli" ve "enikli" (büyük kapı içine yerleştirilen küçük kapı) olmak üzere üç ana guruba ayrılırlar. Kapı üzerlerine iri yuvarlak başlı çivilerle süslemeler yapılmış, sanat değeri taşıyan el emeği ürünü çeşitli şekillerde tokmaklar yerleştirilmiş, alınlıklarına zengin taş oyma motifler işlenmiştir.

Urfa evleri genellikle "haremlik", "selamlık" denilen iki bölümden oluşurlar. Bazen bu iki bölüm aralarından bir duvarla ayrılmış sokak tarafından ayrı ayrı birer

kapıları olan iki ayrı ev görünümünü verdikleri gibi, bazen de tek kapıyla girilen, bir iki odalı ve küçük avlulu selâmlıktan sonra ikinci kapıyla haremliğe geçilen bir plan gösterirler.

Selâmlık ve haremlik arasındaki duvara, kadınlarla erkeklerin birbirini görmeksizin haremnden yemek almaya, erkek hizmetçilere iş sipariş etmeye veya eşya alıp vermeye yarayan, dikine bir mil üzerinde dönen bir tarafı açık ve raflı silindirik dönme dolap yerleştirilmiştir.

Eve gelen erkek konukların ağırlandıkları selamlık bölümünde küçük bir avlu, bir veya iki oda, eyvan, konukların binek hayvanlarının bannabileceği büyük bir ahır, tuvalet bulunur. Bitişikteki haremliğin avlusunun ve buradaki kadınların görülebileceği endişesiyle selamlığa ikinci bir kat yapılmamıştır. Yapılmış olsa bile bu kat haremliğe ait olup geçişi de buradandır.

Ev halkının ve kadınların oturduğu evin esas kısmını oluşturan haremlik, selamlığa nazaran daha genişçe ve teşkilatlıdır. Haremlik avlusunun kuzey tarafından cephesi güneye bakan ve "kış oturacağı" denilen ortada bir eyvan, yanlarında birer oda, güney tarafında ise bunun simetrisi durumunda cephesi kuzeye bakan "yaz oturacağı" denilen bölüm bulunur.

Sedir görevi gören iki yanı taş sekili eyvanların arka duvarlarına hava cerayanını sağlayan ve yazın serinlik veren "dam" ile bağlantılı hava kanalları açılmıştır. Nadir de olsa bazı eyvanlara bölgedeki Artuklu geleneğini sürdüren Selsebiller yapılmıştır. Eyvanların ikinci katta olanları genellikle cepheden iki sütun ve "sakallı kemer" denilen kemerlerle üç göze ayrılmıştır.

Eyvan ve odalar bazen yerden 1-2 metre yükseklikte olup alt kısımlarda "**zerzembe**" denilen kiler odaları ve mahzenler yer alır. Haremlik avlusunun diğer cephelerin-

de "**tandırılık**" (mutfak), hamam, odunluk gibi bölümler yer alır. Bazı evlerde hamamların 3-4 kurnalı, kubbeli ve külhanlı olanlarına rastlanır.

Düzgün kesmetaş döşemeli "**hayat**"ın (avlu) ortasında vazgeçilmez bir unsur olan mermer havuz, kuyu, içinde nar, dut, incir, portakal, asma gibi ağaçlardan bir veya bir kaçının bulunduğu "**çiçeklik**" bulunur. Çiçeklik aynı zamanda çöpe atılması günah sayılan ekmek kırıntılarının silkelendiği yer ödevini de görür. Avlunun çevresindeki oda duvarlarının dama yakın kısımlarına dikdörtgen nişler şeklinde yapılan ve "**kuş takkası**" diye adlandırılan, kuş evlerinde yaşayan kuşlar, çiçeklikteki bu kırıntılarla beslenirler.

Haremliğin alt katından sokağa pencere açılmamış, tüm pencereler avluya ve eyvana açılmıştır. Haremliğin "**çardak**" veya "**köşk**" denilen sokağa konsollarla çıkartmalı ikinci kat odalarının sokağı gören pencereleri ev kadınının dışarıya açılan dünyası durumundadır. Bu odanın avluya bakan tarafları sütunlar üzerine oturan ve "gezenek" denilen balkon şeklindedir. Avlunun bir kenarında boydan boya uzanan bu sütunlar revak görünümünü verirler.

Urfa evlerinde odaya girilen kısım "**Gedemeç**" adını alır ve buradan 20 cm. kadar yüksekte odanın oturma zemini bulunur. Gedemeç ve oturma zemini çoğu kez ahşap trabzanla ayrılmıştır.

Odanın avluya ve eyvana bakan tarafları demir parmaklıklı (demircağ) pencerelidir. Pencerelerde cemekan dışında ayrıca iç taraftan açılıp kapanabilen tahta kanatlar kullanılmış, bu kanatlar mahalli bir üslupla ağaç oyma süslenmiştir. Geçmeli ağaç oyma oda kapıları ve pencere kanatları göstermiş oldukları motif zenginliği bakımından ayrı bir inceleme konusunu teşkil eder.

Oda içerisinde 'camlı dolap' denilen ve kıymetli cam eşyanın sergilendiği dolaplar, sandık, ayna veya yatak konulmaya yarayan "**camhane**" denilen nişler ve süslemeli tahta duvar kaplamaları birer dekorasyon unsurudurlar. Ayrıca bazı evlerdeki odaların tavanlarına ve duvarlarına kendir sıvası denilen bir çeşit sıva üzerine yapılmış renkli bitkisel süslemeler, duvarlara asılmış mahalli hattat **Behçet Arabi** imzalı levhalar dekorasyonu tamamlayan diğer unsurlardır.

Odalarda sergi olarak ailenin ekonomik durumuna göre halı, kilim, keçe, sedir, yerminderi kullanılmış, odanın etrafı 'sap yastık" denilen duvar yastıklarıyla çevrelenmiştir. Yastıkların üzerini boydan boya kaplıyan üzeri keneviçe işlemeli patiska bezler odaya ayrı bir hava vermektedir.

Böylece ana hatlarıyla anlatılan eski Urfa evleri, aslında plan, taş ve ahşap süslemeciliği ve daha birçok bakımdan gösterdikleri zenginlik ve özellikleri nedeniyle tek tek incelenmesi gereken mimari eserlerdir. Urfa kent siti içinde yukarıda sayılan özellikleri taşıyan yaklaşık 300 ev bulunmaktadır. Ancak bunlardan 110 adedi tescil edilmiştir. En eski evlerin yapım tarihleri 250 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. Ancak günden güne ilgisizlikten yıkılmakta ve yok olmaktadır.

KONUT MİMARİSİNDE KÖŞKLER VE KONAKLAR

19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Şanlıurfa mimarlık sanatına giren yabancı etkiler "Urfa Evi" planında bazı değişikliklere neden olmuş, bunun sonucunda Köşk-Konak denilen yapı tipleri doğmuştur.

Urfa'da şehrin ileri gelen varlıklı bazı aileleri genellikle kent dışında, güzel manzaralı yerlere küçük birer saray mahiyetinde köşkler ve konaklar inşa ettirmişlerdir.

Kürkcüzade Mahmut Nedim Efendi Konağı, Ömer Edip Efendi Konağı, Şair Sakıp Efendi Konağı, Hacıkamilzade Yusuf Ziya Efendi Köşkü ve Hacıkamilzade Küçük Hacı Mustafa Efendi Konağı Şanlıurfa'daki konak ve köşk mimarisinin en güzel örneklerindedir. Bu yapılardan çok az bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir.

19.yüzyılın ikinci yarısında modern mimarinin etkisiyle Urfa'ya girmiş olan 2 katlı konak mimarisi, tamamıyla, yabancı etkilere bağlı kalmaktan kurtularak geleneksel çizgilerle birleşmiş ve yepyeni bir stil doğurmuştur.

Urfa evinin haremlik-selamlık bölümleri, "Hayat", Eyyan", "Tandırılık", "Develik" "Gezenek", "Kuş takası" gibi mimari unsurlar konak mimarisine girmiş geleneksel çizgilerdir.

HACIKAMİLZADE KÜÇÜK HACI MUSTAFA KONAĞI

Şanlıurfa Merkezi, Vali Fuat Caddesinin 'Büyükyol (Balıklıgöl)e yakın kesiminde, Selahaddin Eyyubi Camii'nin batısındadır.

Bu tarihi konak 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. (1890 yılları). Haremlik ve Selamlık Bölümü konakta inşaat malzemesi olarak ünlü "Urfa Taşı" kullanılmıştır.

İki katlı selamlık bölümüne kuzey cephedeki sokak kapısından girilmektedir. Selamlık bölümünün zemin katında develik, bur tuvalet ve hizmetçi odaları yer alır. Erkek misafirlere ayrılmış olan ikinci kat odalarla teşkilatlandırılmıştır. İkinci katın kuzeye bakan cephesin-

de, ortası sütunla iki göze ayrılmış eyvan fonksiyonu gören iki mekan bulunur. Güney cephenin ortasında yer alan benzer eyvanın döşeme kısmı merdivenle teşkilatlandırıldığından burası dekoratif bir fonksiyona kavuşmuştur. Selamlığın güneyinden Haremlik bölümüne geçilmektedir.

Konağın haremlik bölümü, selamlığın aksine modern mimarinin çizgilerinden tamamen sıyrılarak geleneksel biçimde inşa edilmiştir. Bu bölümde, geleneksel bir Urfa evinin vazgeçilmez ögesi ortası havuzlu bir "hayat"ın (avlu) Doğu ve Güney cephelerinde odalara yer verilmiştir. Doğu cephedeki ön tarafı "gezenek"li (balkon) odaların bodrum katı "zerzembe" (kiler) olarak değerlendirilmiştir. "Tandırılık" (mutfak) hayatın güneydoğu köşesindedir.

Hayatın güney cephesi revaklı olup bu cephede altta ve üstte olmak üzere birer oda, orta kısımda sarnıç bulunmaktadır. Batı cephede selamlığın sokağa açılan kapısı, iki yanında birer tuvalet ve duvar üzerinde ortadan bir sütunla iki göze ayrılmış "kuş takası" (kuş evi) bulunmaktadır.

TARİHİ ESERLER

KALE: Yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İç kalede 1462-1463 tarihli onarım kitabesi vardır. Yuvarlak plânlı iç kale 25 burçla güçlendirilmiştir. Sarp kayalıktaki kalede cephanelik, su sarnıçları ve anbarlar vardır. Batısındaki demir kapıyla dış kaleye geçilir. Dörtgen plânlı dış kalenin Bey kapısı, Harran kapısı ve Samsat kapısı adıyla üç kapısı vardır. İç kalenin üç tarafı derin hendeklerle çevrilidir. İç kalenin çevresi 1500 metre, dış kalenin çevresi 3-4 km. kadardır. İç kalede bulunan ve halk arasında mancınık denilen çift sütunu Osroen kral-

larından Eftuha yaptırmıştır. Sütunların yüksekliği 17,25 m., çapı 4,60 m.dir.

HARRAN: Harran'ın M.Ö 6000-5000 yılları arasında Sümerler tarafından iskan edildiği sanılmaktadır. 2000 yıllarında ise Sami ırkından gelen kavimlerin hüküm sürdüğü görülmektedir. Kesin olarak M.Ö. 2000 ortalarından 612'ye kadar olan süre içinde Asur egemenliği vardır. Daha sonra Med ve Babil, Büyük İskender, Selekoslar, Romalılar, Bizanslılar, Abgarlar, Sasaniler, İranlılar, Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve 1516'dan itibaren Osmanlı hakimiyeti sürmüştür.

Bu gün ayakta kalan Harrandaki medrese (üniversite) Abbasiler döneminde yapılmıştır. Bu güne kalan kalıntılar şunlardır: dört kapı, ortada bir şadırvan ve yanında derin bir kuyu, mihrap ve rasat kulesi ve üniversitenin suyunu sağlayan pörenkler.

Harran kalesi birisi iç, diğeri dışkale olmak üzere iki beden halindedir. Dışkale 1 km. uzunluğunda olup yuvarlaktır. Dışkale 20 burçla tahkim edilmiştir. Duvar kalınlıkları 2-4 m. kadardır. Dış kalede 6 giriş-çıkış kapısı vardır. Halep, Rakka, Bağdat, Musul, Aslanlı ve Anadolu kapıları adıyla adlandırılmıştır.

İç kale 7-10 m. üzerinde yığma bir tepe üzerine inşa olunmuştur. Burada üç katlı burçlara rastlanır. Surlarının yüksekliği 7-8 m. burçların yüksekliği 10-15 m.dir. İç kale 6 burçludur. İç kalede, askerlere ait barınaklar, silah ve erzak depoları, su sarnıçları vardır. İç ve dış kalenin ilk onarımı Bizans kralı Justinien tarafından yapılmış sonra sırasıyla İran, Araplar, Selçuklu ve Osmanlılar tarafından yaptırılmıştır. Bu gün de onarım çalışmaları devam etmektedir.

Harran, Şanlıurfa'ya 44 km. uzaklıktadır.

ŞUAYP ŞEHİRİ: Şanlıurfa'nın 75 km. doğusundadır.

Yolu düzgündür. İlk çağlarda Kefe adını taşıyan bir Süryani Piskoposluğunun merkezi olduğu bilinmektedir. Burada Şuayp şehri harabeleri ve kale kalıntıları vardır. Bölge, M.Ö.3500 yılına tarihlenmektedir.

SOMATAR: Şanlıurfa'nın 80 Km. güneydoğusunda ve Tektek dağları üzerindedir. Burada Asur devrine ait barınaklar ile Romalılara ait kaya mezarlar bulunmaktadır. Daha çok Süryaniler tarafından dini bir merkez olarak kullanıldığı bilinmektedir.

HAN-EL BA'RUR KERVANSARAYI:

Tarihi ipekyolu üzerinde yer alan han Hâsik Selçuklu Mimari tarzında inşa edilmiştir. Kare planlı kesmetaştan yapıli kervan saraya kuzeydeki kapı ile girilir. Geniş avlulu kapalı mekânlarda, yatakhane, ahır, erzâk depoları yer alır. Giriş kapısında sülüs tekniği ile H. 626 (M.1228-1229) tarihli kitabe bulunmaktadır.

ÇARMELİK KERVAN SARAYI: Eski çağlardan beri; önemli bir ticaret yolu üzerinde bulunan Selçuklu dönemine ait iki kervansaraydan biridir. Suruç ilçesinin kuzeyinden geçen eski Bozova yolunun 10.km.sinden batıya sapan yol, 4 km. sonra Çarmelik köyüne ulaşır. Kim tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Selçuklu eseri olduğu bilinmektedir. Kervansaray bugün harap haldedir.

CAMİLER

Şanlıurfa'da tarihi değere sahip 39 adet cami ve mescit bulunmaktadır. Bunlardan Ulu Cami ve Pazar Camii muhtemelen Zengiler dönemine (12.y.y.), Halil-ür Rahman Camii Eyyubiler dönemine (13.y.y), Hasan Padişah Camii

Akkoyunlular dönemine (15.y.y.), aittir. Selahattin Eyyubi Camii, Circis Peygamber Camii ve Fırfırlı Cami kiliseden camiye çevrilmişlerdir. Bunların dışında kalan 32 adet caminin tamamı Osmanlı dönemine aittir.

Urfa camileri; Çok Ayaklı Camiler (Ulu Camiler), Orta Kubbenin Yanlara Doğru Genişlediği Camiler (Merkezi Planlı Camiler), Eş Değerde Çok Kubbeli Camiler, Mihrap Önü Kubbeli Camiler, Tek Kubbeli Kare Mekanlı Camiler, Tonozlu Camiler ve Bazilikadan Çevrilen Camiler olmak üzere başlıca 7 plan şemasına sahiptirler.

Şanlıurfa camilerindeki kitabelerde usta adına yer verilmediğinden bu yapıların mimarları belli değildir. Kitabelerin büyük bir bölümü esas inşa kitabesi olmayıp onarım kitabesi olduğundan bir çok caminin inşa tarihi bilinmemektedir. Bu şekildeki bir çok caminin inşa tarihi vakfiyelerden tesbit edilebilmiştir.

Şanlıurfa camilerinin kubbe ve tonoz gibi örtü sistemleri ile duvar örgülerinde inşaat malzemesi olarak kalker taşı kullanılmıştır. "Urfa Taşı" adıyla anılan bu malzeme dayanıklı ve kolay işlenebilir olması nedeniyle her devirde tercih edilmiştir.

Şanlıurfa Camilerinde süslemeye hemen hemen hiç yer verilmemiştir. Çini süsleme sadece Dabbakhane Camii minaresinde görülmektedir. Yusuf Paşa Camii, Hızanoğlu Camii ve Nimettullah Camii dışında mihrabı süslemeli cami bulunmaktadır. Bunlardan Yusuf Paşa Camiinin taş süslemeli mimberi de Urfa camilerinde tek örnektir. Ayrıca, Nimettullah Camiinin klasik Osmanlı portallerini anımsatacak güzellikteki mukarnaslı kapısı, Dabbakhane Camii avlusunun batı kapısı, Pazar Camii avlusunun kuzey kapısı ve Kadioğlu Camiinin avlu kapısı anıtsal nitelikteki kapı örnekleridir.

URFA CAMİLERİ

- 1- Ulu Camii
- 2- Şehbenderiye Camii
- 3-Eski Ömeriye Camii
- 4- Halil-ür Rahman Camii
(Döşeme Camii-Makam Camii)
- 5- Nimetullah Cami (Ak Camii)
- 6- Çakeri Cami
- 7- Kadioğlu Camii
- 8- Hacı Lütfullah Camii
- 9- Kudbettin Camii
- 10- Arabi Camii
- 11- Hasan Padişah Camii
- 12- Dabakhane Camii
- 13- Narıncı Camii
- 14- Yusuf Paşa Camii
- 15- Rızvaniye Camii
- 16- Pazar Camii
- 17- Toktemur Mescidi
- 18- Hüseyin Paşa Camii
- 19- Hızanoğlu Camii
- 20- Mevlevihane Camii
- 21- Kıbrıs Mescidi
- 22- Nur Ali Mescidi
- 23- Siverekli Mescidi
- 24- Asım Paşa Mescidi
- 25- Yeni Ömeriye Camii
- 26- Hacı Yedigâr Camii (Kuttik Camii)
- 27- İmam Sekkaki Camii
- 28- Behramlar Camii
- 29- Hayrullah Camii
- 30- Mevlid-i Halil Camii (Dergah)
- 31- Tuzeken Camii
- 32- Hüseyiniye Mescidi
- 33- Müderris Mescidi
- 34- Miskinler Camii
- 35- Kara Musa Camii
- 36- Hekim Dede Camii
- 37- Selahaddin Eyyubi Camii
- 38- Circis Peygamber Camii
- 39- Fırfırlı Camii

1. ULU CAMİİ: (Camii kebir) En eski camilerdendir. M.S. 475 yıllarında inşa edilen ve kırmızı mermer sütunların çok sayıda olması sebebiyle 'Kızıl Kilise' diye adlandırılan bir kilisenin yerine inşa edilmiştir. Bu kilisenin avlusuna ait olduğu sanılan duvarlar bazı sütun ve sütun başlıkları ile Çan Kulesi halen ayakta. Batı kapısındaki kitabe tamir kitabesi olduğundan inşa hakkında bir fikir vermez. Ulucaminin güneydoğusuna bitişik olan 1191 tarihli Eyyubi Medresesinin camiden sonra yapıldığı tahmin edilmektedir. Ulu caminin, Eyyubilerden önce Irak ve Suriye'de hüküm süren Zengi Devletinin hükümdarı Nurettin Zengi zamanında 1170-1175 yılları arasında yaptırıldığı fikri ağırlık kazanmıştır.

Şanlıurfa Ulu Camii, payeler üzerinde kible duvarına paralel üç sıra çapraz tonozlarla yatık dikdörtgen şeklinde uzanır. Orta eksenden biraz doğuya kaymış olan mihrap önü bölümü, sivri kemerler üzerine tromplu bir kubbe ile örtülmüştür. İç mekandaki payelerin kalın ve alçak tutulması cami içerisindeki basık ve kasvetli bir havanın doğmasına neden olmuştur. Düz toprak dam olan caminin dış örtüsünde sadece kubbe yükselmektedir. Payeler üzerine oturan çapraz tonozlu ondört sivri kemerli avluya açılan son cemaat yeri, Anadolu'da ilk defa Urfa Ulu Camiinde ortaya çıkmıştır.

Camiinin son cemaat yerinin orta bölümündeki döşemede bulunan ve Zengi süsleme sanatının özelliğini taşıyan renkli mermerden yapılmış yıldız süslemeden başka camide hiçbir süsleme yoktur.

Caminin Kızıl Kilise'ye ait kalın duvarlarla çevrili oldukça geniş avlusunun batı kesmi mezarlık olup bu mezarlıkta Haçlılara karşı şehit düşen yedi kumandanın mezarı ile Nakşi büyüklerinden Mevlana Halid-i Bağdadi'nin oğluna ait tek kubbeli bir türbe vardır. Avlunun kuzey duvarına bitişik olan ve camiden epey uzakta

olan Kızıl Kilise'nin sekizgen çan kulesi, bugün minare ve saat kulesi olarak kullanılmaktadır.

2. HALİLÜRRAHMAN CAMİİ (Döşeme Camii):

Gölbaşı mahallesindedir. Halilürrahman gölünün güneybatısındadır. Caminin güneydoğu köşesindeki minarenin kitabesinden 1211'de Selahattin Eyyubi'nin yeğeni Melik Eşref Muzaferüddin Musa'nın yaptırdığı anlaşılmaktadır. Ana mekan, kareye yakın dikdörtgen planlı mihraba paralel üç neflidir. Mihrap önü nefi ve kuzey nef üçer çapraz tonozlu, orta nef, merkezde kubbe, yanlarda birer çapraz tonozludur. Kasnaksız kubbeye geçiş, küresel üçgenlerle sağlanmıştır. Ziyaret bölümü de cami kubbesine yakın büyüklükte bir kubbe ile örtülmüştür. Mihrap iç içe geçmiş iki sivri kemerli nişten oluşmaktadır. Kesme taştan minber iki tam, iki yarı ayağa oturan basık piramidal bir çatı ile örtülüdür. Gövdesindeki iki yatak kabartma frizle üçe bölünmüş kare planlı minare, özgün yapısıyla günümüze gelmiştir. Üst bölümde minarenin yüzlerinde kemerli ikişer büyük pencere açılmıştır. Pencere kemerleri ortada yuvarlak, yanlarda yarım yuvarlak ayaklara oturmuştur. Minarenin kapısı, caminin iç mekanına açılır. Halilürrahman Camii'nin batısındaki Medrese odalarını 1871-1872'de Urfa Evkaf Müdürü Mustafa Efendi yaptırmıştır. Doğuda ise hazire ve türbeler yer almaktadır. Tek kubbeli Şeyh Ali Dede Türbesi buradaki en eski türbedir (Şazeli Şeyhi).

3. HASAN PADİŞAH CAMİİ: Gölbaşı mahallesi ile Akarbaşı arasındadır. Tek kubbeli bölümü Tokdemir adlı bir Türk beyinin, bitişikteki ana yapıyı ise 1499'da Uzun Hasan adına Şeyh Yakup'un yaptırdığı bilinmektedir. Tokdemir mescidine sonradan eklenen üç kubbeli Hasan Paşa Camisi, mihrap duvarına paralel üç nefli, yatık dikdörtgen planlıdır. Dikdörtgen avlunun doğusunda bir medrese bulunduğu anlaşılmaktadır. Avlunun kuzeyinde-

ki medrese odaları yol genişletilirken yıkılmıştır. Kuzey doğudaki minare yapıdan oldukça kopmuş durumdadır. Kare tabanlı kesme taştan sekizgen planlı minare, taştan yarım küre külahla son bulur. Son cemaat yeri, kare ve dikkörtgen ayaklara oturan sekiz sivri kemerlidir. Tüm mekan çapraz tonozlarla kaplıdır. Onarım kitabeleri bulunan iki küçük mihrap, beş dilimli kemerle çevrilmiştir. Son cemaat yerinden bir kapıyla kare planlı Tokdemir Bey mescidine girilir. Öbür üç kapı ise ana mekana açılmaktadır. Mukarnaslı mihrabın yanlarında başlıkları mukarnaslı köşeli sütunçeler yer alır. Koyu sarı, pembe kesme taştan yapılmış minareye dokuz basamakla çıkılır. Enüste kemerlerle bağlanan dört sütuna oturan ahşap sivri külah vardır.

Cami avlusundan geçen Halilürrahman suyu avluya ayrı bir güzellik verir.

4. AK CAMİİ (NİMETULLAH CAMİSİ): Nimettullah mahallesinde olup yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Camideki kitabeler onarımlarla ilgilidir. En eski kitabe cami avlusunun kuzeyindeki türbededir. Kitabede Nimettullah Bey (1521) ile Ali Bey, İbni Lütü Bey'in (1594) bu türbede yattığı yazılıdır. Camiyi Nimettullah Bey'in yaptırdığı tahmin edilmektedir. Batı ve güneydeki kapılarla avluya girilir. Medrese odaları, türbeler avlunun kuzeyindedir. Beş bölümlü son cemaat yeri, ortada kubbe, yanlarda çapraz tonoz örtülüdür. Camiye beş dilimli kemerle çevrili taçkapıdan girilir. Altıgen plan şemasının Güneydoğu Anadolu'daki en önemli örneği bu camidir.

MEVLEVİHANE: Kunduracı Pazarındadır. Yapım tarihi bilinmemektedir. Kesme taştan yapılmıştır. Mimari tarzına göre Selçuklu dönemine ait olduğu sanılmaktadır.

GÜMRÜK HANI KERVANSARAYI: Kazzazlar çarşısındadır. İki katlıdır. Kanuni Sultan Süleyman

zamanında yapılmıştır.

MAĞARALAR ve GÖLLER

HZ. İBRAHİM'İN DOĞDUĞU MAĞARA :

Şanlıurfa kalesinin eteğindedir. Mağaranın içinde su vardır. Bu su zezem gibi kutsal sayılmaktadır. Mağaranın yanında bir mescid, hücreler ve yeni inşa olunan büyük bir cami yer almaktadır. Bu mescidde ikiyüzyıldan beri sabah ve ikindi namazlarında zikr-i cehri yapıldığından buraya halk tarafından DERGAH denilmektedir. Caminin avlusundan balıklıgölden gelen su akmaktadır. Mağaranın üstü kayalık olup güvercinlerle doludur.

HZ. EYYÜB'ÜN ÇİLE MAĞARASI: Şanlıurfanın Akçakaleye giden yoluna 500 m. uzaklıkta içtedir. Mağaraya 5-6 basamakla inilir. Sabır timsali Eyyub Peygamberin bu mağarada çile çektiği söylenir. Bu mağarada yedi yıl hasta yattığı ve sonra iyileştiği söylenmektedir.

GÖLLER: Şehrin gölbaşı mahallesinde ve kalenin eteğindedir. Halilürrahman ve Aynzeliha göllerinin yeri Hz. İbrahim ateşe atıldığı yer olarak bilinir. Yakmayan Ateş'in daha sonra Allah'ın emriyle suya, balıklara ve gül bahçesine dönüştüğü söylenmektedir. Göldeki binlerce balık kutsal sayıldığından dokunulmaz. Göller kartpostal-larda Şanlıurfa'yı simgelemektedir.

TARİHİ HAMAMLAR

Şanlıurfa'da Osmanlı döneminden kalma yedi hamam vardır. Cıncıklı Hamamı, Vezir Hamamı, Şaban Hamamı, Velibey Hamamı, Sultan Hamamı, Serçe Hamamı, Eski Arasa Hamamı. Bunlardan bazıları bugün artık kullanılmamaktadır.

ESKİ ARSA HAMAMI: Urfa merkezi, İsoçtu pazarı

mevkiinde olup bir yeraltı hamamıdır. Bugün kullanılmamaktadır. Kuzey ve güneyden merdivenli kapılarla soyunma yerine gidilir. Troyplu ve sekizgen kasnaklı büyük bir kubbe ile örtülü soyunma yerinin kuzeyinde beşik tonozlu bir eyvan, ortasında fiskiyeli küçük havuz bulunur. Soyunma yerinin Kuzey-Doğu köşesinden bir kapıyla beşik tonozla örtülü tuvalet ve soğukluk, bunun güneyinden beşik tonozlu bir koridorla da sıcaklık kısmına geçilir. Orta mekanı kubbe ile örtülü sıcaklığı her köşesinde birer olmak üzere dörtköşe hücre, doğu, batı ve güney tarafından birer eyvan bulunur. Köşe hücrelerinin üzerleri kubbe eyvanların üzeri beşik tonozla örtülüdür. Kitabesi bulunmadığından hamamın inşa tarihi bilinmemektedir.

SERÇE HAMAMI: Urfa merkezi Su Meydanı mevkiinde olup bir yeraltı hamamıdır. Kitabesi olmadığından kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Hamama doğudaki kapıdan girilir. Merdivenlerden inildikten sonra soyunma kısmına geçilir. Buradan ılıklığa geçilir. Serçe hamamının sıcaklık kısmı diğer Urfa hamamlarından tamamen ayrı bir özellik gösterir. Soyunma kısmındaki eyvan sonradan bozulmuş bugün buraya betondan kabinler yapılmıştır.

SULTAN HAMAMI: Şanlıurfa merkezi Kazancı mahallesindedir. Kuzey-Güney doğrultusunda dikdörtgen planlı hamama kuzeydeki kitabeli kapıdan girilir. Halk arasındaki söylentiye göre IV. Murat Bağdat seferine giderken bu hamamda yıkanmış ve bu yüzden hamama "Sultan Hamamı" adı verilmiştir. Merdivenli ve beşik tonozlu bir girişle soyunma kısmına girilir. Dört pencerele kasnaksız büyük bir kubbe ile örtülü olan soyunma yerini etrafı balkon şeklindeki kabinelerle çevrilidir. Ortada havuz içinde fiskiye görevi yapan bir curun bulunur. Güneydoğudaki bir kapıyla tuvalet kısmına buradan da bir

kapıyla ılıkık kısmına geçilir. ılıkıkta küçük bir havuz bulunur. Buradan dar bir koridorla yıkanma yerine geçilir. Sıcaklığın orta mekanı bir kubbe ile örtülüdür.

Orta mekânın üç yönünde üç eyvan, eyvanlara bitişik üzeri pandantifli kubelerle örtülü yıkanma hücreleri vardır. Her hücrede üçer adet kurna bulunmaktadır. Sultan hamamı, Zincirli Kapı semtinde bulunan Vezir Hamamı ile aynı plan özelliğine sahiptir.

V. BÖLÜM
FOLKLOR

GIYİM-KUŞAM

Şanlıurfa'da geleneksel giyim-kuşam, yaygınlığını korumaktadır. Şehirlerde oturan zengin çevrelerin giyiminde çağdaş eğilimler belirgin bir haldedir. Geleneksel giysilerde kadınlarda çarşaf, ehram, erkeklerde şalvar hakim kıyafettir.

Geleneksel Kadın Giyimi: Yaşmak denen ipekli başörtüsü ile kara eşarp bağlanır başa, Eşarp ağzın üstünde elle tutularak (iki parmakla) örtülür. Buna **bürük** veya bürüklenme denir. Genç kızlar çarşafa girmeden önce 'Fıta'ya girerler. Fıta da bir çeşit örtüdür. Genç kızlar al fes üstüne puşu sararlar. Altınlarla süslü üstüne 'neçek', veya 'yaşmak' bağlanan tepelik biçimindeki gelin başlıklarına 'köfü' denir. Köylerde alına puşu bağlanır, üzerine yaşmak sarılır.

Uzun etekli entarilerin üstüne zengin kesimlerde kadi-

fenin sırma işlemeli dize kadar uzanan ceketler giyilirdi. Köylerde kadınların entarileri ayak topuklarına kadar uzanır. İçte dokuma kumaştan yakasız gömlek giyilir. Ayağa 'Kalıç' denen potin giyilir. Topuksuz, ağzı geniş postal da yaygındır.

Geleneksel Erkek Giyimi: Erkek giyiminde önu kapalı, göğsü açık entariler, abani, cebeliye, çıta, atlas, yandı döndü, ipekli alaca kutnu gibi değerli kumaşlardan yapılır. Açık kalan göğüs, sıkma (bir yelek çeşidi) ile örtülür. Kış aylarında yün dokumadan abalar giyilir. Arakçın denen takke, işlemeli puşu, cemedan (örtü), cemedanın üstüne sırma işlemeli keçi kılından burma (İgal) geçirilerek oluşturulan başlıklar bugün de yaygınlığını özellikle köylerde korumaktadır. Gömlek, şalvar, yerli deriden postal erkek giyiminin vazgeçilmez öğeleridir. Şehirlerde potin, kundura yanında özellikle yaşlılar mestlastik kullanmaktadırlar.

BESLENME BİÇİMLERİ VE URFA MÜTFAĞI

Yağlı, unlu ve baharatlı yiyecekler e dayanan beslenme alışkanlıkları Urfa'luların önemli özelliklerindedir. Sebze yemeği yapımı oldukça sınırlı olup buna karşılık et yeme alışkanlıkları daha fazladır. Yabancı yiyecek olarak nitelenen domatese "frenk", salçaya da "frenk suyu" denir. Kırmızı pul bibere "isot" denir ve Urfa İsot'u çifköftenin en önemli katkı maddesidir. Yağlı ve baharatlı yemek alışkanlığı yaygındır. Ancak sade yağın dışında margarin kullanılmakla beraber zeytinyağı ve çiçek yağı çok az kullanılır. Özellikle kızartmalarda.

Kışlık ihtiyaçlar yazdan hazırlanır. Buna 'zahire' denir. Çifköftelik bulgur, pilavlık bulgur, domates salçası,

kırmızı pul biber, Kırmızı biber reçeli, yazın temin edilen yiyeceklerdendir. Mercimekli bulgur bilavı, "mığrıbı" denilen Buhara pilavı, yaygın bulgur pilavlarından. İçli aya köftesi, bulgur ve et yoğrulup oyularak hazırlanan parçalara kavrulmuş kıyma, ceviz ve baharatla hazırlanmış iç konur ve avuç içinde yuvarlanarak hazırlanır. Sonra suda haşlanır. "Lıklık köfte" ise, içyağı, soğan, kırmızı biberle hazırlanan karışımı bilya büyüklüğünde yuvarlanarak köfte hamuru içine yerleştirilip avuç içinde küre haline getirilip sıcak suda kaynatılarak pişirilir. Pişim sırasında içi erir, donmaması için sıcakken yenir. "Kaburga"da yörenin özgün yemekleri arasında yer alır. Tatlı olarak katmer, peynirli kadayıf, peynirli helva, baklava ve şıllık ilk akla gelen tatlılardır. "Paluza" denilen pelteyi de tatlılar arasında saymak yerinde olur.

Kışın Yapılan Yemekler: Boranı, Tiritli köfte, dolmalı köfte, içli köfte, ekşili köfte, aya köftesi, semsek, ağzı yumak, ağzı açık, mercimekli bulgur pilavı, şehriyeli bulgur pilavı, kuzu içi yüzlemeli pilav, mimbar, firik pilavı, lıklık köfte, kelle, kışkabağı, tirit.

Yaz Mevsiminde Yapılan Yemekler: Karnıyarık, Söğülme, Kazan Kebabı, ölü balcan, Firenk tavası, Çömlek (güveç), Su kabağı, Dolma, Soğan Aşı, Döğmeç, Oturtma, Bamyas, Fasulye, Türlü, Tepsi kebabı, domatesli kebab, Balcanlı kebab, soğanlı kebab, lebeni, sarma, balcan kavurması, çifköfte,

Salatalar: Bostana, cacık, ekşikili

ÇİĞKÖFTE EFSANESİ: *canit*

Kral Nemrud, kendisine karşı koyan, putlarını kırıp tek Tanrı düşüncesini yayan Hz. İbrahimi ateşe atmaya karar verdiği zaman, Şanlıurfa ve havalisinde ne kadar ya-

kacak odun varsa hepsini toplatarak, bugünkü kalenin ön tarafında biriktirerek büyük bir ateş yaktırır.

Odunların toplanması ve Hz. İbrahim'in ateşe atılması esnasında, bir süre hiçbir evde ateş yakılmaması ve bacalardan duman çıkmaması ferman buyrulmuştur.

Ateş yakılmasından korkan bir avcı çok acıkınca vurmuş olduğu ceylanın bud tarafından almış olduğu yağsız-kara-eti iki taş arasında iyice ezdikten-dövdükten sonra bulgur, pul, biber, tuz ve Urfa'ya ait baharat ve yeşilliklerle beraber yoğurunca, ortaya nefis bir tat ve enfes bir yemek çıkmıştır. Zamanla çeşitlenen ve zenginleşen bu yemeğe, etin çiğ olmasından dolayı ÇİĞ KÖFTE adı verilmiştir.

ÇİĞKÖFTE YAPILIŞI (6 KİŞİLİK) *150ml*

Malzeme:

Yarım kilo kara et (Taş üzerinde döğülmüş veya makinada çekilmiş)

Yarım kilo kadar ince köftelik bulgur

5 tane yeşil soğan

5 tane yeşil veya kırmızı Şanlıurfa Biber'i

1 adet maydanoz

1 yemek kaşığı biber salçası

1 yemek kaşığı (Salça)

100 gr. kadar kuru Şanlıurfa biberi (isot)

2 adet baş soğan (Kuru soğan)

Tuz, K.biber, tarçın v.s.

Yapılışı:

Bir leğen içerisine bulgur, kuru biber, salça, ince doğranmış kuru soğan, tuz, karabiber, tarçın ve biraz da su

alınarak bulgur yumuşayınca kadar kuvvetlice yoğrulur. Sonra kara eti alınır ve biraz daha yoğrulur. Diğer tarafta yeşil soğan, maydanoz, yeşil biber ince doğranır tekrar karıştırılıp yoğrulur ve tabaklara topak halinde veya sıkım halinde konular, yanına marul,hardal, nane ve turp konularak süslenip servis yapılır.

KÖFTE ÇEŞİTLERİ

a- Yumurtalı köfte:

Yukarıda sayılan malzemedan kara et çıkarılır yerine 6 adet yumurta ilave edilir. Köfte leğen içerisinde bulgur, kuru biber, salça, ince doğranmış kuru soğan, tuz, karabiber konularak ve birazda su alıp bulgur birbirini tutuncaya kadar kuvvetlice yoğrulur. Sonra ince doğranmış yeşil soğan, maydanoz ve yeşil biber alınıp karıştırılır. Hemen arkasından ayrı bir kaptaki yağın içine 6 tane çırpılmış yumurta konular ve yağda pişirilip köfteye katılır, sonra servis yapılır.

b- Mercimekli köfte:

Malzeme

- 1 bardak yeşil veya kırmızı mercimek
- 2 bardak köftelik bulgur
- 1 büyük baş soğan
- 2 kaşık margarin yağ
- 6-7 tane yeşil soğan
- 2 tane domates
- 100 gr. kırmızı pul biber
- 1 maydanoz tuz, karabiber

Yapılışı:

Akşamdan ıslatılan mercimek 4 bardak su ile

pişmeye bırakılır. Öbür yandan bulgur bir tencereye koyulur sonra pişmiş mercimek tahmini 1,5 bardak kaynar su ile bulgura ilave edilir, kapak örtülüp kabarması için beklenir. Bulgur kabarmakta iken soğanı ufak parçalara doğrayıp yağla beraber bir tavada hafif sararıncaya kadar kavrulduktan sonra soyulmuş ve ufak parçalara doğranmış domates koyulur. Bir kaç kere de domatesle çevrilir mercimekli bulgura ilave edilir.

Daha sonra bu karışım 10 dakika kadar yoğrulur, tuz, kırmızı biber ve baharat katılır. Daha sonra ince doğranmış yeşil soğan ve maydanoz ilave edilir, biraz karıştırılıp servis yapılır.

c- Domatesli köfte:

Malzeme

- 3 su bardağı bulgur
- 2 tane taze domates
- 1 baş maydanoz
- 1 tatlı kaşığı salça
- 1 yemek kaşığı kuru biber
- 6-7 tane yeşil soğan tuz, karabiber

Yapılışı:

Soğan, maydanoz ve domates temizlenerek doğranır. Diğer tarafta bulgur ezilerek bir tepsi içerisine konur. Salça, biber, tuz ve karabiber konularak yoğrulmaya başlanır. Yoğrulurken azar azar su ilave edilir. Köftenin yeterince yoğrulduğunu anlamak için köfte ağıza alındığında bulgurun gıcırdamaması gerekir. Eğer köfte olmuşsa doğranmış olan soğan, maydanoz ve domates alınarak iyice karıştırılır ve köfte servis yapılabilir.

URFA'DA ACI KAHVE GELENEĞİ

-MIRRA-

Harran yöresinde **MIRRA**, genelde ise sadece "Kahve" diye adlandırılan "Acı Kahve" ile ilgili gelenek nedir? Bugün bir çok yerde tamamen unutulmaya başlanan "Kahve" çok katı kuralları olan bir gelenektir.

İlgili kavramlar:

Kahve: Kaynatarak öz haline getirilen acı-sade kahve.

Kahve Sahibi: Kahve ikram etme şartlarına ve itibarına sahip kimse.

Oda: Köylerde veya şehirlerde tanıdık ve tanımadık her misafirin içme veya yatma ihtiyacının karşılandığı eve "oda" denir. **Oda Sahibi:** Bu evin bütün hizmet ve masraflarını ücretsiz olarak karşılayan kimseye de **ODA SAHİBİ** denir.

Bulunduğu çevreye maddi gücü misafir ağırlamaya yetecek durumda bulunan veya bu maddi imkana oluşan kimse ODA açar. Bir daha kapanmamak üzere ODA AÇAN kimse evinin yanında bağımsız bir bölüm yaptırır. Bu bölüm sohbe gelen yakınlar için kullanıldığı gibi dışardan gelen tanıdık eş ve dost için ve yine dışardan gelen her yabancı için hizmet verir. Misafirlik zamanla sınırlı değildir. Hatta üç gün kalmadan da yabancı misafire niçin geldiği sorulmaz. Oda'nın yeteri kadar yatağı ve hizmet edeni vardır. Günde üç öğün mevcut misafir sayısına göre yemek çıkarılır. Binekleri (At, eşek, deve) doyurulur, bakımı yapılır. Böyle bir odanın maddi yükü tabii ki, çok fazladır. Ancak bunu yapacak imkana sahip olan ve ikramı yapacak kadar gözü ve gönlü tok olan biri oda açar.

Bu oda özellikle köylerde erkeklerin gündüz ve gece görüşme, sohbet ve toplanma yeridir. Oda, dolayısıyla

oda sahibine bir itibar da sağlar. Odada aynı zamanda kahve de kaynatılır.

KAHVE KAYNATMAK: Temelde babadan oğula geçen bir gelenektir. Genelde büyükse erkek çocuğu babadan kalan bu geleneğini devam ettirmek zorundadır. Kendisi kahve takımlarını satın alarak kahve kaynatmaya başlayamaz. Bu çok büyük bir ayıptır. Zaten kimse yapmaya da yanaşmaz. Kahve kaynatmaya ara verilemez. Haysiyet ve şerefe dokunan bir olay gibi bir sebeple kahve sahibi kahve kaynatmaya ara verebilir. Bu sebep ortadan kaldırılıncaya kadar. Sonra tekrar kahve devam eder. Kahve hem keyif ve sevincin, hemde üzüntü ve kederin ikramıdır. Gün boyu aralıklarla içilir. Tiryakilik meydana getirir. Alışkanlık edinen kolay kolay terk edemez. Tiryakisi de iyi yapılmamış kahveden tat almaz. Kahve içmeye alışmış olanlar günün şartları içinde köyden köye 3-5 km'lik yolları kat ederek kahve kaynatılan odalara her gün giderek kahve içme ihtiyaçlarını giderirlerdi. Gelen misafire ilk önce kahve ikram edilir. Giderken de son ikramdır.

KAHVE TAKIMI

1-Kahve tavası: 20-30 cm. çapında kenarı olmayan 1-1,5 m. kadar bir sapı ve 10-15 cm. yüksekliğinde iki ayağı olan bir tavadır. Çekirdek kahveyi kavurmaya yarar. Çeşitli boyda olanları da vardır. Demirden yapılmalarına rağmen gümüş kakmalı olanları da vardır.

2- Kahve Kaşığı: 50 cm. kadar boyuda bir sapı ve 5 cm. kadar çapta yuvarlak ve basık başı olan bir kaşıktır. Kahveyi tavada kavururken karıştırmaya yarar. Çok işlemeli ve sanath olanları da vardır.

3- Kahve Dibeği: 30 cm. kadar çapta, 40-50 cm kadar yükseklikte bir ağaç kütüğünün içinin oyulmasıyla yapılmıştır. (Genellikle sert ağaçtan olmasına rağmen çok nadir olarak taş veya maden olanları da görülür.) Kavru-

lan kahvenin dövülmesine yarar. Bazısı çok sanatlı, işlenmiş ve sedef kakmalıdır.

4- Kahve Tokmağı: 25-30 cm. kadar boyda, bilek kalınlığında demirden yapılmış, kalından başlayarak tutulacak kısma doğru incelen bir koldur. Dibekte kahveyi dövmeye yarar.

5- Kahve Gümgümü: Bakırdandır. Bir takımı 3,4 hatta 5 güğümden oluşur. Büyükten küçüğe doğru bir sıra takip eder.En büyüğü 60-70 cm. yüksekten başlar ve en küçüğü 15 cm. kadar yükseklikte olup çapı boyuna uygun şekildedir.

6- Kahve Fincanı: Kulpsuz, huni biçiminde, dibi kesik şekilde bir fincandır. Genelde iki adet kullanılır. Misafir çokluğuna göre üç adet olabilir.

7- Kahve ibriği: Kahve dağıtılacak (ikram edilecek) duruma gelince içine konularak dağıtılan cezvedir. Kollu ve kapaklı olup genelde 30-40 kişiye yetecek büyüklüktedir.

KAHVENİN YAPILIŞI:

Kahve günlük kullanıma yetecek kadar kavrulur. Dibekte dövülür. Un ufak yapılmaz. İki parmak arasına alınınca parmak uçlarında pütürcüğü belli olur. Bu kahve en büyük gümgümde bir miktar kaynatılır ve dinlendirilir. Durulan bu şerbet ikinci bir gümgüme alınır. Şerbete yeniden kahve atılarak tekrar kaynatılır. Bu kahve atma ve kaynatma işlemi gümgümden gümgüme aktararak devam ettirilir. Tadı ve kıvamı kontrol edilerek içilecek duruma geldiği anlaşılınca kahve ibriğine alınır ve ikram edilir. Önce kahve sahibi içer ve tadına bakar. İyi bir kahve fincanda iz bırakır ve fincanı tutar. Her misafire iki defa ikram edilir. Her defasında fincanın dibini tutacak şekilde 3-5 mm. kahve konur ve iki fincan verilir. Kahvede kural mideye ulaşması değildir. Asıl kural ağızda kah-

venin tadını almaktır. Kahve sırayla dağıtıldığında fincan elde bekletilir ve dağıtana verilir. Yere kesinlikle bırakılmaz. Bu kaba ve çirkin bir davranıştır. İkram belli aralıklarla (1-2 saat) süreklî yapılır. İkram edilen kahveyi içmemek mümkün değildir. Bu durum ancak belli talepler için olur ki, talep yerine gelsin.

İNANÇLAR VE TÖRESEL YAPI

Yöre 'peygamberler diyarı' diye bilinmektedir. Adem peygamber'in Harran'da yaşayıp toprağı ilkin Harranda, sabanla sürdüğüne inanılır. Hz. Eyyubun, Hz. İsa'nın da Urfa'ya geldiğı söylenir. Eyyüp Peygamberin Urfa'da çile çektiğı, Hz. İbrahim'in Urfa'da doğup Nemrutla mücadele ettiğı bilinmektedir. Şuayp Şehri harabelerinin, Hz. Şuayp ve Hz. Musa'nın da Harran'da bir süre yaşadıklarına bir delil sayılmaktadır. Yöredeki güçlü din kültürü ve töresel yapı yöre hayatının hemen her alanına yayılmıştır. Bedü-üz-zaman, Abdurrahman Dede, Hekim Dede, Nebi Efendi, Hayat el Harrani, İmam Bakır el Harrani çeşitli amaçlarla ziyaret edilen, nezr (adak) adanan yerlerdir.

EVLENME VE DÜĞÜN

Yörede görücü usulü ile evlenme yaygındır. Bunun yanında "Beşik kertme" ve "değişik" denen uygulamalar da evlenme adetleri arasında sayılır. "Beşik kertme", yakın ailelerin aynı günlerde doğan çocukları (kız ve erkek) arasında söz kesmeleridir. Çocuklar ergenlik çağına kadar sözlü kalırlar. Daha sonra nişan ve düğünleri yapılır. "Değişik" ise, evlenme çağındaki iki erkeğin kız kardeşlerini birbirleri ile değiştirmesidir. Güvey adayları kendi aralarında anlaşır. Aile reislerinin de onayı alınır.

İki evden yola çıkan gelin alayları yarı yolda karşılaşırlar. Yaşlı bir erkek gelinleri değiştirir. Gelinin güveyi evine gitmesinden sonra dini nikâh kıyılır. Gelinlerden biri ölürse öbür taraf kızını geri alır. Çocuklu olması durumu değiştirmez. Gelin geri verilmek istenmiyorsa başlık ödenir. Gelinlerden birinin küsüp baba evine geçici bir süre dönmesi halinde diğer gelin de baba evine bir süre geri döner.

Kızların genellikle evlenme yaşı 15-16 dır. Erkeklerde evlenme çağı ise genellikle asker dönüşüdür. Şehirlerde iş edinme döneminde evlenme yaşının geldiğine işaretler. Güvey adayının anası, ailenin önde gelen kadınları, kız evlerine görücülüğe giderler. Önceden aracılarla kız evinin görüşü öğrenilir. Düğünler, bayramlar, hamama gidişler, mesire yerlerine gidişler, kız bakma, görme ve beğenmek için en uygun fırsatlardır. Görücülük olumlu geçmişse durum aile reisine açılır.

Kız isteme perşembe veya cuma günleri yapılır. Erkek "dünür" kız babasının evinde ziyaret ederler. Niyet ve isteklerini söyler. Kız babası birinci ziyarette bu işi duymamazlıktan gelir. İstek ikinci defa tekrarlanır. Toplulukluktakilerden biri, "kısmetse ne diyelim" diyerek kız babasını uyarır. Bu defa da kızın babası veya yakınları mal varlıklarını sayarak güvey adayının durumunu, çevredeki konumunu sorar. Başlık olarak düşünülen para ve takılacak takıların miktarı açıklanır. Pazarlığa geçilir. Anlaşma sağlandıktan sonra kız evine ve yakınlarına verilecek eşya ve armağanlar tesbit edilir. Nişan için ayrı bir tören düzenlenmesi pek yaygın değildir. Yalnız nişandan önce kız evine bir nezaket ziyareti yapılır. Buna "Sakal Öpümü" denir. Oğlan evinin erkekleri kız evinin erkekleri ile, oğlan evinin kadınları kız evinin kadınları ile bir araya gelirler. Bu ziyarette genellikle çiğköfte, baklava, kadayıf, çeşitli mevsimlik meyveler, çay ve kahve

ikram edilir. Bu ziyarette evlenecek olan kız ve erkek biribirlerini göremezler. Nişan günü dahi oğlanla kız biraraya gelmez. Dini nikah yapılmadığı için nişanlıların biribirlerine görünmeleri, konuşmaları çevre örfüne göre ayıp sayılır. Nikah, dini ve resmi olmak kaydıyla iki şekildedir. Resmi nikah'a yörede 'saray nikahı" denir. Dini nikahlar genellikle kız evinde yapılır. Nikahı kıyacak hocanın karşısına oğlanın ve kızın vekilleri oturur. Kız ve oğlan bu kişilere kendi rızalarıyla akit vekaletname vermişlerdir. Hoca evvela kızın sonra oğlanın vekillerine sorular sorar. Topluluğun duyacağı bir sesle oğlan ve kızın vekilleri "Vekaletim hesabıyla aldım, helallığa kabul ettim" diyerek dini nikah akti tescil edilmiş olur.

Düğün, cuma günü öğleden sonra davul-zurna eşliğinde başlar, Düğünde şehirde kadınlar ayrı, erkekler ayrı oynarlar. Köylerde ise kadın, erkek karışık oynarlar. Cumartesi günü erkek evinin aldığı çeyizler çalgılar eşliğinde siniler içinde kız evine gönderilir. Kız evinden gönderilen erkek giysileri de güveye önceden süslenmiş bir taht üstünde kirvesi (sağdıç) tarafından giydirilir. Bu sırada oyun havaları çalan calgıcılara, acı kahve dağıtan kahveciye (Bu özel acı kahveye murra denir.) yemeği pişiren aşçıya bahşişler verilir. Konuklar akşam yemeğini güvey evinde yerler. Aynı akşam kadınlar arasında "kına gecesi" eğlenceleri yapılır. İki tarafın konukları kız evinde toplanır. Yüzü al bir ipek duvakla örtülü olan gelin adayı getirilir. Mumlar yakılır. Halaylar çekilir. Kirvenin eşi geline armağanlar verdikten sonra karşılıklı maniler söylenir ve bu sırada gelinin ellerine kına yakılır. Kınası yakılan gelin baba evinden ayrılırken büyüklerin ellerini, küçüklerin yüzlerini öperek ve ağlayarak ayrılır. Damat evine gelinle birlikte kızın yakınlarından birkaç yaşlı da gider. Gelin gerdeğe girdikten sonra geri dönerler. Gelin önceden kendisine

hazırlanmış özel bir odada karşılanır. Kapıdan girerken kendisine verilen bir narı kapının üstüne vurarak kırar. Gelin geldiği günden gerdeğe gireceği geceye kadar kimseyle konuşmaz. Yatsı namazını müteakip güvey, arkadaşlarının yumruklarıyla gerdek odasına sokulur. Düğünden sonra gelin görme ziyaretleri yapılır. Ziyaret günleri genellikle cuma günleridir. En çok üç cuma "gelin göre" merasimleri yapılır. Gelen konuk kadınlar çeşitli hediyeler getirirler. Konuklar giderken gelinin çeyizi ve oğlan evinin verdiği çeyizler görülür.

YÖRESEL EL SANATLARI

Şanlıurfa'da sanayi olmadığından daha çok insan emeğine dayanan küçük el sanatları gelişmiştir. Kuyumculuk, dokumacılık bakırcılık, keçecilik, kürkçülük ve taşçılık bu gün de sürdürülen el sanatlarıdır. Bunlardan başka bu gün giderek nesili tükenmeye başlayan el sanatları ise şunlardır: Kazzazlık, Tarakçılık, Sarraçlık, Dericilik,

1.DOKUMACILIK: Şanlıurfa'da dokumacılığın özel bir yeri vardır. Hammaddeden mamül hale gelinceye kadar dokuma işleminin tümü elde yapılmaktadır. İkel bir çıkırıkla yün ve pamuk, iplik haline getirilir. Bu iplikler "Culha Dezgahı" denilen küçük dokuma tezgahlarında yerli bezler, aba, şal kuşak ve yerli kilimler Margizet denilen erkek başörtüleri dokunur. İplik haline getirilen yün ve pamuklar özel olarak hazırlanan yerli ilaçlarla boyahanelerde boyanır. (Bugün bu boyahanelerin de sayısı giderek azalmaktadır). Ve renklendirilir. Şanlıurfa'da işlenen kuşak ve baş örtüleri kendine özgü stilize edilmiş bitki ve hayvan motifleriyle süslenmektedir.

Bunlardan başka bir de kadınların örtüsü olan "İhram'lar dokunur. İhramların gerek dokuma tekniğinde

ve gerekse üzerinde motiflerden dolayı Erzurum'un etkisi vardır. İhramların tümü yündendir. Tezgahtaki genişliği 80-100 cm. arasında değişen ihramlar, kullanılmak üzere yanyana getirildiklerinde genişlikleri 180 cm. boyları da 125-280 cm. olur. Saçaklar, çözümlenmesi veya bastırma ipliği kullanmak suretiyle yapılır. Ak, sütlü kahve, havai, şekeriboz denilen renkleri yaygındır. Eriş, mekik, baklava dilimi, payam, dut, kepnek ve sandıklı denilen başlıca motifleri vardır.

2. AĞAÇ İŞLEMECİLİĞİ: Geçmişte Şanlıurfa'da oldukça yaygın bir el sanatıydı. Rızvaniye camii ve Eyyubiye Medresesindeki (bu günkü Vakıflar Müdürlüğü) süslemeler bu sanatın en eski örnekleridir. Günümüzde bir çalışma alanı olmaktan çıkmıştır. Oyma, geçme, kafes, muşarabiye ve kakma ağaç işlemeciliğindeki yaygın olan tekniklerdir.

3. KEÇECİLİK: Çok eskiye dayanan bir el sanatıdır. Sümer ve Asurlardan kalma bir el sanatı olan keçecilik bu gün tamamen makineleşmiş ve el sanatı olmaktan çıkmıştır. Keçe yapılması için önce yünün atılması (hallaçlanması) gerekir. Atılan yünlere bir şekil verilmek üzere ıslak bir bez üzerine aynı kalınlıkta serilir. Ve su verilerek sarılır ve yün ayak tepmeleriyle (bugün makina ile) sıkıştırılır. Sargı açılır yünün keçe haline gelmesi için Keçeci hamamı'nda özel keçe pişirme yerine götürülerek burada göğüs vurulmak suretiyle enaz 24 saat sıkıştırılır. Böylece keçe meydana gelmiş olur. Keçede en belirgin özellik, beyaz yün üzerine siyah yünle stilize edilmiş bitki ve geometrik şekillerle yapılan desenlerdir. İyi yapılmış bir keçe bir Isparta halısı değerindedir.

4. KÜRKCÜLÜK: Kuzu derisinden yapılan kışlık bir giyim eşyası olan kürk de oldukça ünlüdür. İçi beyaz kuzu derisi, dışı parlak saten kumaştan yapılır. Kışın erkekler pardesü ve palto yerine kullanır. Ayrıca çevre illere

mamül ve yarı mamül olarak satılır.

5.DERİCİLİK-DABAKÇILIK: Koyun keçi, oğlak, kuzu sığır, deve ve av hayvanlarının derileri ilkel bir usulle terbiye edilir. Bu işlem bu gün de mevcut olan Tabakhane semtindeki dükkanlarda yapılmaktadır. Bu deriler kürkçülükte kullanıldığı gibi yemeni ve postal yapımında da kullanılır.

6. SARRAÇLIK: Motorlu vasıtaların artması dolayısıyla taşıma işlerinde kullanılan hayvanların azalması sonucu bu sanatta giderek işlevini yitirmiştir. Çok az sayıda bugün devam etmektedir. Özellikle çanta, kemer, tabanca kılıfı, ve hayvan yuları yapılmaktadır. Önceleri ulaşımda taksi yerine faytonların kullanıldığı 15-20 yıl öncesine kadar bu sanat oldukça gelişmişti.

7. BAKIRCILIK: Dövme bakır sanatı Şanlıurfa'da çok ileri olan bir sanattı düne kadar. Bakır mutfak eşyaları arasında tepsiler, siniler, leğenler, tabaklar, su tasları, melles, süzek, kevgir, başta olmak üzere hamam tasları ve hamam leğeni, teşt denilen büyük leğenler, kazanlar ibrikler vs. elle dövülerek yapılmaktadır. Bu kaplar mahalli motiflerle süslenmektedir. Buna bağlı olarak kalaycılık sanatı da gelişkindi. Ancak bugün için kalaycılık ve bakırcılık giderek azalmaktadır.

8. KUYUMCULUK: Şanlıurfa'nın çok eski bir el sanatıdır. Altından yapılan bilezik, küpe, gerdanlık, dal, kordon, akıtma bilezik, gibi kadın süs eşyaları yapılır. Özellikle oymalı kalem işleri, örme ve telkari bilezikler, ince bir sanat eseri olan kordonlar Şanlıurfa kuyumculuğunu tanıtmıştır. Ayrıca gümüş işleri de yapılmaktadır.

7. TARAKÇILIK: Kemik ve tahta olmak üzere iki çeşit tarak vardı. Bugün hemen hemen yok denecek kadar azalmış olan bu elsanatı yakın bir gelecekte kaybolup gi-

decektir. Kemik taraklardan özellikle fildişi tarak çok değerlidir. Bu gün için fildişi bulmak mümkün olmadığından deve, sığır gibi hayvanların kalça ve kürek kemiğinden tarak yapılmaktadır. Ayrıca süsleme gerektiren 'sürmedenlik mili' başlıbaşına bir sanat eseri sayılmaktadır. Kemik taraktan başka tarak olmaya elverişli şimşir, dişbudak, dut, ceviz gibi sert ağaçlardan da tarak yapılmaktadır.

10. KAZZAZLIK: Bedesten denilen kapalıçarşıda bulunan kazzaz esnafı süsleme ve süs eşyası yapımında kullandıkları ipek iplikleri ile çeşitli işlemler yapmaktadırlar. Köylü kadınların saçlarına bağladıkları ipekli püsküller (beli)'e tezgahlarında dokunmuş yaşmak ve margizet kenarlarına püsküller, ayrıca aba, fermana, malluta gibi mahalli köylü kadın giysilerini göğüs ve eteklerini süsleyen sarı ipek süslemeler yapılır. Bu sayılan giysiler ayrıca çiçek motifleriyle de bezenirler. Bu stilize edilmiş çiçek motifleri genellikle koyu renk kumaş üzerine altın sarısı ipek işlemek suretiyle yapılır. Kazzazlık sanatı, alıcılarının giderek azalmasından ötürü bugün kaybolmaya yüz tutmuş bir el sanatıdır.

11. TAŞÇILIK: Çimento kullanılmadan önceki dönemlerde Şanlıurfa'daki bütün evler beyaz kesme taştan ve işlenmiş olarak yapılmaktaydı. Bu taşlar şehrin yakınlarındaki kalker kayalarından kesilerek getirilmektedir. Urfalı taş ustaları ki bunlara 'yonucu' denilmektedir, bu taşları büyük bir sanat ustalığı ile işleyerek çeşitli şekiller verir. Eski konaklar, evlerin avlu duvarları, camiler, kervansaraylar, mescitler, türbeler, evler hep bu taşlardan yapıldı. Bugün bu iş çok pahalıya mal olduğu için yerini biriket ve tuğlaya bırakmıştır. Ancak yeni yapılan camiler yine taş ustalarının yonttuğu taşlardan yapılmaktadır. En son örneği bugün Dergah civarında yapılan taş camidir.

HALK OYUNLARI

Halk oyunlarını iki grupta toplayabiliriz 1. Fasil, 2. Halay 1. **FASIL: a. Kadınların oynadığı karşılıklı fasıl oyunu:** Burada hanımlar ellerindeki mendillerle müzik ritmini vücut ve ayak figürleri ile birleştirerek hünerlerini ortaya koyarlar. Genellikle yaşlı hanımlar tarafından oynanır. Oyunun başından sonuna kadar ağırbaşlılık hakimdir.

b. Erkekler tarafından oynanan Fasil: Dört kişi ile oynandığı gibi yerine göre altı ve sekiz kişi ile de oynanır. Fasil oyunu tam anlamıyla, erkek oyunudur. Oyunda baştan sona kadar mertlik, yiğitlik hakimdir. Oyun oynanırken seyircilerin gözleri yaşarır, kadınların zılgıtları yeri göğü inletir. Fasil oyunları beş ana kısımdan meydana gelir. 1. Ağırılama, 2. Az hareketli, 3. Harbi hareket, 4. Düz hareketli, 5. Ceng-i harbi. Bu oyuna değenek oyunu da denir. Oyun şöyle başlar: Dört kişi bir dörtgen meydana getirirler. Oyun ağır bir gösteri figürü ile başlar. Ayak el ve mendil figürleri dikkati çeker. Sonra oyun giderek hızlanır. Dört oyuncu ritmik bir şekilde yer değiştirerek aynı merkez etrafında dönerler. Vücudun tümü hareketli figürlerle oyuna iştirak eder. Sonra önceden hazırlanmış bir metre uzunluğundaki sopalar oyun alanının ortasına atılır. Her oyuncu bu değnekleri alarak döğüş gösterisi yapar. İki oyuncu bu oyunu oynarken biribirlerine göz dağı verirler. Diğer oyuncular da oturarak oynayanlara alkış (çepik) tutar. Karşılıklı hamleler başlar, "Sulhçu" araya girerek oyuncuları barışa davet eder. Ancak sopayla ceng devam etmektedir. Neden sonra oyuncular biribirlerine sarılarak barışırlar ve oyun da son bulur. Aynı oyun kılıç ve bıçaklı da oynanabilir.

2. HALAY: Şanlıurfa'da halay oyunları pek çoktur.

Halay oyunları köylerde kadın-erkek karışık, şehirlerde ise kadın, erkek ayrı oynanır. Oyunlar isimlerini ya hareketliliği ve ayak figürleri sayısından veya oyunun doğuşuna neden olan bir olaydan alır. Bu olay, bir sevgiyi simgeleyen kız veya erkek kahramanının adı, bir yiğitlik veya bir felakettir.

Halay Oyunları: 1.AĞIRLAMA (Girani) Genellikle halaylar bu oyunla başlar, çok ağır ayak figürleri vardır. Halay soldan sağa gider.

2. DÜZ: Çok hızlı figürleri vardır. Ekip başı ekipten koparak kişisel gösteri yapar. Davulun önünde hünerini gösterir. Bu gösteri sırasında zılgıt çalınır. Silah sıkılır, hoyrat veya uzun hava okunur.

3. SÜSE: Çok oyanan ve sevilen bir oyundur. Bulgur dövme ile ilgisi olduğu söylenir. Yalnız kız, yalnız erkek veya karışık oynanır.

4. İKİ AYAK: Oyuna başlarken sol ayak iki defa öne vurulduğundan oyunun ismi iki ayak olmuştur.

5.TÜRK-İ BEREZA: Suruç ovasında Aladdin aşiretine ait olduğu söylenmektedir. Genellikle göçer türkmen aşiretleri tarafından oynanmaktadır. Beraberliği ve kardeşliği vurgulamaktadır.

6. ABRAVİ: Dik, lorke de denir. Kız-erkek ekip halinde oynanır.

7. DERİK: (Tek ayak) sevilen bir oyun olup hareketli ve vücudun tümü oyuna katılır. Kız, erkek ayrı veya karışık oynanır. Güzel bir kız için oynandığı rivayet edilir. Kızın adı Derik'tir. Derik bir kuş kadar hafif, çekirge gibi çeviktir.

8. KİMİL: Kimil, süne adıyla tanınan, buğdaylara büyük zarar veren bir parazittir. Yörenin bu parazitten çektiği acılar folklore ve oyuna yansımıştır. Çok sayıda

kadın ve erkeğin katılmasıyla geniş alanlardan oynanan bir halaydır. Oyuncular Kimil Türküsünü bir bölümünü ez-giyle söylerler. Ardından aynı ezgi, davul ve zurna ile tekrarlanır. Oyun figürleri, ekin ekme, ekin biçme, kimil toplama, şişelere kimil doldurma, avuç arasında buğday öfeleme, üfleme, üzülme, yaka silkme, yakarış ve kafa tutma hareketlerinden oluşur. Ekin ekmede sol diz kırılır. Sağ ayak sağdan sola sallanır. Bu figürler tohumun atıldığı izlenimini verir.

9. DEPÇE OYUNU: Günlük meşgalelerin canlandırıldığı bir halay türüdür. Tarla veya bağ belleme figürleri vardır.

DİĞER OYUNLAR: Çeçankızı, Cezayir, Üçayak, Kayık, Güle, Salih Can, Ayşo, Şevko, Alaya, Döne, Göven, Mim Havası, Mimi Teşi, Penk, Demirci, Galuç, Keçik, Seyrani, Kerey Boz, Çey, Kosa, Rişko, Ding, Teşi, Serejeri, Koçeri, Karaçı, Delal-ı Mihrican, Dıl, Fatmalı, Bendik, Demo, Leylo Cem, Cemo, Nure, Lore, Çuvaldız, Kartalo, Kör Beşik.

HALK OYUNLARI GIYSİLERİ:

A.Kadın Giysileri: BAŞ: Genç kız başıdır. Köylerde genç kız başına taç denir. Takı yönünden çok zengindir. Kırmızı fes üstüne puşu sarılarak meydana gelir. Fesin üst kısmına gümüşten tepelik, önüne üçkor ve reşme denilen takı takılır. Arkaya floşta örülmüş saçlarla beraber bele kadar uzanan saç bağı bağlanır. Kızlar evlenince taçın yerini Köfü alır. **Diğer takılar:** Boyuna gümüş tasma, buruna altın hızma, kollara enli geniş bilezikler, ayak bileklerine Halhal takılır. Küpe ve yüzük te önemli süs eşyasıdır.

BEDEN: En üste üç etek giyilir. Üçeteklerin üstü mahalli motiflerle işlenmiştir. Üçeteğin içine fistan (entari)

giyilir. Veya beyaz etek üstüne sıkma denen yelek giyilir. üçteğın üstüne belde gümüş kemer bağlanır. En altta şalvar vardır. Rengi buğday sarısıdır.

Fistanın bel kısmına bağlanan yerli dokumadan yapılmış siyah renkli önlük (berfang) vardı. Üzeri yöresel motifleri içeren nakışlarla bezenmiştir.

Mendil, yerli dokumadır. Marhama da denir. Kırmızı ve beyaz ipekten yapılır. Beyaz mendil dostluğu simgeler. Kırmızı mendil gerektiğinde sevgi uğruna kanı akıtılabileceğini vurgular.

AYAK: Yünden örölmüş desenli çoraplar, ve yörede yapılan kırmızı postallar giyilir. Postalın bir adı da yemeni'dir.

B-Erkek Giysileri: Ayakta kırmızı postal ve beyaz yünden yapılmış çorap vardır. Şalvar **kabardin** kumaştandır. Şalvarın ayak bileğinden dize kadar olan kısmı dardır. Uçkuru ipekten olup ucuna renkli püskül takılır. Köynek (Gömlek) yerli dokumadan yakasız, nohutlu, puanlı desenlidir. Gömleğın kol ağzı saat kapağıdır. Gömleğın üzerine kabari kumaştan göğsü işlemeli **Kırkdüğme yelek** giyilir. Şal, culha işi hışvalı yamşaktır. Bele sarılır. Buna neçek de denir. Başa puşu bağlanır. Rengi beyazdır. Renkli puşular da kullanılır. Erkeklerin koluna boncukla işlenmiş **Pazubent** takılır. Elde merhama (mendil), boyuna hamaylı takılır.

Makyaj: Kızlarda; ellere kına, gözlere sürme, yüze döğün yapılır. İs ve öd suyu karıştırılarak meydana getirilen mürekkep döğü yapımında kullanılır. Erkeklerde; kına yalnız parmak uçlarına ve avuç içine yakılır. Ellerin üstüne ve şakaklara ise döğü yapılır.

HALK MÜZİĞİ GELENEĞİ VE TÜRKÜLER

amstaga cicek

Halay bölgesinde yeralan Şanlıurfa'da çok köklü bir halk müziği geleneği vardır. Hançere nağmeleri ve dil özellikleriyle öbür yörelerden ayrılan Urfa'da hoyratların yanında Barak ağzı ezgileri de oldukça yaygındır. Öte yandan burası her bölge oyunlarının kaynaştığı bir yer görünümündedir. Müslüman Arap ve Müslüman Türk kültürünün içiçe girerek kaynaştığı bir yapının sonucu olarak yörede, karasal-çöl ikliminin de etkisiyle oluşan bir ortamda birçok makamda ve çeşitli formlarda klasik ve halk müziği örneklerine bolca rastlamak mümkündür. Yöreden derlenen ezgiler, Urfa'da çok köklü bir müzik kültürünün olduğunu göstermektedir. Nitelikli sesleriyle dikkat çeken Urfalılar için uzun hava okumak, türkü söylemek günlük hayatın bir parçası gibidir adeta.

Türkülerin, gazellerin hoyratların söylenişinde bir makam sırası vardır. Bu sıra da o kadar kalıplaşmıştır ki buna "**Makam geleneği**" denilmektedir. Müziğe başlangıç genellikle '**Rast**' makamı ile olursa da esasında "**Hüseyni**" ve "**Divan**" makamıyla 'açılış' yapılır. Giriş makamı olarak 'Rast'la başlanmasının asıl nedeni, pes sestem başlanması ve ilerde söylenecek tiz makamlarda sesin yolulmasını önlemek içindir. Rast makamında bir iki türküden sonra rast gazel okunur. "**Mahur**" makamına da girilebilir. Tekrar rasta dönülerek bu makam son bulur. İkinci olarak "**Nevruz**" makamına girilir. Arada "**Beşiri Hoyrat**" okunur. Üçüncü sırada "**Hicaz**" vardır. Meyanı yapıldıktan sonra "**Garip Hicaz**"a geçilir. "**İsfahan**" okunur. Mesnevi yapılır. Tekrar Hicaz'a dönülür. Hicaz'dan sonra Uşşak makamı, onu da Segâh makamı takip eder.

Kış geceleri yapılan sıra gezmelerinde çalınıp söylenen ezgiler '**Fasıl**' denilen bir düzen takip eder. Önce ağır havalar, buna bağlı divanlar- hoyratlar okunur. Sonra oynak havalara geçilir.

Şanlıurfa'da hem **Makam** hem de **Ayak** deyimi kullanılır. Ezgilerin çoğu Garip, Kerem, Yanık Kerem, Kesik Kerem, Bağrıyanık, Muhalif Beşirî, Yahyalı Kerem, İbrahimî, İsfahan, Maya ayaklarındadır. Bunlar ince seslerden başlayarak inici bir seyir izlerler.

Urfa'da **ağıt yakma** geleneği de yaygındır. Bu ağıtlardan en ünlüsü **Nezif'in ağıt**'ıdır.

Halk Müziği Araçları: Tezeneli sazlardan bağlama ailesi, divan, bağlama, cura, tambura, sinek kemane (Birecik yöresinde) zurna, çeşitli boylarda kaval, davul ve darbuka olarak sayabiliriz.

Divan edebiyatımızın güçlü şairlerinden Yusuf Nabi'nin yetiştiği Urfa toprağından Cumhuriyet döneminde isim yapmış saz ve ses ustalarını şöyle

sıralayabiliriz:

Mukîm Tahir, Hafız Nuri, Cemil Cankat, Hamza Şenses, Bekçi Bakır, Şükrü Çadırcı, Aziz Çekirge, Tenekeci Mahmut, Kazancı Bedîî, Nuri Sesigüzel, Ahmet Alaybeyi, Ahmet Cankat, Abdullah Balak, Mehmet Özbek, Mehmet Güçlü, Seyfettin Sucu, Yavuz Tapucu, İbrahim Tatlıses, Necip Mirkelâmoğlu, Eyyüp Uyanıkoğlu, Mahmut Tuncer.

Yörenin Ünlü Türküleri:

Seherde İndim Ben Bağa, Bülbülün Göğsü Al Olur, Düğün Eyler, Ayağına Giymiş Kara Yemeni, Kardeş Gitme, Urfa'nın Etrafı Dumanlı Dağlar, Güvercin Vurdum Kalkmaz, Tıfındır Hastahane (Kurtuluş türküsü) Pınara Varmadın Mı, Seher Oldu Vakt Oldu, Gele Gele Geldim Anam, Çay İçinde Adalar, Ne Çemen Ne Saye-i Gül, Urfalıyam Ezelden, Giderim Burdan Artık, El Zanneder Ben Deliyem, Ben Bir Altın Fenerim, Siyah Zülfün, Harman Yeri Sürseler, Urfa'ya Paşa Geldi, Urfa Divan Ayağı, Kapuyu Çalan Kimdir, Bugün Bayram Günüdür, Hüseyini Gezinti, Ağam Etme Bu Nazı, Arabası Yeşil Boya, Bağın Bağımca, Ben Bu Dağın Ağacıyam, Getirin Hakkoyu, Evlerinde Vardır Arış, Gittim Baktım, İki Bacı, Daracık Sokakta Yara Kavuştum, Ayranı Yay, Dön Beri Dön Beri Dön Yüzün Göreyim, Yar Yüreğim, Kışlalar Doldu Bugün, Duman Duman Olmuş, Karşıdaki Dağlar, Mesnevi, Bu Handan, Yaram Sızlar, Bir Daracık Pencere, Kalalıyam Kalalı, Bu Yoldan Hanım Geçer, Bağda Güller, Gitti Canımın Cananı, Tanburam, Diyarbekir Bu mudur, Ben Bir Yakup, Buradan bir Atlı Geçti, İsfahan Ağır Hava.

ŞURKAV KÜTÜPHANESİ	
İzmir No.	Kitap No.
1293	

TÜRKÜLERDEN BİR DEMET

KAPUYU ÇALAN KİMDİR

Kapuyu çalan kimdir
Aç bakım gelen kimdir
Yaram derine düşmüş
Belki gelen hekimdir

Uy desinler desinler
O dilleri yesinler
Halepli bahçasında
Nesimem oynar desinler

Liverimin kaytanı
Sen geldin yarin hanı
Dıştan yanarı nedim
Candan sevenim hanı

Nakarat

KARA ÇADIRIN KIZI

Makam: Muhayyer

Kara çadırın kızı
Fermanası kırmızı
Gah giyer gah sallanır
Hep kırar belimizi

Le yar, le yar, le yar, le yar
Le yar, le yar le yar ley

Kara çadır var benim
Yüzüğüm var dar benim
Şu Urfa'nın içinde
Güzel yarım var benim

Le yar, le yar, le yar, le yar
Le yar, le yar le yar ley

KURTULUŞ TÜRKÜSÜ

Mesnevi

Makam: Hicaz

Kolumu salladım toplar oynadı
Kara daş içinde çete kaydadı
Yaşasın Urfa'lılar teslim olmadı

Di yeri yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

Tılındır Hastahana karşıma karşı
Hayın Fransızın bomba atışı
Urfa çetelerinin süngü takışı

Di yeri yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

Hızmalı Köprüden atladım geldim
Cebirhanam töküldü topladım geldim
Hayın Fransızı pâkladım geldim

Di yeri yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

Fransızın başında kırmızı fesler
Atılıyor bombalar gelmiyor sesler
Ruhları çekilmiş kalmış kafesler

Di yeri yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

ANAM OLASAN ÖMER

N. P. 20/20

Urfa'lıyam ezelden
Göynüm geçmez güzelden
Göynümün gözü çıksın
Sevmeseydim ezelden

Anam olasan Ömer, babam olasan Ömer
Yetim kalasan Ömer, benim olasan Ömer vay

Urfa bir yana düşer
Zülûf gerdana düşer
Bu nasıl baş bağlamak
Her gün bir yana düşer

Anam olasan Ömer, babam olasan Ömer
Yetim kalasan Ömer, benim olasan Ömer vay

URFAMIZIN DÖRT ETRAFI BAĞÇALAR *Deniz*

Makam: Mahur

Urfamızın dört etrafı bağçalar
Yar oturmuş pencerede saz çalar
Senin için kazanmışam akçalar

Yengi de duydum sevdalısın sevdalı
Kaşlar kara, kirpiklerin belâlı

Urfamızın bağçaları bir sıra
Elâ gözlüm kalk gidelim Mısıra
Şan verelim şu girminci asıra

Yengi de duydum sevdalısın sevdalı
Kaşlar kara, kirpiklerin belâlı

AĞAM DA ŞİMDİ GELİR

Urfalıyam dağlıyam
Bahçalıyam bağlıyam
Ben yürekten vurulmuş
Ciğerimden dağlıyam

Ağam da şimdi gelir
Paşam da şimdi gelir
Güzel de şimdi gelir vay

Urfa bir dağ içinde
Gülü bardağ içinde
Urfayı hak saklasın
Bir yarım var içinde

Ağam da şimdi gelir
Paşam da şimdi gelir
Güzel de şimdi gelir vay

Urfanın bedenleri
Çevirin gidenleri
Tutun tutun öldürün
Yarı terk edenleri

Ağam da şimdi gelir
Paşam da şimdi gelir
Güzel de şimdi gelir-vay

URFANIN ETRAFI

Makam : Hicaz

Urfanın etrafı dumanlı dağlar (anam, anam)
Yüreğim yanıyor aney, gözlerim ağlar
Benim zalım derdim cihanı dağlar (anam, anam)

Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar
Anaydan, babaydan yardan ayrı koyarlar.

Urfa dağlarında gezer bir ceylan (anam, anam)
Yavrusunu kayıp etmiş ağlıyor yaman
Yavrumun derdine bulmadım derman (anam, anam)

Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar
Anaydan, babaydan yardan ayrı koyarlar.

KAHVEYİ KAYNADIRLAR

Makam: Uşşak

Kahveyi kaynadırlar (havar yazey)

Fincana damladırlar (vay vay)

Sebepsiz aşıkları (havar yazey)

Vururlar ağladırlar (vay vay)

Sus emi hanım canım sus emi (vay vay)

Bozulsun tamburam düzeni (vay vay)

Sevsinler gurbet eli gezeni (vay vay)

Kahve yemenden gelir (havar yazey)

Bülbül çimenden gelir (vay vay)

Yarı gözel olanlar (havar yazey)

Hergün hamamdan gelir (vay vay)

Sus emi hanım canım sus emi (vay vay)

Bozulsun tamburamın düzeni (vay vay)

Sevsinler gurbet eli gezeni (vay vay)

KÖYÜN DEVELERİ

Makam: Uşşak

Köyün develeri çekilir dağa
Anası hatındır babası ağa
Köyün devesi çok bilmem kim sağa

Zalım babay beni köyde bıraktı
Derdim çok dermansız derde bıraktı

Köyün develeri gider geç gelir
Haftadan haftıya karnı aç gelir
Elin dedikleri bana güç gelir

Zalım babay beni köyde bıraktı
Derdim çok dermansız derde bıraktı

Köyün develeri çekilir çöle
Anası hatındır babası köle
Yarım hestelenmiş korkarım öle

Zalım babay beni köyde bıraktı
Derdim çok dermansız derde bıraktı

KALANIN ARDINDA

Makam: Hicaz

Kalanın ardında ekerler darı
Ekerler biçerler yarı bayarı
Yar bana göndermiş hayvaynan narı

Kalmıya kalmıya ahım kalmıya
Beni yardan ayıran murad almıya

Kalanın ardında ekerler küncü
Ekerler biçerler bir avuç inci
Yar bana göndermiş hayva turuncu

Kalmıya kalmıya ahım kalmıya
Beni yardan ayıran murad almıya

İKİ BACI

Makam: Hüseyini-divan

İki bacı durmuş bacadan bakar (le le le le)
Gören aşıkların bağrını yakar
Gamzen cellad olmuş çok canlar yakar (le le le le)

Şahbudağın bağında vurdular beni
Yarın çevresine sardılar beni

Evimin önünden gelip geçersin (le le le le)
Çekme hançerini kanım saçarsın
Ne beni alırsın ne vazgeçersin (le le le le)

Şahbudağın bağında vurdular beni
Yarın çevresine sardılar beni

BÜLBÜLÜN GÖKSÜ

Makam: Hicaz

Bülbülün göksü al olur
Gerdanda çifte hal olur (gel aman)
Bülbül onbir ay lâl olur

Gül açılmış gül fama gel gel aman
Şu meclis-i irfana gel gel aman

Bülbül küçücek bir kuştur
Seher ötüşü ne hoştur (gel aman)
Bülbül onbir ay sarhoştur

Gül açılmış gül fama gel gel aman
Şu meclis-i irfana gel gel aman

Bülbül daldan dala seker
Göz yaşını güle döker (gel aman)
Bülbül onbir ay yas çeker

Gül açılmış gül fama gel gel aman
Şu meclis-i irfana gel gel aman

NE ÇEMEN NE SAYE-İ GÜL

Makam: Kürdî

Ne çemen ne saye-i gül
Ne bahar ne bûy-û sümbül
Bana vasıf etme bülbül

Ben esir-i kaküli yare
Can kurban o şivekâre
Ya leyli bir daha ya leyli
Gam etti öldürdi beni
Dert etti soldurdi beni

Gel benim kakül-i kemendim
Boyu boyuma menendim
Sen benim ağam efendim

Ben esir-i kaküli yare
Can kurban o şivekâre
Ya leyli bir daha ya leyli
Gam etti öldürdi beni
Dert etti soldurdi beni

ÇAY İÇİNDE ADALAR

Makam: Kürdî

Çay içinde adalar
Saki doldur badeler
Şirin canıma gelsin
Siye gelen kadalar

Hele yar yar hain yar
Ayrılık var ölüm var
Uzak yoldan gelen var

Çay içinde eşme çok
Tabib yaram deşme çok
Ben dedim sen olasan
Biye göre aşna çok

Hele yar yar hain yar
Ayrılık var ölüm var
Uzak yoldan gelen var

EL ZANNEREDER

Abdullah

Makam: Hicaz

El zanneder ben deliyem
Dost bağının bülbülüym
Ben o yarin meftunuyam

Gönül sabreyle sabreyle
Mevlamın muradı böyle

Gül idim sarardım soldum
Yana yana ben kül oldum
Dermansız derde düş oldum

Gönül sabreyle sabreyle
Mevlamın muradı böyle

ALAYDIM ELİN ELİME

Makam: Hicaz

Alaydım elin elime
Varaydım baban evine
Merhamet eyle halime

Kurbanın olam yâr senin
Hayranın olam yâr senin

Başına örtmüş valalar
Yüreğim başı paralar
Korkarım seni alalar

Kurbanın olam yâr senin
Hayranın olam yâr senin

ARAP ATI GIBİ

Makam: Uşşak

Arap atı gibi sallar başını
Ne dedim de yıktın kara kaşını
Al mendili sil gözünün yaşını

Vermem seni yad ellere ellere hey sevdalım hey
Kaşı gözü kirpikleri belalım hey

Arap atı binmeyinen yorulmaz
Beşli mavzer ile bir genç vurulmaz
Çeyrek altın ile bir yâr sevilmez

Vermem seni yad ellere ellere hey sevdalım hey
Kaşı gözü kirpikleri belalım hey

AYAĞINDA KUNDURA

Makam: Muhayyer

Ayağında kundura
Yar gelir dura dura

Ölürem ben ölürem vay

Genç ömrümü çürüttüm
Göğsüme vura vura

Ölürem ben ölürem vay

Ölürem ben ölürem
Nere gitsen gelirem
Ben bir fakir uşağam
Arar seni buluram vay
Çıktım kerpiç duvara
El ettim nazlı yara

Ölürem ben ölürem vay

Eski yâr şöyle dursun
Can kurban yengi yâra

Ölürem ben ölürem vay

Ölürem ben ölürem
Nere gitsen gelirem
Ben bir fakir uşağam
Arar seni buluram

YÖRESEL HALK EDEBİYATI

Şanlıurfa folkloru, renkliliği, canlılığı ve orjinallliği ile ülke folkloru içinde ayrı bir yer tutar.

MANİLER VE HOYRATLAR:

Şanlıurfa'da mani ve hoyrat söyleme günlük hayatın adeta bir parçasıdır. Gece toplantılarında (sıra gezmeleri) kına gecelerinde, tarlada, çeşme başlarında, yaya yapılan yolculuklarda söylenir maniler.

Kadınların söylediği maniler daha çok düz manilerdir. Erkeklerin söylediği manilerse cinaslı manilerdir ki buna hoyrat denir. Bunların ilk mısraı genellikle üç ya da dört hecedir. Kafiye yarımıdır. Diğer mısraların kafiyeleri ise cinaslıdır. Cinas: Manaları farklı söyleyiş ve yazılışları benzer kelimeleri ard arda kullanarak gerçekleştirilen söz sanatıdır.

Yörenin zengin bir mani ve hoyrat dağarcığı vardır.

Bunlar nerdeyse halk Őirinin yerini tutmuŐ gibidir. Őanlıurfa'da halk mŪziĐinin canlı oluŐunu da yųredeki mani ve hoyrat sųyleme geleneĐine baĐlayabiliriz.

Manilere ųrnekler:

KaŐların kaşlar beni
AŞkın ataŐlar beni
Ben felege neyledim
Her gelen daşlar beni

Urfalıyam tahtım yoh
Tųfengim var rahtım yoh
Yar gųĐsųne gųl dizmiŐ
Bir gųl kadar bahtım yoh

Urfalıyam ağam ben
Dertlere ortağam ben
Yarıma haber edin
ųlmemiŐem saĐam ben

Urfalıyam dağlıyam
Bahçalıyam bağlıyam
Ben yųrekte vurulmuŐ
Ciğerimden dağlıyam

Cinashlı Maniler (Hoyratlar)dan ųrnekler:

Deli koyun
Deli kurt deli koyun
Yarımdan ayrılanın
Adını deli koyun

Derde kerem
Rabbimdir derde kerem
Tarlam gam çiftim hicran
Sürdükçe dert ekerem

Ter sinemi
Çürüttü ter sinemi
Felek gözi kör ola
Her işi tersine mi

Yarı yolda
Kim gördü yarı yolda
Yar getti menzil aldı
Ben kaldım yarı yolda

Gül düğümü
Çözülmez gül düğümü
Bunca bayramlar geçti
Kim gördü güldüğümü

Kara göz
Kırpik siyah kara göz
Ataş beni yakmazdı
Yaktı beni kara göz

Ağa siz
Hizmetkâr biz ağa siz
Ölürse kullar ölsün
Kul kalmasın ağasız

Alma yanı
Kızarmış alma yanı
Nasıl kabre koyarlar
Muradın almayanı

URFA AĞZI

Güneydoğu Anadolu ağızları içinde Şanlıurfa ağzı'nın kendine özgü bir yeri vardır. Şehrin eski ticaret yollarının üzerinde olması çeşitli kültürlerin etkisi altında kalmasına yol açmış ve giderek bu kültürlerin tesiriyle yerel bir ağız oluşmuştur. Şehire uzun süre Arap ve Süryani kültürü hakim olmuştur. XI. yy'dan sonra Türkmenlerin yerleşim yeri olan Şanlıurfa, Arap, Fars ve Azeri dillerinden izler taşıyan dil yapısı zamanla kendine özgü yerel bir dil oluşturur. Urfa ağzı, genel hatlarıyla Azeri lehçesini yansıtmaktadır.

Urfa ağzında yazı diline oranla büyük ses uyumu daha yaygındır. İsim ve sıfatların ilk hecelerindeki ünlü kalınsa öbür ünlülerde kalın, inceyse öbür ünlüler de incedir. Bayaz (beyaz), zulüm (zülüm), çemen (çimen), dellek (dellak) gibi. Genel yazı dilinde kurala uymayan yağmur, çamur, kabuk gibi kelimeler Urfa ağzında yağmır, çamır, kabık şeklinde söylenir.

Mastar eki 'mak' kök ister kalın ister ince olsun Urfa ağzında 'Mah' olarak söylenir. Kırmah (kırmak), gitmah (gitmek), sevmah (sevmek), yatmah (yatmak) gibi.

'Ci' ve 'cü' ekleri Urfa ağzında 'çi', 'cı', 'cu' ekleri de 'çı' şeklinde kullanılır. Deveçi (Deveci), Kömürçü (Kömürcü), Kuşçı (Kuşcu). Yazı dilinde bazı kelimelerin başında bulunan 'b' sesi, Urfa ağzında 'p' olarak okunur. Pozmah (bozmak), pakır (bakır), pıçah (bıçak) kelimelerin başındaki 'd' ünsüzü 't' olarak köylenir. Tiken (diken), tök (dök), tüken (dükkan) gibi. Yine kelimelerin başındaki 'p' ünsüzü 'b' gibi söylenir. Bişmiş (Pişmiş), boyraz (poyraz), balcan (patlıcan). Genel yazı dilinin sadece ikinci tekil 'n' sesleri Urfa ağzında 'y' sesine dönüşür. Babay (baban) dayıy (dayın), dayzay (teyzen), seniy

(senin), yeriy (yerin), 'g' sesi kelime başlarındaki 'k' gibi okunur. Kömlek (gömlek), kölge (gölge) gibi. 'k' sesi de 'g' gibi okunur. Gemir (kemir), geçi (keçi), gişi (kişi). Bazı kelimelerde 's' harfi yerini 'z' harfine bırakır. Sekzen (sek-sen), dokzan (doksan), zuvah (sokak), gibi. Kelime başlarındaki 'y' sesinin düşmesi oldukça yaygındır. Üskek (yüksek), ürek (yürek), üz (yüz), üzik (yüzük), ilan (yılan). Ünsüzler arasında yer değiştirmeler oldukça yaygındır. Eşgi (ekşi), argı (ağrı), öskirih (öksürük), sıfra (sofra), çılpah (çıplak), havla (helva) gibi, bazı sessizler doğu Türkçesinde sık görüldüğü gibi ikizleşir. Yeddi (yedi), seggiz (sekiz), Eyyi (iyi), hille (hile).

Şanhurfa Ağzına Ait bazı kelimeler:

AĞABANI (başa örtülen beyaz başörtü), AĞBATI (darısı), ARAHÇIN (takke, küllah, başlık), ARCA (Temiz), ATAŞ (ateş), BABAT (kat, çeşit) BADIYA (içine yağ ve su konulan tencereden büyük kap), BALAH (paça), BAYAH (demin, biraz önce), BAZRAKI (sümüklüböcek), BEHTENİZ (maydanoz), BERSİM (yonca), BETRE (gözbebeği), BİBİ (hala), BİKİR (katı), BOSTANA (salata), BÖKE (elebaşı, yiğit), BUĞIR (erkek deve, buğra) BURI (karın sancısı, ishal), BÜRÜK (yüz örtüsü). CEMEL (duvar), CENİK (şakak), CERP (Sövme, küfür), CİP (Büsbütün), CİRTENE (Sebatsız), ÇİN (omuz), CÜNK (köşe), ÇALGIN (Sakat), ÇINDIR (Sinir), ÇITRIH (kıvılcım), ÇİLLEK (obur), ÇİZO (zayıf, sıska, kışa) ÇOR (Grip, salgın hastalık), ÇÖGEN (baston), ÇÖĞÜR (bağlama, saz), ÇÖRTEN (yağmur oluğu), DELEME (tahta topaç) DEMLEĞİ (egzema), DIBİH (yapışkan), ENGUT (kırmızı renkli güvercin), ENİK (hayvan yavrusu), ERİŞ (asma ağacı), ERK (nüfuz, hatır, kuvvet), ERZELE (asma çatısı), EŞKİN (Asma filizi, sürgün), EYZE (Entari), EZZAP (erkek hizmetçi), FAK

(kapan, tuzak), FERMANA (Entarinin üzerine giyilen aba), FETİR (ham), FITA (peştemal), GEDEMEÇ (eşik, papuçluk), GES (çamaşır giysi), GEZENEK (Sofa, koridor), GİZZİK (arının iğnesi), GÜLLE (bilya, misket), HAH (el, yabancı), HAL (beng, benek, ben) HAMPARA (yontulmamış taş) HAPAN (aşırı derecede acıkmak), HAPHAP (takunya), HAR (gül diken), HARHUT (bozuk), HAS (marul), HAVAR (feryat), HAVRUZ (oturak) HET (sicim) HATRA (defa), HEZİRAN (kamuş baston), HİLLESİ (beceriksiz zavallı), HİLDAN (bir çeşit kürdan) HİMBİL (beceriksiz) HIRA (zayıf, cılız), HIRHANA (bir sürü, fazla kalabalık), HIRIF (bunak), HIRPO (saf insan), HIRTLEK (boğaz), HIŞİR (ziynet eşyası), HİTTİ (bir cins salatalık), HİZMA (buruna takılan bir çeşit takı), HİM (temel, duvar temeli) HILF (ince ağaç dalları), HİNDİ (şimdi), HULH (moral), HURÇ (büyük heybe) HURP (darbe), HUVA (avanta, haraç), İCBAR (zorlama), İCRAN (irin), İLANGEÇ (yengeç), İSOT (taze yeşil biber, kırmızı kuru biber), İZAR (patiska), KAB (kemerli çatı, tonoz), KABALA (götürü), KAĞ (meyve kabuğu kurusu), KAHINÇ (kakinç, ayıplama), KAMKA (yonga, talaş), KARAÇI (çingene), KARLAMAÇ (pekmezle kar karıştırılarak yapılan tatlı), KAZZAZ (ipekçi), KEÇEL (kel), KEHKE (simit), KEKEÇ (kekeme). KENGER (yabani bir sebze), KENNE (cam), KEPKERE (gösterişli, heybetli), KERBİGİT (fakir yoksul), KERÇ (alay istihza), KERİP (yabancı, el), KERKERE (iri, büyük), KERME (kesek), KESMİK (iri saman), KESTEL (çeşme), KEŞMER (maskara), KETMER (bir çeşit tatlı), KİNİFİR (karanfil), KIRNAZ (cimri), KİMİN (gibi), KULUNÇ (sırt, sırt ağrısı), KÜLÜNÇE (peksimet), KÜNCÜ (susam), KÜŞNE (burçak), LEC (hile), LOG (ufak taş silindir), LOLAZ (börülce), LOPPE (şişman göbekli), MARHAMA (mendil), MEKİR (şakacı, sevimli) MIGAL (ürün), MIKRİZ (cimri), MIH (çivi), MIRRA

(acı kahve), MİBAR (tufanda), NAĞARA (davul), NEÇİYE (kaça), OFIN (alınan), OT (ilaç), PALIZA (nişasta peltesi), PEHKEM (kuvvetli), PIHERİ (baca), PIRPIRIM (semizotu), RAHT (derinden yapılma mermi muhafazası), REHEN (fesleğen), REŞME (yular), RİK (inatlaşma), RİZE (demir kanca), RUT (çıplak, iflas etmiş), SAPKANA (şimdiye kadar, hiçbir zaman), SEKEMET (kaza), SEKLEM (sanki, mesela), SERİNÇ (sarnıç), SİRF (özellikle), SITIL (kova), SİLEPÇE (İbrik altına tutulan leğen), SİYENÇ (çit), SIYRINÇAH (kaygan), SUHRA (angarya), ŞADI (maymun), ŞAKŞAKO (gelincik çiçeği), ŞİRLOP (bedava) ŞİTİL (fidan), ŞİVAN (ağıt), ŞÖRİK (salya), TAKA (pencere), TARIT (yayvan toprak mangal), TAVLI (şişman), TEBERİK (andiç, hatıra eşya, fetiş), TELTİK (çapraşık), TEŞT (geniş leğen), TETİRBE (çıkılmaz sokak), TEZ (çabuk), TIFIL (çocuk), TIKTIKI (cimri, hasis), TILF (posa), TİREFE (alınan), TİKE (parça), TOLAZ (işsiz, parasız), TOR (ağ, tuzak), TÖZ (kulak arkası), TULBEGİ (mayhoş), ÜSKÜRE (büyük taş), ÜZERLİK (nazar otu), VİRA (devamlı), YALAVIZ (yalnız), YANFİRİ (çarpık, eğri), YUSUBTUTAN (kumru), ZAHAR (galiba), ZARINCI (üzgün), ZEBİYE (kurbanlık), ZENK (meyvelerde külleme hastalığı), ZERZEMBE (kiler), ZİFİR (yağlı), ZİMZİRİH (yumruk), ZİRRIKI (deli), ZİLKARA (simsiyah), ZİBİN (erkek entarisi), ZUVAH (sokak).

ATASÖZLERİ

Atasözü genel bir adlandırmadır. Bunun içinde darbimeseller ve deyimler de yer alır. **Atasözü:** İçinde bir hikmet taşıyan, vecize veya özlüsöz şeklinde kalıp haline gelmiş bir sözdür. **Darbimesel:** Bir olay veya bir oluşumun eş veya benzer manasını kapsayan bir halk düşüncesini veya felsefesini dile getirir. İçinde mutlaka bir hüküm taşır. **Deyimler** ise: bir hali ifade ederler ve içlerinde bir hüküm unsuru bulunmaz. Deyimler, bir meramı anlatmaya yarayan teşbih, istiare, mecaz, kinaye unsurlarıyla bir şeyi, bir olayı ifade ve tasvir etmek için kullanılırlar.

Şanhurfa'dan Derlenmiş Atasözlerinden Bir Demet:

1. Acı işletme, toku tepretme
2. Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü
3. Adam adama yük, mahkeme kadıya mülk olmaz
4. Ağa borç eder, azap harçeder
5. Akça sayış öğretir, kaftan yeriş öğretir
6. Alışmış kudurmuştan beterdir
7. Allah var, gam yok
8. Anası gözde olanın uşağı dizde olur
9. Ar eden kâr etmez
10. Asil at yemini artırır
11. Aslını inkâr eden haramzadedir.
12. At , at olana kadar sahibi malamat olur
13. Ata eğer gerek, eğere er gerek
14. Bal kokmaz, asil azmaz

15. Beleş katran baldan datlıdır
16. Belini egene daş koyan çok olur
17. Bir gülnen bahar gelmez
18. Bir sürü devenin başını bir eşşek çeker
19. Boş oturmaktansa beleş işle
20. Cana gelen mala gelsin
21. Cömerdin eli tutulmaz
22. Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme
23. Çerçi ölbesindekini satar
24. Dabbağ sevdiği postu yerden yere çarpar.
25. Daş yerinde ağırdır.
26. Deli ağlamaz, divana gülmez
27. Deli deliyi görende degenegini saklar
28. Deli sevilir, densiz sevilmez
29. Deveyi almak kolay satmak zordur.
30. Dilenci bir olsa adam şekerlen besler
31. Dostluk dağca, hicap kılca(dır)
32. Dost malını düşman kimin yememeli
33. Dünya malı dünyada kalır
34. Akıllar mezata çıkmış herkes aklını beğenmiş
35. El atına binen tez iner
36. Er nerde avrad orda
37. Eskisi olmayanın yengisi olmaz
38. Eşşegiy pehkem bağla, konşiyi hırhız çıhatma
39. Eyyi nam altın kemerden evladır
40. Gavur ekmeği yiyen gavur kılıcı çeker
41. Gönül kimi severse güzel odur
42. Gönül umduğu yerden küiser

43. Göynü namazda olanın kulağı ezanda olur
44. Göz, gördüğünden korkar
45. Gün var ayı besler, ay var günü besler
46. Hatun gerekki beg doğura.
47. Halep ordaysa, arşın burda
48. Halep malnan, Antep harannan, Urfa yalannan batar
49. Herkes tabağındakini satar
50. Her sakalın bir tarağı vardır
51. Hazıra dağ, daş dayanmaz
52. Hiyleynen kâr eden mihnetnen can verir
53. Horozu çok olanın sabbahı geç olur
54. İlanın böyüğü, küçüğü olmaz
55. İt ürür kervan yürür, yel kayadan ne aparır
56. Karaçı kızı hatın olmaz, dilenmesse karnı doymaz
57. Kaşnan göz, gerisi söz
58. Katurın ardısına getme, babası eşşektir
59. Kaynayan kazan kapak tutmaz
60. Kırk inne bir çuvaldız olmaz
61. Kör bazara varmasın pazar körsüz kalmasın
62. Kör kurdun rızkı ayağına gelir
63. Kötü konşu adamı mal sahibi eder
64. Kuştan korkan darı ekmez
65. Laligin dilinden sehebi aynar
66. Molla evinden aş, kör gözden yaş umma
67. Muhammed dini eşkere gerek
68. Namaz kılana abdest dayanmaz
69. Nerde hareket orda bereket
70. Oğlan yer oyuna, çoban yer koyuna gider

71. Ölü bir, herkes ölüsüne ağlar
72. Para vermah can vermah
73. Sağ gözün sol göze faydası yoh
74. Sebbehin sehebi Allâh
75. Sehebini kapmıyan iti makbul saymazlar
76. Son sözü evvel söylemezler
77. Söz var hal içinde, söz var hulk içinde
78. Şaşkın ördek suya tersten dalarmış
79. Şirinnen şor, keçelnen kör olmaz
80. Şimşir darak, kel başa

DEYİMLER:

Alçaçih duvar: Kıymet verilmeyen kişilere denir

Altıy daş üsti tokkaç mı: Sıkıntıda olmadığı halde öyle görünenler için söylenir

Alt yanı kiraz bahçası : Kendini olduğundan başka gösterenler için kullanır.

Ayah pehlivanlığı ediy: Bir işi yapmadığı halde yapmış görünenler için söylenir.

Arpayı samanı genni yiyiy, torbiy başkasının boynına asiy: Çevresini aldattığını sananlar için kullanılır.

Ataş almağa mı geldiy: Acele gitmek isteyen misafirler için söylenir.

Atların yerine itleri bağlamışlar: İşin ehil ellerden çıkması

Ayağıma yer edim gör bah siye ne edim: İş bitinceye kadar iyi görünmek zorunda kalanlar için kullanılır.

Bağrımıza bastih daş çıhtı: Umulanı vermeyen kişiler için söylenir.

Başım gözüm üstüne: Kendine tevdi edilen işi memnuniyetle yapacağını belirtmek için.

Bazlamaç kimin açıldı: Bir işin içyüzünü tüm ayrıntılarıyla ortaya koymak için kullanılır.

Bekmezci ağlar, balcı şivan eder, yerre gire şekerci: Zengin olduğu halde durmadan yakınanlar için kullanılır.

Ben deyem fedemdeme o deyi damdan dama: Saçma sapan konuşup karşısındakini haksız çıkarımlar için.

Ben deyem hadımam, o deyi oğlandan, kızdan ne haber: Muhatabın sözü anlamazlıktan gelmek üzere kullanılır.

Bırınsıza hızma, kulahsız küpe veren Allah: Allah'ın verdiği ne yer ve ölçü olmadığı anlamında.

Bırnı kaf dağından su içiy: Kibirli insanlar için kullanılır.

Bi abam var ataram, nerde olsa yataram: Bağimsız kişiler için kullanılır.

Bi harbıl samanı iki eşşege bölemez: Beceriksiz insanlar için kullanılır.

Biri dalbaşı, biri kızıl ekşi: Şedid rakipler için kullanılır.

Biye göre hava hoş: Yapılan işin kendisini ilgilendirmedeği.

Bizim mihımız hahın divarında olsun: Çekinecek yanımız yok anlamında.

Boyına bahtım boyı hoş, elimi attım cebi boş: Gösterişten başka varlığı olmayanlar için kullanılır.

Bulduh bekmez küpünü itirmessah eyi: Belaya çattık anlamında.

İllâ cehenneme zümera: Cehenneme kadar yolun var anlamında

Çağala herkes evine dağala: Toplantıyı sona erdirmek isteği

Çapıt başta, çarpana ayakta: Çok gezen kadınlar için kullanılır.

Çarşıda ye, handa yat, ev de seni gel de git: Sorumsuz aile reisleri için kullanılır.

Çayı görmeden çemreniy: Zamanından önce bir işe teşebbüs etme.

Çirpısı seyrek: Geri zekalı anlamında kullanılır.

Dadandiy dathı hevliya: Oturduğu sofrada güzel yemek umanlar için .

Dadımız duzumuz kalmadı: Düzeni bozulan kişiler için kullanılır.

Dam direği çadır mertegi: Uzun boylu fakat işe yaramazlar için

Daşlar bağı, itler seyyip: Etrafa zarar vermeye kal-kan kişilere "serbestsin ne yaparsan yap" anlamında.

Değirmenin alt taşı rehet, üstü çabiya düşmüş: İşin sahibi sakin, başkası telaşlanır anlamında kullanılır.

Deli deyende damarına yayliy: Şımarık kişilerin üzerine gittikçe daha da şımarır anlamında

Deli gitmiş düğün evine demiş ki "burası bizim evden hoş": Ziyarete gittiği yerden ayrılmak istemeyen kişiler için kullanılır.

Densiz deve, girmez eve: Sözüünü savını bilmeyenler için kullanılır.

HALK ARASINDA YAYGIN BEDDUALAR

- Balıklara yem olasan
- Kapiy kilitli kala, kör baykuş takayda yuva yapa
- Mezarında tik otura
- Nakış tahtasına gelesiz
- Siccâh yatasan, savuh kahasan
- Dügin evi değil, ölü eviy ola
- Dilenmez dilenci olasan
- Ölmiyesen örnek olasan
- Allâh belâyı avıcıya koya
- Çifte pıçağa rastgelesen
- Postalıyin altı ola üstü olmaya
- Betrey söne (gözbebegin sönsün)
- Beyniy tökile, torbıya gire, biye gele
- Dağ gibi durasan duz gibi eriyesen
- Şitilken devrilesen
- Ferc olup yerde yatasan
- Kıran seni süpüre
- Külüm zıbilim başıya

HALK ARASINDA YAYGIN DUALAR

- Allâh mırâzi vere
- Allâh seni var ede
- Allâh senden razı ola
- Allâh siye ağ beht, altın teht vere
- Ağbatı siye ola
- Cani arğı sızı görmiye
- Hanay mağmur ola

- Hoca-yı hızır yardımcıy ola
- Her-bar göresen
- İş güci rastgele
- Tuttuğı altın ola
- Dırnağı daşa degmeye
- Yeddi oğlan babası olasan
- O gün ola hac şerbeti içah

BİLMECELER

Şanlıurfa'da çocuklar arasında, toplantılarda, uzun kış gecelerinde bağ yatılarında, sıra gezmelerinde bilmece sorma geleneğı günümüzde bile eski canlılığını korumaktadır. Çocuklar ya da büyükler arasında yarışmalar yapılır, kaybeden kazanana önceden kararlaştırılmış hediyeler alır. Ya da İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirlerden birini ona bağışlar.

ŞANLIURFA BİLMECELERİNDEN ÖRNEKLER:

İnce yemeni/incitme beni/ Çıktım çardağa/ indirme
beni (Ekmek)

Dört lap / Bir küp / Eğri hıyar/ Nenni yar (Deve)

Ayakları su içer/Üstünden gelin geçer (Köprü)

Dumanı tüter /İsterse gider/ Balık değıldir/Denizde
yüzer (Gemi)

Altı ataş /Üstü taş/ İçinde var / Binbir baş (Hamam)

Altı mermer /Üstü mermer/ İçinde bir hanım terler
(Dil-damak)

Yazın giyinir /Kışın soyunur (Ağaç)

Fincan gibi gözü var /Acı acı sözü var (Baykuş)

Etten şiş/ Demirden kebab (Parmak-yüksük)

Uzun uzun uzaniy /Haftada bir bezeniy (Çamaşır ipi)

Ektim nohut/Çıktı söğüt/Yaprağı dut/ Kendi armut (Pamuk)

Uzun uzada gidiy / Ölü mezara gidiy /Babası üç aylıkken oğlu bazara gidiy (Patlıcan)

Mantosu yeşil /Azyesi kırmızı /Pulu kara (Karpuz)

Bişirirseş aş olur/ Bişirmessey kuş olur (Yumurta)

Mimsiz ayet / Dilsiz hayvan/ Çiçeksiz meyve
(Kevser) (Balık) (İncir)

URFA'DA ŞİİR

KLASİK VE ÇAĞDAŞ URFALI ŞAİRLER

Şanlıurfa'da şiir; Tarih, din, milli mücadele, sosyal hayat ve bütün bir folklor üzerine kurulmuştur diyebiliriz. Bizzat şehrin tarihi ve mimari dokusu, çevresi ile birlikte kültürel yapısı, birçok uygarlıkların yaşadığı bir yer olarak şiirin konusudur.

Urfa'da şiir serüveninin geçmişi, oldukça zengin kaynaklara dayanır. Mezopotamyanın geleneksel olarak sürekli birbirini etkileyen uygarlıklarının, kendine has birikmiş tarihsel biçimlerinin çağımıza kadar uzanan kolları, sonunda VII. yy.da İslam düşünce ve kültürüyle tanışıp sentezlenir ve oradan hareketle gelip günümüzdeki esas karakterine kavuşur. Yani Urfa'da antik çağlara dayalı olarak gelişen düşünce ve kültür birikimi, İslâm'ın hoşgörüsüne sığınarak X. yy.da doruk noktaya çıkar.

Şanlıurfa'nın çağlar boyu yaşayan zengin ve coşkulu bir şiiri vardır. Bu şiir, taş yapılı şehrin mimari dokusuyla içiçe yaşayan musiki ile birlikte düşünüldüğünde, ken-

dini daha bir eleverir. Nitekim zengin bir şiir kültürünün varlığını, mevcut yazılı kaynaklardan da elde etmek mümkündür.

M.S. 168 yılında Urfa'da doğan (Edessa) antik çağın en ünlü şair, filozof ve müzisyeni süryani **BARDAİŞAN** ve oğlu ünlü müzisyen **HARMONIUS**, Urfa'da ABGAR-LAR'ın (Kral ailesi daima çevresinde ve himayelerinde sanatlarını icra etmişlerdir. OSRHOENE krallarına ABGAR denirdi) Dini törenlerde okunan ilâhileri tarihte ilk kez müzik eşliğinde tapınaklara sokan ve uygulayanlar şair Bardaişan ve oğlu Harmonius'tur. Bardaişan M.S. 222'de Urfa'da ölmüştür. Birçok eseri günümüze intikal ettiği bilinmektedir. Urfa Antik Çağ Şiiri'nin muhtevası; Pagan-totemik- olup genelde Hıristiyani ve Zerdüştî formlar taşır.

Antik çağda Osrhoene krallığı Urfa'da 356 yıl hüküm sürmüştür. (M.Ö. 132-M.S. 224) IV. Abgar ile şehir halkı putperestliği bırakıp hıristiyan olunca, rivayete göre Hz. İsa bir kilisenin açışı için (deyr-i Mesih) bu kral zamanında Urfa'ya gelir. İncil ilk defa bu şehirde Süryaniceye çevrilir ve Havariler tarafından gayet hazin bir sesle okunur. Rehavi makamının kaynağı da bu olaya dayandırılır. Antik çağda Urfa, Hıristiyanlığın önemli bir merkezi iken VIII. Abgar'dan sonra halk tekrar putperestliğe döner. Urfa'da halk antik dönemde putperest veya hıristiyan iken, Harran'da bir başka din yaşamaktaydı. **SABİLİK** aya ve yıldızlara tapanların dini. Dünyaca ünlü **SİNMABEDİ** Harran'dadır. Elimizde henüz yazılı belgeler olmamakla birlikte antik çağda Harran'da da bir şiir serüveni yaşandığı kaçınılmazdır. Zira son derece parlak olan Harran Gökleri'nin altında şiir söylememek ve yazmamak bizce muhaldir.

M.S. VII. asırda ortaya çıkan İslâm dini X. asra kadar geniş bir coğrafyaya yayılır. XVII. yy.'a kadar ki bin

yıllık dönem içinde de bu coğrafyalarda pek çok İslâm kültür, bilim ve sanat adamları yetişir. Bu dönemde yetişen bilim ve sanat adamlarının en belirgin özelliklerinden birisi de mutlaka şiir sanatıyla iştigal etmiş olmalarıdır. Bu sebeple bu dönemlerde Harran'da yetişen bilgilerin hemen hemen hepsi aynı zamanda birer şair idiler. Sabit bin KURRA, İbni TEYMİYYE, Cabir bin HAYYAN, İbrahim bin ZEHRİN, Yunus el HARRANİ, Muhammed el BETTÂNİ gibi...

M.S. 639'da Hz.Ömer'in kumandasındaki bir ordu, Halep ve Urfa'yı Bizanslılardan alarak bu toprakları İslâm coğrafyasına kazandırır. Bölge ve çevre halkı İslamiyeti kabul ederler. O tarihten bu güne Şanlıurfa **Müslüman bir şehir** olma özelliğini korur. Urfa'nın İslâmlaşması ile birlikte şehrin kültürel formasyonu da değişir. Özellikle Abbasiler döneminde kültür ve bilim zenginliğine kavuşur. Bilim ve sanat bu dönemde altın çağını yaşar. Araplar şehrin EDESSA olan adını RUHA olarak değiştirirler. Abbasi egemenliği X. asra kadar sürer.

X. asırdan XI. asrın sonlarına kadar Bizanslıların egemenliğinde olan Urfa'yı 1087'de Alparslan'ın değerli komutanı BOZAN BEG Bizanslı'lardan geri alır. Bir süre sonra şehir Haçlıların eline geçer. (Urfa Haçlı Kontluğu. 1098) 1144'te Musul atabeyi **İmamuddin ZENGİ** ve onun değerli komutanı, **Selahaddin-i EYYUBİ** Urfa'yı haçlılardan geri alır. Yavuz Sultan Selim, 1516'da Suriye, Halep ve Urfa'yı alarak Osmanlı topraklarına katar. 1915 1. dünya savaşı sonrası paylaşılan Anadolu, 1920 Mondros Mütarekesi sonunda, önce İngiliz sonra Fransız işgaline bırakılır. Urfalılar direnerek şehri 11 Nisan 1920'de Fransızlardan kurtarır.

ŞANLIURFA ŞİİRİ: Tarihi şehrin kendine özgü yaşama biçiminden, zengin geleneksel ve kültürel kaynaklardan yararlanarak ortaya çıkmıştır. Urfa şiirinin

oluşmasını: Şehrin tarihi geçmişi, geleneksel ve kültürel hayat, halk musikisi ve Osmanlı divan musikisi, folklor, dini hayat, enbiya ve evliya kıssaları faktörlerine dayandırmak mümkündür.

Osmanlı İslam devleti döneminde, Klâsik Divan ve Halk Edebiyatına özellikle şiire hizmet etmiş pek çok değerli şair vardır. Bunların başında XVII. yy'ın zirve şairi Yusuf Nabi (1642-1717) gelmektedir. Şair NABİ kendi öz hayatında öğretici, eğitici bir aydın, dini bütün inanlı, imanlı müslüman bir şairdir. Altı padişah görmüş, çok gezmiş ve umur görmüş bir şairdir. Sayısız devlet adamı ile oturup kalkmıştır. Hayatı boyunca yaşadığı tecrübelerden ibret almış ve deneyimlerini oğlu Ebul Hayr Mehmet ÇELEBİ için HALEP'te yazdığı ünlü HAYRİYE'sine mesnevi tarzında derc etmiştir. Hayriye-i Nabi bir Nasihatname'dir.

1642'de Urfa'da aydın ve seçkin bir ailenin oğlu olarak doğan Nabi'nin asıl adı Yusuf'tur. Evleri Ulucami civarındadır. Klasik Divan şiirinin FUZULİ'den sonra gelen en büyük ustasıdır. Bütün eserleri günümüze tamamen ulaşmıştır. Nabi HAYRİYE'sinde, XVII. yy. Osmanlı Devletinin sosyal olaylarını da gözler önüne sermektedir. Çözülme dönemi, diye adlandırılan bu dönemin en önemli olaylarını şiirleriyle tesbit etmiştir. Şair Nabi 25 yaşlarındayken İstanbul'a gelir ve orada şöhret olur. Bu durum, Nabi'den beri hep devam edegelmiştir. Nice kabiliyetler, bu şehirde kalarak zaman içinde unutulup giderken, kendini İstanbul gibi bir kültür ve sanat merkezine atanlar şöhret olup kabiliyet ve maharetlerini sergileme imkanı bulmuşlardır. Şair Yusuf Nabi 1717'de 75 yaşında iken İstanbul'da vefat eder. Mezarı Karacaahmet'tedir.

"Şiir varki sihirdir, şiir var ki hikmettir" diye bir kelâmı kibar vardır. Nabi, Hikemî şiirin ustalarındandır. Aynı zamanda İslâmi şiir çizgisinin Fuzuli'den sonraki en

önemli kilometre taşıdır. Nabi vatanı olan Urfa için Hayriye'nin baş taraflarında şöyle seslenir:

1. Vatanım Şehr-i dilarayı Ruhâ
Vakti tahrir makarrim Şehbâ
2. Ne Ruhâ nüsha-i gülzarı cihan
Maskat-ı re'si Halilür-rahman
3. Ne Ruhâ gıpta-gehi hittai şam
Mazhar-i mucize-i "Berd-ü selâm"
1. Vatanım gönül açıcı Urfa şehridir
Yazı yazma yerim ise Halep şehridir
2. O ne Urfa'dır ki cennet bahçesi gülzar gibidir
Çünkü Hz.İbrahim'in doğum yeridir
3. O ne Urfa'dır ki Şam şehri ona gıpta eder.
Çünkü "Berdü selâm" mucizesine mazhar olmuştur.

Nabi'yi besleyen kaynaklardan biri de hiç şüphe yok ki Fuzuli'dir. Fuzuli divanındaki gazeller o günden bu güne hala Urfa'da halk arasında ezbere bilinir. Daha dün kadar, ümmi olup da Fuzuli'den ve Yunus Emre'den şiirler okuyan insanlar vardı.

Arapça, Farsça ve Türkçe'yi son derece iyi bilen, konuşan ve yazan Şair Nabi, Divan edebiyatımızın diğer üstad şairleri olan Fuzuli, Baki, Nef'i ve Şeyh Galip gibi bir üslub ve ekol sahibidir. Eskiler Şair Nabi için "Ekmel-i

Şuarayı Rum" (Rum şairlerinin en mükemmeli) deyimini kullanmışlardır. NABİ'nin Türkçe Divanı'nında bulunmakla beraber onun olduğu belirtilerek bazı eserlere alınan şu beyitlerde Urfa'nın manevi havasına hayranlığını, Hicaz ve Kudüs'ten sonra İslâmın en saygın beldesi olduğunu dile getirmektedir.

ŞEHİRİ RUHA'DIR BU

Bilad-ı hayr-i Halkillah olan şehir Ruha'dır bu
Zûlal-i Mu'ciz-i cari makam-Enbiyâdır bu

Hicaz u Kuds'ten gayrı makamlardan ulâdır bu
Letafette zerafette müzeyyen dil-kûşadır bu

Bu Mevlid-i Halilullah bu cedit Enbiyâdır bu
Halil'e ateşi "Berden Selâm" eden Ruha'dır bu

Yusuf Nabi; İçinde doğduğu, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını yaşadığı Urfa ile ilişkisini İstanbul ve Halep'te bulunduğu yıllarda da sürdürmüş, Urfa'da o tarihlerde yapılan Kasr, Köşk, cami, çeşme gibi sanat eserlerine birer tarih düşürerek kutlamıştır. Çorlulu Ali Paşa Sadrazam olunca (1706) daha önce Devlet tarafından Nabi'ye ikram edilen Malikâne ve medar-ı Maişeti elinden alınmıştır. Şair buna çok üzülür ancak tevekkül içinde bir süre beklemeyi yeğler. Şu ünlü "Görmüşüz" redifli gazeli bu olaydan sonra yazar.

GÖRMÜŞÜZ

Bağ-ı dehrin hem hazanın hem baharın görmüşüz
Biz neşatın da gamın da rüzgârın görmüşüz

Çok da mağrur olma kim meyhâne-i ikbalde
Biz hezaran mest-i mağrurun humarın görmüşüz

Top-ı ah-ı inkisara pâyidar olma yine
Kışver-i câhın nice sengin hisarın görmüşüz

Bir hurûşiyle eder bin hâne-i ikbali pest
Ehl-i derdin seyl-i eşk-i inkisarın görmüşüz

Bir hadeng-i can-güdâz-ı âhtır sermâyesi
Biz bu meydanın nice çapük-süvarın görmüşüz

Bir gün eyler dest-beste pâygâhı caygâh
Bi-adet mağrur-ı sadr-ı itibarın görmüşüz

Kâse-i deryûzeyeye tebdil olur câm-ı murad
Biz bu bezmin Nâbi'yâ çok bâde-hârın görmüşüz.

ÜÇ ŞAİR; ŞEVKET, REF'ET VE ABDİ

Şanlıurfa; Osmanlı edebiyatının geleneklerini son zamanlara kadar yaşatabilen ve bu konuda birçok temsilci yetiştirmiş olan, klâsik şiirimizin şekil ve muhteva özelliklerini yaşatabilen tarihi bir beldedir. Urfa şiirinde hüküm süren divan geleneği, Nabi dönemi ve Nabi'den sonra, Nabi ve Fuzuli'nin etkisiyle devam etmiş XIX. yy.da ve özellikle Urfa'da **Sakibiye Medresesi**'nde toplanan şairler bu etkileri sürdürmüşlerdir. XVII. yy.dan XX yy'ın başlarına kadar gelen dönemde yetişmiş birçok şair adından söz etmemiz mümkündür. Bunların sayısı 200 civarındadır. Ancak burada üç tanesine değinerek ve şiirlerinden bazı örnekler verdikten sonra Cumhuriyet döneminde yetişen, çağdaş şairlerden söz edeceğiz.

ŞEVKET: (1861-1918) Çağdaşları arasında en rahat yazan bir şair olan Şevket'te, Nabi ve Fuzuli tesiri görülmektedir. Gazelleriyle ün yapmıştır. Dindar olup dünya malına pek itibar etmemiştir. Oldukça fakrî zaruret içinde yaşamıştır. Kardeşi **HIKMET** de ünlü bir şairdir. Prof.Dr.A. Kadir Karahan'ın elinde 169 şiiri mevcut olup Urfa Belediyesi tarafından kitaplaştırılmıştır. (1991) Karahan, Şevket için şunları söylemektedir "O Arapça ve Farsça'yı çok iyi bildiği için kelimeleri ve tamlamaları yerinde kullanmakta, sözlük bakımından şiirleri zengin bir dile sahip olduğunu göstermektedir" Onun şikayetname-hicviyye karekterindeki bir gazelini alıyoruz:

Bu zaman terk-i hayâ halka saadet gibidir
Kesb-i ilm ile edeb aynı hiyanet gibidir

Birbirin kadh kılıp gaybete ağaz etmek
Meclis-i asrda izhar-ı belagat gibidir

O kadar doldu kasavet dil-i erbab-ı dalâl
Katl-i nefis etme bu dem lütf-ü inayet gibidir

Mescid ü zaviyede şeyhlerin zu'munca
Mal-ı evkaf-ı yemek kesb ü ticaret gibidir

Şevket ol muhteriz-i mahfil-i ebneyı zaman
Künc-i uzlet bu zaman gülşen-i cennet gibidir

İBRAHİM REF'ET: (1875-1938) Siverek'te doğmuş ve orada Fevziye medresesinde eğitim görmüştür. Nüfus memurluğu, tahrirat katipliği, noterlik gibi görevlerde bulunmuş bir ara ticaretle de meşgul olmuştur. Hacimli iki defter tutan şiirleri A.Kadir Karahan Hoca'nın özel arşivindedir. Aruzla yazdığı şiirlerinde Gazel'den Şarkı'ya kadar her türü denemiştir. Anadolu'da eski tarz (tarz-ı kadim) üzere şiir yazarların başında gelir. İfadelerindeki rahatlık ve samimiyet ve belli bir üslup sahibi olması onu çağdaşları arasında ön plana çıkarır. Çok değişik temalarda şiirler yazmıştır. Farsça gazel yazabilecek kadar bir dil gücüne sahip olması da ayrı bir özelliğidir. Onun çok meşhur olan ve Harran dergisinde yayınladığımız Ateş redifli gazelini sunuyoruz:

ATEŞ

Gül âteş bülbül âteş sünbül âteş nahl-i zar âteş
O sahn-ı dil-rübâda gülşen ü bağı-bahar âteş

Bu şeb bir meclis-i âteş-fezâyı ruha düştüm ki
Mey âteş mutrib âteş sâki-i şirin-güvar âteş

Ne âteşsin ki endâmın ser-âser âteş-i efrad
Leb âteş gabgab âteş çeşm-i mest-i fitnekâr âteş

Hatadır kametin teşbih edinmek serv-ü şimşada
Çemende serviler bâladır amma kadd-i yâr âteş

Serâpâ gör ne âteşler içinde kaldım ey Ref'et
Gazel âteş emel âteş hayal ü intizar âteş

ABDİ: (1857-1941) Değerli edebiyat araştırmacısı, Adil Saraç'ın titiz çalışması sonunda edebiyat dünyamıza kazandırılan şair Abdi'nin bilinen 196 parça şiirinden sadece bu gün 40 adedi kitaplaşmıştır. Fuzuli, Nabi, Ruhi, Vehbi gibi klâsik divan şairlerini gözden geçirmiş, Urfa'da Dabakhane medresesinde okumuştur. Şiirlerinde karamsar bir hava görülür. Genç yaşta ölen oğlunun acısı ve kısa zaman sonra da felç geçirmesi onu karamsarlığa itmiştir. Arayış psikolojisiyle keder dolu, hüznün dolu şiirler yazmıştır. Birçok şiiri de Nazire'dir. Ona **Nazire şairi** demek daha doğru olur. Şiirlerinin konusu aşk ve hikmettir. Dili berrak ve anlaşılır yapıdadır.

Bir gazeli:

Gafildir eden Hâliki nisyan gecelerde
Fevt etmeli mi fırsatı insan gecelerde

Ey tâli-i didarı-hüda kalk ne yatarsın
Mehtâb-ı felek oldu nümayan gecelerde

Yatma akıtıp gözyaşını Hakka niyaz et
Matlûbunu Mevla eder ihsan gecelerde

Mahrum mu kalır mevhibe-i Hazret-i Haktan
Her müşkil olur tâlibe âsân gecelerde

Arifsen eğer sâmi'a-i cân ile gûş et
Mahluk ediyor Halike şükran gecelerde

Hâcet kapısın açtı diyor Hâlik-ı zi-şan
Mahlûka eder bir melek i'lan gecelerde

Abdi mariz-i aşka giriftar olan âhır
Elbette bulur derdine derman gecelerde

KURTULUŞ ŞİİRLERİ

Fransızlar, 31 Ekim 1919 günü şehre girerek Urfa'yı işgal ederler. 5,5 aylık işgal, ilk başta oniki vatanseverin ve halkın yardımlarıyla, Siverek ve Viranşehir'den gelen aşiret güçleriyle birleşen mahalli mücahit güçler düşmanı Urfa'dan çıkartır ve Şebeke dağlarında yok ederek şehri Fransız işgalinden kurtarırlar (11 Nisan 1920) O günden bu yana Urfa'da coşkuyla ve bir bayram sevinci içinde kutlanan kurtuluş günü üzerine bugüne kadar yazılan şiirlerin sayısı bini geçmektedir. Şair Emin Kıratlıoğlu'nun

Bi hamdillah bugün devran bizimdir
Adalet vaktidir seyran bizimdir
Karalar bağlasın düşmen-i bedhah,
Şecaat devridir meydan bizimdir

diye başlayan ve 11 Nisan 1920'de yazdığı şiiri okurken duygulu, samimi ve inançlı bir destan şairi ile karşılaşırız. Şiirin son dörtlüğü dua ile biter. Urfa kurtuluşu için yazılan ilk övgülerden biri olan bu şiiri, o günlerdeki sevincin, coşkunluğun hakka şükür ve niyazın, bir gönül erinin iç duygularının bir tezahürü olarak görmek ve değerlendirmek gerekir.

Kurtuluş şiirlerinden önem arzeden bir ikincisi ise hicaz makamında bestelenmiş olan

Kolumu salladım toplar oynadı
Karataş içinde çete kaydadı
Yaşasın Urfalılar teslim olmadı

De yürü yürü kumandanım yürü
Çetelerin gidiyor dönmüyor geri

diye başlayan, beş üç'lük ve nakaratlardan müteşekkil "Urfa Kurtuluş Türküsü"dür. Tamamen halka ait olan bu türkü halkın duygu ve düşüncelerini en iyi şekilde anlatmaktadır. Halkın korkusuzluk, kahramanlık ve mücadele azmini terennüm etmektedir.

Şanlıurfa, tarihi, tabiat güzelliği, halkının samimiyeti ve saffeti ve konukseverliği ile ünlü olan bir şehirdir. Her 11 Nisan'da bu duygu ve düşünceleri yeniden canlanır, halk coşar ve caddelere dökülür. Kurtuluşunu gerçek bir bayram sevinci ile kutlar. Urfa'da kurtuluş şenlikleri diğer illerdekine benzemez. Büyük bir coşkuyla, adeta o günlerin heyecan ve duyguları yaşanarak kutlanır. Kutlama yarım saat kadar süren bir savaş sahnesiyle geniş bir alanda kutlanır. Meydana toplanan halk kurtuluş savaşının bir küçük minyatürünü böylece gözleriyle görmüş olur. 3.ncü şiir, Hulusi Kılıçaslan'ın "Urfa Kurtuluş Marsı"dır.

Dağlarda uğuldar göklerde gürler
Yankılar dinmeden söyler o günü
Urfa'yı bir daha kükrer görürler
Her 11 Nisan'da anarken dünü

diye başlayan altı kıtalık bir şiir. Bestelenmiş olan bu

şiiir, kurtuluşun bir armağan olduğunu, bir destan niteliği taşidiğını ve Urfa halkının yurda bağlılığını vurgular.

77 yıldan bu tarafa Urfa'nın kurtuluşu için yazılmış şiiirlerin sayısı bine ulaşmaktadır. Bunları çoğu, o gün için hazırlanan mahalli gazetelerin özel kurtuluş sayılarında mevcuttur. Bir kısmı da Sayın A.Naci İpek'in Şiiirlerde Urfa adlı kitabında yer almıştır. Urfa şiiiri söz konusu olunca kurtuluş şiiirlerine de değinmek gerekirdi. Biz de öyle yaptık. Bu şiiirlerden ciddi bir seçme yapılarak bir Kurtuluş Şiiirleri Antolojisi düzenlenebilir. Bu şiiirler, zaferin sevincini simgeleyen birer belge olduğundan kitaplaşması da yararlı olur.

Urfalı olmayıp da çeşitli tarihlerde Urfa'da görev yapmış ve Urfa için yazmış şiiirlerin başında Halide Nusret ZORLUTUNA (1901-1984) gelmektedir. Onun "Yurdumun Dört Bucağından" (Ankara, 1950) adlı şiiir kitabında Urfa'yı konu alan 9 şiiiri vardır.

Kahraman yatağı erler otağı
Bir eşi bulunmaz diyar bu Urfa
İç açar kırları, bahçesi bağı
Yılın her ayında bahar bu Urfa

diye başlayan şiiirinde Zorlutuna, dört yıl kaldığı ve Türkçe-Edebiyat öğretmenliği yaptığı Urfa'yı şehir güzellemesi bu şiiiriyle selamlamaktadır. Zorlutuna, öğrencilerine şiiir zevki aşıl原因 bir şiiirdir.

Şiiir Halim YAĞCIOĞLU:(1919) Urfa'da Edebiyat-Türkçe öğretmenliği yaptığı yıllarda meşhur dört bölümlük Anzelha şiiirini yazmıştır. Anzelha adıyla yayınladığı bir de şiiir kitabı vardır (1955).

Sair Ahmet Kutsi TECER: (1901-1967) Heceyi büyük bir ustalikle kullanan Tecer, bir dönem Urfa Milletvekiliği yaptı. Onun,

Bir sabah Urfa'da Halilrahmanda
Suda ay doğdu garip zamanda
İçimde hicranlı bir bülbül sesi
Altımda seccade bir gül bahçesi
Üstümde yıldızlar, önümde havuz
Pırl pırl bir aşk gecesi Temmuz,
Orada sularla başbaşa kaldım
Asırlar boyunca hülyaya daldım

diye başlayan şiiri Urfa için yazılmış güzel şiir örneklerindedir.

Urfa şiirinin ortaya çıkarılmasında emeği geçen değerli ilim adamı, araştırmacı ve sanat adamlarımızdan da söz etmek gerekir.

Bunların başında değerli hemşehrimiz ve kendi sahasında otoriter bir ilim adamı Sayın Profesör Doktor **A.Kadir KARAHAN**'ı zikredebiliriz. Şair Nabi ile ilgili çalışmaları, Urfa ve Urfalı şairlerle ilgili çalışmaları vardır. Bu konuda genç araştırmacılara yolaçıcılık görevi üstlenmiştir.

İkincisi, **A.Naci İPEK** beyefendidir. Urfa şiirlerini topladığı Antoloji çalışmasıyla Urfa şiirinin ortaya çıkmasında büyük emek sarfetmişlerdir.

Üçüncüsü, Rahmetli **Bedri ALPAY** beyefendidir. Çok kıymetli bir çalışması olan Urfa Şairleri (1. cilt) Bu kitapta 88 şairimize yer vermiştir. Şairlerin şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Önemli bir kaynak kitaptır.

Bunların yanında değerli dostum, edebiyat araştırmacısı sayın Adil SARAÇ'ı anmak yerinde olur.

ÇAĞDAŞ URFALI ŐAIRLER

Değerli araştırmacı Bedri Alpay'ın Şanlıurfa Şairleri I adlı kitabında 109 Urfalı Őairden söz etmektedir. Bedri Alpay, kitabının II. cildini yayınlamadan vefat etmiş olduğundan günümüz Urfalı Şairlerin varlığından haberdar olmamıştır. Oysa kitaba girmemiş bugün bir kısmı vefat etmiş olan bir diğer kısmı da halen yaşayan ve Şiir yazan Şairlerin var olduğunu biliyoruz. Bu Şairlerin sayısı oldukça kabarıktır. Bunların bazılarının adlarını anmak, bazılarından da kısaca söz etmek yerinde olur.

A.Vefat eden çağdaş Urfalı ŐAIRLER:

1- Sevket AKKAYA (1922-1987) Eseri: Tarihten Kopan Yaprak, Şurkav yayını Ő.Urfa 1993

2. Mustafa DİŐLİ : (1928-1988) Çok renkli bir kişiliği olan Şairin yayınlanmış tek kitabı var. Dumanlı Dağlar, Urfa, zlem Yayınları, 1972, II. baskı 1984

3- Ömer MARAŞ: (1929-1987) Edebiyat ğretmeni Şair Halide Nusret Zorlutuna'nın etkisiyle Şiirler yazan mer Maraş'ın Şiirleri henüz kitaplaşmadı.

4- Mahmut Yaşar UğUR: (1940-1993) Genç yaşta kaybettiğimiz Şair Uğur, tarz-ı kadim zre yazdığı Şiirlerinde daha çok AŞK, ÖZLEM ve HÜZNÜ ne çıkardı. Sağlığında Şiirlerini tek kitapta topladı. ŐEBNEM, zlem yay. Ő.Urfa, 1985

B.Yaşayan Şairlerimiz:

1- **A.Naci İPEK:** (1930) Şiirlerinde daha çok aşk temasını işledi ve serbest vezinle şiirler yazdı. Urfa sevdalısı bir şair ve yazardır. Anzelha dergisini çıkardı (1966). Urfa için yazılmış şiirleri bir antolojide toplayarak önemli bir hizmeti gerçekleştirdi. Şiirlerde Urfa, Özlem yay. Urfa, 1969

2- **Rüknettin AKBAS :** (1931) Paşa lakabıyla tanınan Akbaş'ın şiirleri henüz kitaplaşmadı.

3- **Ökkes ÜLGEN:** (1933) Halen İstanbul'da ikamet eden Ülgen'in Kuş Cıvıltıları ve Üç Yağmur Damlası (1973) adlı iki şiir kitabı var. Şair H.Nusret Zorlutuna tarafından şiire teşvik edilmiştir.

4.**Sükrü ALGIN:** (1934), Urfa Lisesini ve Öğretmen Okulunu bitirdi. Urfa'nın folklorik değerlerini şiirlerinde işledi. Şiirlerini Kayıp Ozan, (1988) adlı kitapta topladı

5. **Mehmet H.ÖCAL** (1935) İlk ve Orta öğrenimini Urfa'da yaptı. Ankara Üniversitesi, Veterinerlik Fakültesinden mezun oldu. EBK'da yönetici olarak çalıştı. Urfa ve tarihle ilgili pek çok şiirler yazdı. Şiirlerini hece ölçüsüyle yazan Öcal, şiirlerinde güçlü bir sese ulaştı. Şiirleri henüz kitaplaşmadı.

6. **A.Aydın HATİPOĞLU:** (1940), İstanbul Haydarpaşa Lisesini bitirdi.Bir süre Hukuk ve Edebiyat Fakültelerinde okudu. İlk şiiri Volkan (1961) dergisinde yayınlandı. Şiirlerini toplumcu, gerçekçi bir çizgide geliştirdi. **Eserleri:** Çömçe Gelin (1966), Gebe (1969), Hoyrat (1973), Beynim Yüreğim (1978), Kuşçu (1983), Son Değil (1983), Köroğlu (1983)

7.**M.Akif İNAN:** (1940) İlk ve orta öğrenimini Urfa'da lise son sınıfını Maraş'ta tamamladı. Ankara Üniversitesi DTCF'nin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. (1972) Bir süre Türk Ocağı Merkez Müdürlüğünde

bulundu. Urfa'da arkadaşlarıyla DERYA adlı bir dergi çıkardı (1959), Hilâl, Türk Yurdu, Türk Ruhu gibi dergilerde görüldü. 1969'da Ankara'da bir gurup arkadaşlarıyla beraber Nuri Pakdil'in Edebiyat dergisinde yazdı. 1976'da arkadaşlarıyla birlikte Edebiyat Dergisinden ayrılarak MAVERA adlı edebiyat dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Şiir ve geleneklerimizden hareketle yeni ve çağdaş bir söyleyişe ulaştı. Şiirlerini beyit düzeninde ve 11'li hece ölçüsünü kullanarak yazdı. Divan, halk ve çağdaş şiir anlayışını şekilde ve özde sentezleyerek değişik bir ses olmayı denedi. Şiirleri, Edebiyat Fakültelerinde bitirme tezi konusu oldu.

Eserleri: Şiir: Hicret (1972), Tenha Sözler (1992)
diğer eserleri: Edebiyat ve Medeniyet Üzerine (1971),
Yeni Türk Edebiyatı (1979), Din ve Uygarlık (1991)

Bestelenmiş bir şiirini buraya alıyoruz.

YÜREK GAZELİ

Senin hatıranla beni her akşam
Dünyanın kirinden yuyar yüreğim

Düş kazılarımın bulgularını
Umut sergisine koyar yüreğim

Bütün varlığımı billur sesine
Ve özel rengine boyar yüreğim

Mehtaba çiçeğe ve bulutlara
Cennet hayalini oyar yüreğim

ŞURKAY KÜTÜPHAN	
Derslik No.	
1293	

Kanadısın zaman nehirlerimin
Günleri seninle sayar yüreğim

Değil hayalinden akan sözleri
Aklından geçeni duyar yüreğim

Bir gün ki anlarsam kayboluşunu
Beni cennetlere soyar yüreğim

8-Mehmet Ragıp KARCI (1945) Siverek'te doğdu. Erzincan Askeri Lisesinde okudu. D.Bakır Ziya Gökalp Lisesinden mezun oldu. Ankara Üniversitesi DTCF Farsça bölümünde yüksek öğrenimini tamamladı. Çeşitli memuriyetlerden sonra TRT'ye geçti. Burada kameraman ve program yapımcısı olarak çalıştı. 1997'de buradan emekli oldu.

Şiirleri, Edebiyat, Gelişme Maveria ve Kayıtlar dergilerinde yayınlandı. Şiirlerini, Yeni Bir Sevda Süleymanı (1988), Bir Başkasının Kitabı (1996) adlı kitaplarda topladı. Bir şiiri:

1. Bitmek bilmiyor ellerinin yağmurları
şimdi
kimbilir hangi ürkekliğe gitsem
dağlarımda
hep bir güvercin başlangıcı
ağaçlarımda kar
bakışmağa göz bulamıyoruz
ellerinin sıcaklığından
sırtımda yağmur kabartmaları

2.Yüzünün bir yeri savaş
Bir yeri biraz yaşamak
Kopuyoruz bir kiraz mevsimi sıcağından
dönüp dönüp her gece kapımı
Vuruyor bulutlar
Umutlanıyorum
Sen nerden geliyorsun böyle üstün başın deniz
Çok eski bir ceylanı hatırlatıyor hüznü gözlerinin

9- **A.Arif İNAN:** (1945) Urfa'da doğdu. İlk, orta ve liseyi Urfa'da bitirdi. 1968'de PTT'de çalışmaya başladı. 1982'de Meslek Yüksek Okulunu bitirdi. Halen Şanlıurfa Belediyesi Eğitim ve Kültür Müdürlüğünde çalışmasını sürdürmektedir.

BAŞ AĞRILARIM

I

Hayal etmek
ya da anmak seni
yeni bir güne başlamak kadar zor
en büyük uğraş
en çetin savaş
güne başlamak
kendini bulmak
silkinmek, yürümeğe çağda

II

Neden aldırmadın bana
Hep bir yanıma yargıladın

kopardın gönlümü
sarnıçların
yağmurlardan kalan
kokuşmuş sularına bıraktın
Güncelle avuntun
Oysa benim
Kıyımların karanlık geleceğinden
İlk baharın
hayat üreten
aşk ırmağı
serin sularına dikmek
yeniden dirilmeyi dileğim

10- İhsan SEZAL: (1947) Siverek'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Siverek ve Diyarbakır'da tamamladı (1965) Siyasal Bilgiler Fakültesinde başladığı yüksek öğrenimini, kazandığı bursla İngiltere'de tamamladı. Manchester ve Bath Üniversitelerinde Yüksek Lisans ve doktora yaptı. Yurda döndükten sonra Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesinde asistan (1978), 1984'te doçent oldu. Bir süre Milli Eğitim Bakanlığında Müsteşar Yardımcılığı yaptı. Sonra Müsteşar oldu. (1986-1988) Ankara Gazi Üniversitesinde Profesör oldu. (1989). Halen Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü olarak görev yapmaktadır.

Şiir ve yazı hayatına öğrencilik yıllarında başladı. Fikir ve Sanatla Hareket Dergisinin 1967-73 dönemindeki kadrosunda yer aldı. Şiirleri Diriliş, Defne, Adımlar, Türk Edebiyatı ve Nisan dergilerinde yayınlandı. Eserleri: Alaca Dünya (Şiir 1969), Sabır ve Gül (Şiir 1988), Hangi

Gökyüzü (Şiir 1985), Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar (1980) Sosyoloji yazıları (1983)

KAPALI MAYIS

Seni bir kurşun kalıba döktüler
Lacivert boyalı ellerde
Yanlış yorumlarla acarlandı dağ yaralar
Sevincine kurşun döktüler

Adın mı söylenmeliydi acı ve safran dillerde
Konuk gelecek kervanların vardı nereye

Seni dilim dilim acılara böldüler
Bir destana ad verdiğin günlerde
Tutuldu el tarafından geçitler
Ellerine ayna oldu bu gökler

Bilirim kelepçeler yüreklerde
Ya mühürler ya kilitler nerede

11- Mehmet OYMAK (1948) Urfa Bozova'nın Zivanlı köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Urfa'da, Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı(1970). 1971 yılında Urfa Lisesinde öğretmenliğe başladı. 1984 yılında Urfa Belediyesine geçti ve 1991 yılına kadar burada Başkan Yardımcılığı görevini yürüttü. 1992'de Harran Üniversitesine geçerek Meslek Yüksek Okulu Müdürü oldu. Halen bu görevi sürdürmektedir. 1979'da bir gurup arkadaşıyla birlikte

Harran, dergisini çıkardı. Folklor üzerine yazdığı yazılarını ve şiirlerini bu dergide yayınladı. Şiirlerinde duyarlılığı öne çıkardı. Eserleri: Adsız kitap (Şiir 1981), Leyla ve Mecnun (Şiir 1993) Hz. İbrahim Halilullah ve Urfa (1987), Hz.Eyyup ve Urfa (1994)

GAYYA

Sis değil, bir buğu bir kara duman
Gözümün düştüğü en ak noktada
Durdurur, şaşırır geri çevirir
Zamanın bittiği berrak noktada

His değil bir acı bir derin keder
Ruhunda hayata dönen noktada
Huzursuz, tedirgin ve baştan eder
Acıdan zerrece dinen noktada.

12- Mehmet Atilla MARAS :(1949) yılında Urfa'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini burada tamamladı. Erzurum Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesini bitirdi. (1971) Çeşitli devlet kuruluşlarında çalıştı. Halen bir kamu kuruluşunda yönetici olarak çalışmaktadır.

Şiir ve yazıları Hareket, Adımlar, Edebiyat, Maveria ve Harran dergilerinde yayımlandı. 1967'de yazdığı Aney şiiriyle tanındı.

1981 yılında Şehrayin adlı şiir kitabıyla Türkiye Yazarlar Birliğince "Yılın Şairi" seçildi. 1989'da Yugoslavya'ya "Struga Şiir Akşamları"nda ve 1990 yılında Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da yapılan "Dünya Şiir Okuma Şenliği"nde Türkiye'yi temsil etti. 1991'de Merkezi Hin-

distan'ın Madras kentinde olan Uluslararası Şairler Akademisi tarafından "Seçkin Şair" ödülü ile ödüllendirildi. 1992'de merkezi ABD'nin Kaliforniya eyaletinde olan "Dünya Kültür ve Sanat Akademisi" tarafından "Fahri Edebiyat Doktoru" payesi verildi.

ESERLERİ: Doğudan Batıdan Ortadoğudan (1976), Şehrayin (1981-1995), Aney (1983-1995) Zor Sözler (1989-1995), Child Dreams (1991), Peygamberler Şehri 1986 (tanıtım) Merhaba Ey Hüzün (1996)

OL ZARİF ŞUARADAN

1. Ulaştı menzillere bir ins-i vahit geldi gitti
Tenha kaldık orada yalnız bir ahit geldi gitti
2. Nice yaşlı çocuklar suskun kaldı, gözleri yaşlı
Elleri kalem tutan bir can muvahhit geldi gitti
3. Korku ve yakarış bize özge artıyor umudumuz
Yaşamak için savaşa çok mücahit geldi gitti
4. Bir değirmendir bu dünya öğütür ahir zamanı
Ki bu mekana bir gül yüzlü o zahit geldi gitti
5. Anlaşılmaz bilindi çözüldü anlaşıldı sonunda
Kitaplarla bu çağa dost bir şahit geldi gitti
6. Yazılsın şu dünyanın şiir haritasına adın
Ol zarif şuaradan bir cahit geldi gitti

13- Osman GÜZELGÖZ (1958, Urfa) İlk ve orta öğrenimini Urfa'da yaptı. Bir süre İstanbul Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulunda okudu. Maliyede memuriyet yaptı (1980-1990) Akçakale Birlik adlı aylık bir gazete çıkardı. 1990'da Zaman Gazetesine geçti. Bu gazetenin bir süre Urfa temsilciliğini üstlendi. Daha sonra üst yönetiminde görev aldı ve bu gazetede haftada bir yazılar yazdı. Maveria, Milliyet Sanat, Harran ve Anzelha dergilerinde şiirler yayınladı. Bir Beyaz Tebessüm (1993) adlı bir şiir kitabı vardır.

UFKUMDAKİ ÜMİTLER

Bir varabilsem sana bin dörtyüz yıl öteden
Saadet hayatını alıp getirsem çağa

Okusam sana inen o en yüce kitabı
Sonra anlamak için girsem büyük otağa

Geceler boyu seninle unutsam uyumayı
Hasret kalsam beynimi uyuşturan yatağa

Toplasam bir kenara bütün sünnetsizleri
Denetimin altında tabi kılsam yasağa

İndirsem burçlarımdan küfrün sancaklarını
Davransam yeter artık ben el atsam sancağa

14- Hanefi DÜŞMEZ : (1959, Urfa) İlk, orta ve yüksek öğrenimini Urfa'da yaptı. Halen öğretmen olarak Urfa'da görev yapmaktadır. Şiir ve yazıları Harran, Mavera ve Anzelha dergilerinde yayınlandı. Şiirleri henüz kitaplaşmadı. Folklorla ilgilendi.

Eserleri: Şanlıurfa Mahalli Çocuk Oyunları (1994), Öyküleriyle Urfa Türküleri (1995)

ŞAFAKTA AĞLAYAN GÜLLER

Bir kanlı şafakta ağlayan güller
Güller ki dalında dinç ve tazedir
Kalbime en ince hüznü nakşeder
Ateş ki kalbimden ah azadedir
Bir kanlı şafakta ağlayan güller

15- Hüseyin BAYKUS: (Urfa, 1962) İlk orta öğrenimini Urfa'da tamamladı. Urfa Belediyesinde memuriyete başladı. 1993'te Harran Üniversitesine geçti. Halen burada memur olarak çalışmaktadır. Çocuk yaşlarda şiire karşı ilgi duydu. Harran ve Anzelha'da şiirleri yayınlandı. Şiir işçiliğinde titizliğe dikkat eden şairin şiirleri henüz kitaplaşmadı.

Aklımda yağmur dizeleri
bir de sen vardın
çarpıp kapıları birgün çıkacaktın
alnımdan
saçlarımdan silecektin yağmuru

birlikte güneşe çıkacaktık
birlikte gül kurutacaktık
yağmur sonrasına kalan gülleri

16- Ali Fuad BILKAN: (1963 Bozova) ilk ve ortaokulu Bozova'da, Liseyi Urfa'da tamamladı.(1980) Samsun Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi (1985). 1987'de "Nabi'nin Kasideleri ve Kasidediliği" adlı yüksek lisans tezini hazırladı. 1993'te "Nabi'nin Türkçe Divanı" adlı doktora tezini verdi. Halen Fatih Üniversitesinde Öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır Şiire Üniversite yıllarında başladı. Türk Edebiyatı, Dergâh, Türk Yurdu ve Dolunay dergilerinde şiir ve yazıları yayınlandı. Şiirleri henüz kitaplaşmadı.

SAHİPSİZ MEKTUP

Ah efendiciğim bilseniz
Bir kapı daha kapandı
Bu kez Nis'teyim
Sadareten hala haber yok
İşyan ve sukût arası bir hayat
Beklemedeyim...

Ah efendiciğim nerdesiniz
Ya bu gökyüzü ne der böyle sessiz
Bir gramafon mu ki
Sukûtu kalbime taşıyan
İçinde bir el kıpırdamada

Ah efendiciğim bir duysanız
Son yüzüğü de sattık
İçli bir rüzgar ağladı halimize
Dün gömdüler şahzadeyi
Otelde yalnız kaldık

Ah efendiciğim söylemeniz
Köşk nerde kaldı ya biz
Gittikçe çoğalıyor akşamlar ve kuşlar
Şimdi Kuzguncuk'ta bir kanun işliyor
Bir bir parlıyor neyur ışıkları
Yorgun yorgun dönüyor martılar
Nis'te vakit hüznü çeyrek geçiyor.

17. S. Ahmet KAYA: (1966, Bozova) Şiirlerini Har-
ran ve Anzelha dergilerinde yayınladı. Bir kısım şiirlerini
Ölümü Seven İbrahim Bey adlı kitapta topladı.(1991)

18. M.Emin ERCAN (Urfa, 1969) İlk, orta
öğrenimini Urfa'da, Yüksek öğrenimini Erzurum Atatürk
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebi-
yatı bölümünde tamamladı. Şiirleri Harran, Anzelha ve
Mira dergilerinde yayımlandı.

URFA İÇİN YAZILMIŞ ŞİİRLER

URFA KURTULUŞ MARŞI

Söz: Hulûsi KILIÇASLAN

Dağlarda uğuldar, göklerde gürler
Yankılar dinmeden söyler o günü
Urfa'yı bir daha kükrer görürler
Her 11 Nisan'da anarken dünü

Tarihe nişandır kurtuluşumuz
Bize armağandır kurtuluşumuz
Bir eşsiz destandır kurtuluşumuz
En büyük şereftir Türk oluşumuz

Dur o gün kanlarla ıslanan yerde
Yükselen selleri duy perde perde
Bir eli bağrında, bir el ilerde
Haykıran erlerin dinle ününü

Tarihe nişandır kurtuluşumuz
Bize armağandır kurtuluşumuz
Bir eşsiz destandır kurtuluşumuz
En büyük şereftir Türk oluşumuz

Atalar kanıyla bağlıyız yurda
Kuzu kaptırmayız sırtlana kurda
Sırası gelince biz bu uğurda
Kurarız yine o şanlı düğünü...

Tarihe nişandır kurtuluşumuz
Bize armağandır kurtuluşumuz
Bir eşsiz destandır kurtuluşumuz
En büyük şereftir Türk oluşumuz

URFA İÇİN GAZEL

H.Abdurrahman RAHMÎ

Cengi milliyetle oldu gazi-i azam Ruha
Yurt içinde her yönüyle belde-i ekrem Ruha
Kenz-i gayret merkezi namus iffeti madeni
Bahr-i ismet cay-ı akdes sami-i afham Ruha
Mevlidi Alî makam-ı nuru cediti Enbiya
Menba-ı Ayn-ı Züleyha melce-i eslem Ruha
Hem Halil Rahman suyudur menbayı abî hayat
Macma-ı ervahı kudsî kevser-i adem Ruha
Secdegâhı Enbiya feyzi cemi-i mürselin
Mazhar-ı esrar-ı Rahman maksad-ı âlem Ruha
Kânı rahmettir seriri evliya vü erbain
Meskeni aktab-ü evtad mâdeni an'am Ruha
Hazreti Eyyub makamı sırrı Rabbi müsta'an
Menzil-i Cibril tecelligâhı hep adem Ruha
Merkez-i ilm ü maarif burcu şems-i ârifin
Kasr-ı şahı evliyâdır matlab-i âlem Ruha
Gavs-ı Âzam Hazreti Yahya İmam Bakır-ı Veli
Kenc-i feyzi kibriya hem menzil-i erham Ruha
Rahmi'ya hamd eyle rahm-i hak'ka eyle iltica
Daima cay-i mukaddes melce-i âlem Ruha

ŞEHR-İ RUHA'DIR BU

NABÎ

Bilâd-ı hâyır-ı Halkillâh olan Şehr-i Ruha'dır bu
Zülâl-ı müciz-i cari makam-ül enbiyâdır bu
Hicaz-ı Kudsi'den gayri makamlardan ulâdır bu
Letâfette zerâfette müzeyyen dilküşadır bu
Bu mevlüd-ü Halilüllâh bu cedd-ül enbiyadır bu
Halil'e ateş-i berden selâm eden Ruha'dır bu

URFA DESTANI

Halide Nusret Zorlutuna

Kahraman yatağı erler otağı
Bir eşi bulunmaz diyar bu Urfa
İç açar kırları, bahçesi, bağı
Yılın her ayında bahar bu Urfa

Taşları cevherdir takasım gelir
Otunu gül gibi kokasım gelir
Durup şen yüzüne bakasım gelir
Gönlümden kaygıyı atar bu Urfa

"Karakoyun" coşar döner bir sele
"Anzılha" sefası girince ele
Gamı, kasveti verir de yeke
Cihanı bir pula satar bu Urfa

Bülbülü susturan şakrak sesi var
Tadına doyulmaz çiğköftesi var
Dünyaca bilinir efsanesi var
Cana yakın cennet kadar bu Urfa

Bir yüce tarihtir '11 Nisan'
Duymayan var mı o şanlı destanı
Uğrunda sel gibi akıtır kanı
Sonra da cana can katar bu Urfa

Kadını, erkeği soyca kahraman
Yurda yan bakana sillesi yaman
Aslan yetiştirir bağrında aslan
Yiğitler kalbinde yatar bu Urfa

URFA

Emin KIRATOĞLU

Aşk ile ey dil kurulmuştur binası Urfa'nın
Feyz-i hak eltafı Rahmandır esası Urfa'nın
Harici Fevk-i beşerdir evliyası Urfa'nın
Çün Halilirahmandır sahip livası Urfa'nın.

Mecme-i pir-i tarikattır biladın şahıdır
Hazreti hakkın Halili pâkinin dergahıdır
Abdurrahman ibn-i Avfın ta tefevvüç gahıdır
Hazreti Eyyup dürür rüsenziyası Urfa'nın

Zahir olmuş bu nur Cabiri Ensar ile
Batını, nur ALA nur oldu ibrikar ile
İbn-i Cerraha varanlar gark olur envar ile
Saye salmış şehre Ceddil enbiyası Urfa'nın

Cah-ı Eyyup içre halet vardır ki mest eyler seni
Hazreti İsa Nebinin cevheri piraheni
Kıl ziyaret bundadır Yakup Nebi'nin meskeni
Metmehi peygamberandır iptidası Urfa'nın

Garbini kılmış münevver Nur-u Bediizaman
Canibi şarkında zahir Şeyh-i Tuffahi heman
Kıblesinde Şeyh-i Mesut Hazreti olmuş nihan
Haddu hasra gelmez asla etkiyası Urfa'nın

İste himmet Şeyh-i Salih İbn-i Muhiddine var
Eylemiştir beldenin şark-ı cenubunda karar
Hacı Kilep ocağına yüzür edip feryadızar
Şeyh-i Müslümdür bugün Necmi Hüdası Urfa'nın

Şeyh Bekir Hazretlerinden himmet al bul dâdını
Gafil olma iste Yakup Halfenin imdadını
Şeyh-i Zavinin bilen var mı mübarek adını
Çünkü böyle çoktur meğfi evliyası Urfa'nın

Ol İmam Bakır Veli Harran'ı kılmış berhayat
Şeyh-Nebi Hazretlerinden himmet ister kâinat
Kadioğlundan şefaata intizar eyler usat
Şeyh-i Yahya gibi vardır Enbiyası Urfa'nın

Hazret-i Osman Dede kabrinde nur olmuş yatar
Feyz-i Hakla meşkeni nur-u sürur olmuş yatar
Cennet içre vasılı gılman-i hur olmuş yatar
Baltacı Baba gibi vardır babası Urfa'nın

Baş eğip eyle ziyaret Hacı Kermozadeyi
Himmetiyle sağ eder red eylemiş üftadeyi
Şeyh Muhammet Dergahında arif ol iç badeyi
Nur'u Ceddil Enbiyadır aşinası Urfa'nın

Kâmili şehri Reha mümkün müdür tadat ola
Cümlesi kabil midir ismile bir bir yad ola
Vasılanın cümleten ruh-u revanı şad ola
Defolur himmetlerle her belâsı Urfa'nın

Gülşen oldu nar iken çus edip Aynihalil
Emri Hakka inkiyaden yüz sürüp tutmuş sebil
Şahıdır İzzette Ayin Züleyha akar selsebil
Bin latefet üzredir abu-havası Urfa'nın

Hadden efsun cem olur burda sadatı kiram
Hem bu hâke nazil oldu Ayet-i "Berden Selam"
Çekilip ağnam ile erzakı ta Bağdad-ı Şam
Her tarafta şay-ı olmuştur ziyası Urfa'nın

Gülşen içre her seher bülbülleri nalan olur
Naz edip servi gülleri handan olur
Dağların ab-ı havası murde cismi can olur
Her diyarın geçse de geçmez sefası Urfa'nın

Bahusus ehli tasavuf dört durur ehli hüner
İkisine anların şehri reha olmuş maker
Biri Yahyadır ki haydir aleme imdat eder
Şeyh-i Übeydullahtır akрубası Urfa'nın.

Gül'izar etti huda bu haki pâkin narını
Sarfeder bunda Kıratoğlu Emin çün varını
Yani izhar eyleyip hubbu vatan esrarını
Evveli nar ise nurdur intihası Urfa'nın

URFA ÜSTÜNE

Necip MİRKEİAMOĞLU

Kara gözlü ceylan gezer dağında
İlgıt ılgıt esen yeller konuşur
Al göğüslü bülbül öter bağında
Mor sümbüller sarı güller konuşur

Bu cihanda rastlanılmaz eşine
Şehit makberidir basma taşına
Mübarek şehirde adım başına
Öksüzler, yetimler, dullar konuşur

Tanrı'nın busesi parlar alnında
İmtihan vermiştir vatan yolunda
Gayret zamanında namus gününde
Mavzer kabzasında eller konuşur.

Seher bülbül gül'e geldiği zaman
Dertli mızrap tele geldiği zaman
Mukim Tahir dile geldiği zaman
Gamlı saz göğsünde teller konuşur

İhvanlar yine doldurmuş eyvanı
Sazlarda çalınan Urfa Divanı
Türkü İbrahimî, hoyrat şirvanı
Halepli'de ehli diller konuşur.

Urfalıyam gam dilini bilirem
Bülbül gibi gam dalına gelirem
Ölürem ben gam olmasa ölürem
Böyle ancak Urfalılar konuşur.

URFA'DA BAHAR

Mehmet H. ÖCAL

Yar elinde 'Tüba dalı'
Girmiş Urfa'ya Urfa'ya
Ak mekikle yeşil halı
Örmüş Urfa'ya Urfa'ya

'Eyyub'un sabır gelini
Baldan tatlı hoş dilini
Yeşil fişkirtan elini
Sümmüş Urfa'ya Urfa'ya

Pınarlar coşmuş da burdan
'Dergâh'a varan huzurdan
Zaman kanat açmış nurdan
Germiş Urfa'ya Urfa'ya

Gök kuşağından nakışlar
Şen duyguları alkışlar
Aşk'ı murad eden kuşlar
Ermiş Urfa'ya Urfa'ya

Kumrular başlarken yade
Açılmış en kutsal vade
Bülbüller, gülden seccade
Sermiş Urfa'ya Urfa'ya

Şehitler kılmış namazı
Eylerken Hakka niyazı
Mevlâm en mübarek nazı
Vermiş Urfa'ya Urfa'ya

Şebeke'de şakır bülbül
Onbir Nisan'dadır gönül
Yar Erenler'den binbir gül
Dermiş Urfa'ya Urfa'ya

ANEY

Mehmet Atilla MARAŞ

Bu akşam aklıma yine sen geldin
Dersi bıraktım, çalışmadım
Saat bire geliyordu aney
Yatamadım, uyku gözüme girmedi
Sen bu saatlarda eskiden
Benim beşiğimi sallardın
Uykunu harap ederdin benim için
Ağladığım zaman
Sancılandığım zaman
Kalkardın süt verirdin
Nane kaynatırdın

Aney

Canem Aney, Kurban Aney
Hayalin önümde şimdi bir anıt gibi durur
Sen şimdi leğenin başına oturmuş
Hamur yoğuruyorsun
Yarın ekmek yapacaksın akşama kadar
Gözlerin tezek dumanından yaşaracak
Alnında ter bulgur bulgur kabarcak
Sıcak bazlamalar yapacaksın
Ben orda yokum ağlayacaksın...
Ağlama Aney ağlama
Gündür bu nasılsa geçer
İnsan insana tez kavuşur

Mektubunda diyorsun ki
Bu gece çiğköfte yaptık
Lokmalar boğazımdan geçmedi
Her sofraya oturduğumuzda
Senin yokluğun belli oluyor...
Biliyorum Aney biliyorum

Senin kalbin ipek gibidir
İncedir, yufkadır
Benim yokluğuma dayanamazsın
'Özledim' diyorsun benim için
Ben de özledim seni ley
Babamı da, bacımı da, kardaşlarımı da
Karayazılı memleketimi de
Hepinizi özledim
Özledim ama gel gör ki kader bu
Elvermiyor ne yapacaksın

Rızvaniyede SELA şimdi
Sisleri perde perde dağıtan bir ses
Sonsuzda ALLAH'a ulaşan bir yankı
Bir EZAN sesiyle uyanır insanlar yorgun gecedен
Uyanır herkes.
Köyden şehire saman taşıyan
Deve kervanları gelir bu saatlerde
Çıngırak sesleri
Geceyle gündüzü birleştirir
Sabah olur
Babam erkenden işe gider...

Aney, Evimiz yine o yokuşta mı
Dar sokaklar, taş duvarlar arasında mı
Eskisi gibi yıkık dökük mü yine
Ah Aney ah
İnan unuttum evimizin şeklini
O ev denen köstebek yuvalarını
Kerpiç damları, kuyu suyunu
Sıra gecelerini,
Bağ yatılarını
Yağmur dualarının anılarını yitirdim

Hele sen buraya bir gel de gör
Sonsuza uzanan gökdelenleri
Sıra sıra taksileri
Geceleri renk renk ışıkları
Denizde vapurları, balıkçıları
Kızları, erkekleri
İnsan selini...
Ama benim hiç birinde gözüm yok
Ne kızlarında ne taksilerinde
Ne de gökdelenlerinde
Benim aklım sizde ve memleketimde
Ben okuyorum Aney okuyacağım
Göreceksin bak mühendis olacağım.

Bizim orda 'Ezo gelin" türkü türkü uzanır
Düğünlerde davullar vurulur
Zılgıtlar çalınır

Lorke, Delilo oynanır
Böylesine gitar denen çalgıyla
Sabahlara kadar ye ye diye bağırılmazlar
Değil mi Aney?

Hani yaz geldi mi?
Evimizin o küçük penceresine
Bir çift 'yusufututan' kuşu konar ya
Hani asmanız üzün tutar, sumaklar sakızlanır
İnsanlar çalışır harıl harıl kış için
Güneş yandırır o kavuruk yüzlerini
Hani senin elinde 'sıtıl' suya gidersin
İşte o zaman geleceğim
Bekle beni.

Ah aney ah
Daha neler neler var sana yazamadım
Mektubumu burada bitirirken
Beni büyüten ellerinden
Binlerce kerre öperim
Canım Aney, Kurban aney...

AĞLAYAN ŞEHİR

M.Akif İNAN

İhmalin vefasız, alçak hükmüne
Sabırla elini bağlayan şehir
Haşmetli devrinde gördüğü güne
Bakıp ta anarak ağlayan şehir

Yürekler parçalar sahipsiz halin
Masal mı kalacak söyle ikbalin
Görüpte utansın yüzü ihmalin
Bin va'de kanarak ağlayan şehir

Affetsen kınamaz artık Nemrudu
Şimdiki çektiğin aştı hududu
İnsanlık namının bizde mevcudu
Yok imiş yanarak ağlayan şehir

Kavrulan bağına Fırat'tır derman
Asırlık ağrına Fırat'tır derman
Can çeken çağrına Fırat'tır derman
Bizi dost sanarak ağlayan şehir.

İBRAHİM

Ahmet Kutsi TECER

Bir gece Urfa'da Halil-rahman'da
Suda ay doğduğu garip zamanda
İçimde hicranlı bir bülbül sesi
Altımda seccade bir gül bahçesi
Üstümde yıldızlar önümde havuz
Pırıl pırıl bir aşk gecesi temmuz
Orada sularla başbaşa kaldım
Asırlar boyunca hülyaya daldım

Hâcer'den uzakta Kâbe'den irak
Ne gökte bir haber ne kuş ne burak
Sanki Tanrısın uzak kederde
Nemrud'un ateşe attığı yerde
Şimdi oturduğum gibi İbrahim
O benim yerimde, ben o, o benim

İbrahim'i dile getiren masal
Bu gece içimde canlandı dal dal
Nemrud'u, ateşi yanımda duydum
Gurbeti, hicranı canımda, duydum
Ayıldım hülyadan bülbül sesiyle
Ayın doğmasıyla suyun aksine

Urfa, destan yurdu bu eski belde
Nice efsaneler yaşar dilinde
Toprağın öz oğlu öz kızı Urfa
Bin kere hem şehit hem gazi Urfa
Güneyde Türklüğün demir kalesi
Bu gece içimde Urfa'nın sesi

HARRAN'A KASİDE

Mehmet Atilla MARAŞ

Adını yeni doğan çocuklar bilir
Öğrenir önce ana sütün de

Oylum açan muhammedi gülleri
Bağında süstür bir al bir pembe

Karacadağdan bir kızgın sıcak
Alnını yakar ekin biçende

Yıkıntıdan kalan son anıtlardı
Ve yüce öykün tüm gönüllerde

Ebabil kuşları Babilî taşlar
Üstünde göktaş tam üstünde

Bereketli yağmuru ne de çok ister
Yağmur duasıyla çömçe gelinle

Burnu hızmalım başı yazmalım
Eskir menengiç kendir gölge de

Çocuk ki sırtı nazar boncuklu
Kırılır çamur oyuncağı yerde

Bir çift ceylan gözü avcı ağlatır
Patlayan çiftelerle seherde

Kaynatır kömürle yüzü dögünlü
Kaynar divan mangal da kahve

Boynundan deri kaplı hamaylı
Belinde kuşak acemden gelme

Tüm gücü savunması Harran'dır
Şiirler yazar kamyş kalemle

Büyük şair Nabi ordadır
Eyyubla beraber sabır içinde

Umut yüklü bulutları hep ister
Kuş gibi, kuş gibi tez gelsin diye.

ÇİĞKÖFTE DESTANI

(ANONİM)

Köfte başımın tacı
Ayran onun ilacı
Tez yoğur gelin bacı
İlle yerim çiğköfte

Köfte dağları aştı
Ayran ardına düştü
Çok yedim karnım şişti
Gene yerim çiğköfte

Kavaklar uzun uzun
Yaprağı düzüm düzüm
Ev sahibi iki gözüm
Hani bize çiğköfte

Çiğköftenin bulguru
Boğazdan inmez kuru
Bacı ayranın duru
İster gönlüm çiğköfte

Çiğköfteyi yoğuran
Kimdir seni doğuran
Bol ayran taze soğan
İster gönlüm çiğköfte

Köfte gider Bağdad'a
Ayran yetiş imdada
Bitirdim tada tada
Yine yerim çiğköfte.

VI. BÖLÜM

İLÇELER

1- MERKEZ İLÇE

Urfa ilinde bir merkez ilçe ile birlikte toplam 11 ilçe vardır. Merkez ilçe 185 köy ve 5 bucak merkezinden meydana gelir. Bunlar il merkezine bağlı köyler ve bucak merkezleridir. Merkez ilçe kuzeyden Hilvan, kuzeydoğudan Siverek, doğudan Viranşehir, güneyden Akçakale, güneybatıdan Suruç ve Kuzeybatıdan Bozova ilçe sınırları ile çevrilidir.

a) Tarihi Durumu:

Urfa, kurulan en eski şehirlerdendir. M.Ö. 2000 yıllarında Subarlar'dan oluşan Mitanni Devleti'nin elinde bulunuyordu. Bölge daha sonra Hititlerin eline geçti. M.Ö. 1100 yıllarında Aramiler Güneydoğu Anadolu'da etkinlik gösterdiler. M.Ö. 857'de Arami krallarından Bit-Adini Devleti'nin Asur Kralı III. Salmanassar'ca yıkılmasıyla Urfa ve çevresi Asur eyaleti durumuna geçmiştir. M.Ö. 600'lerde Med Devleti Urartu Devleti'ni de ortadan kaldırarak buraya hakim oldu.

M.Ö. 550'lerde Persler Med Devletini yıkarak Edessa'nın (Urfa) çevresinde tarımı başlattılar ve ticari hayatı canlandırdılar. M.Ö. 332'de Pers ordularını yenen İskender tüm Anadolu'da ve Urfa'da hakimiyetini sağlayarak buraları Makedonya İmparatorluğu'na bağladı. İskender'in ölümünden sonra onun komutanlarından Selevkos Selökid Krallığını kurarak bölgede etkinliğini sağladı. Bu dönemde Urfa zengin ticaret yolları üzerinde önemli bir yerleşim merkezi durumundaydı.

M.Ö 132 yılında Aramiler'in komutanı Karen, Abgar Prensiği'ni kurdu. Urfa bölgesinin hakimi olarak Yunan kültürünün izlerini yok etmeye çalıştı. M.S. 117'de Osroene Krallığı'nın Romalılarca yıkılması sonucu Mezopotamya ve Urfa bir Roma eyaleti durumuna geldi. M.S. 241

yıllarından itibaren Urfa yöresi Sasanlı akınlarına hedef olmuş, birçok kez Romalılarla Sasanlılar arasında el değiştirmiştir.

Roma İmparatorluğu 395'de ikiye bölününce Urfa doğu bölümünde kaldı ve Dişfizitlik öğretim merkezi oldu. 680 yıllarında Hz.Ömer döneminde Urfa İslam birlikliklerinin eline geçti. Harran ve Samsat birleştirilerek bir ayelet oluşturuldu. İslam hakimiyeti döneminde sula-ma kanalları ile bölge zengin duruma getirildi. İslam güçlerinin birbirine düşmesinden faydalanan Bizanslılar 1037'de Urfa'yı egemenlikleri altına aldılar ve surlarını yaptırarak şehri korunaklı hale getirdiler.

Selçukluların 1071'den itibaren Anadolu içlerine yayılmaya başladıkları dönemde Urfa bölgesindeki Ermeniler'in desteğini alan Ermeni liderlerinden Filaretos (1074) burada bağımsızlığını ilan etti. Büyük bir prenslik kurdu. 1085'de Anadolu Selçukluları'na yenilen Filaretos hakimiyetini yitirdi. Selçuklu Sultanı Melikşah Urfa ve Harran'ın yönetimini komutanlarından Bozan'a devretti (1087)

Bizanslıların isteği ile düzenlenen Avrupa Haçlı Ordularının Anadolu'ya saldırımları sonucu Maraş yöresinde Haçlı ordusundan ayrılan Kont Baudouin, 1098'de Urfa Haçlı Kontluğunu kurdu. Uzun süre bir kontluk devam etti. Türk beylerinin aralarındaki savaşlardan yararlanan Kont Baudouin sınırlarını da genişletti. Musul Atabeği İmadeddin Zengi 1144'de Urfa'yı ele geçirdi. 1182'de bölge Selahaddin Eyyubi'nin kurduğu Eyyubi devletinin içinde kaldı.

1232'de Urfa, Mısır Eyyubiler'inin eline geçti ve 1. Alaeddin Keykubad tarafından Selçuklu topraklarına katıldı. Kısa sürede tekrar Eyyubiler ele geçirdiler. Bölgede Harezm beyleri başkaldırdılar. 1240 yılında da Baba İshak ayaklanması oldu. 1243 yılında Kösedag

savaşı ile Moğollar'a yenilen Selçuklular buradaki hakimiyetlerini yitirdiler. Moğollar döneminde Urfa bölgesi sık sık yağmalara uğradı. Bu ara Anadolu'da pek çok Türk Beylikleri kurulmuştu. Salim Bey ve oğulları Aşireti Urfa bölgesinde etkinlik sağladı.

1403'de Akkoyunlu devletini kurduktan sonra Urfa'yı Kara Yoluk Osman Bey ele geçirdi. 1514'de Şah İsmail komutasındaki Safevi orduları Yavuz Sultan Selim'e yenildiler. 1517'de Mardin kalesinden giren Osmanlılar Urfa'yı da topraklarına kattılar. Kurtuluş Savaşı öncesine kadar Osmanlı egemenliğinde kalan Urfa, Halep vilayetine bağlı bir sancak durumundaydı. İstiklal Harbi öncesinde bölgeyi önce İngilizler sonra da 30 Ekim 1919'da Fransızlar işgal etmişlerdi. Urfalıların güçlü bir direnişi ile karşılaşan Fransız askerleri 11 Nisan 1920'de burayı terk etmek zorunda kaldılar.

b) Coğrafi Durumu:

Merkez ilçenin yüzölçümü 3791 kilometrekaredir. İlçe topraklarının 3/4'ü dağlar, platolar, dalgalı alanlar kaplar. Engobelere genellikle kuzey ve batı kesimlerde ovalar ise ilçenin güney ve doğu bölümünde yer almaktadır. İlin geniş ovası olan ve sulandığı zaman da en verimli ovası olan Harran Ovası Urfa'nın güney eteklerinde uzanır. Harran Ovası ile Viranşehir Ovası kuzey-güney doğrultusunda Tektik dağlarıyla ayrılmaktadır.

Harran Ovası ve ilçenin diğer ovalık kesimlerinin, ilin tarım üretimi içinde çok önemli bir yeri vardır. Harran'da tahıl ve baklagiller üretimi yapılır. Sulanabilen yerlerde bağcılık sebze ve meyve yetiştiriciliği ile zeytincilik de gelişmiş durumdadır. Merkez ilçenin kırsal nüfusunun önemli bir bölümü ovalık arazi çevresinde toplanmıştır. İlçenin daha engebeli batı ve kuzeybatı kesimlerinde köyler seyrek ve az nüfusludur. Bu kesimlerde zeytincilik yapılır.

c)Nüfusu:

Merkez ilçe ilin nüfusça ikinci büyük ilçesi durumundadır. 1980'de nüfusu toplam 206.508 idi. Kilometrekareye düşen kişi sayısı da 51'dir. Aynı yılda 150.000'e yaklaşan il nüfusunun sayımda çalışmak maksadıyla işçi olarak Çukurova'ya gidenlerle birlikte yaylada bulunanların sayıları da katıldığıında gerçekte il nüfusunun 200.000'e yakın olduğu tahmin edilmektedir.

Merkez ilçenin toplam nüfusunun %28.6'sı köylerde yaşamaktadır. Köyler az nüfuslu ve dağınıktır. 100 kilometrekareye ortalama 4,9 köy düşer. 1980'de ilçedeki 185 köyden %44'ü 200'den az, %41'i, 201-500, %10,8'i 501-1000 nüfuslu idi. 185 köyden sadece 7'sinin nüfusu 1000'in üzerindeydi.

Merkez ilçenin 1985 nüfusu toplamı 283087, il merkezinin nüfusu 206.385 bucak ve köylerininki de 76702 olmuştur.

ç) Halkın Geçim Durumu:

206.385, bucak ve köylerin nüfusunda 76702 olmuştur. İl merkezi eskiden beri kuyumculuk, kazazlık, saraçlık, keçecilik, tenekecilik, dokumacılık, semercilik, kürkçülük, bıçakçılık, taşçılık, bakırcılık ve sepicilik gibi geleneksel el sanatlarının yapıldığı önemli bir merkez durumundaydı. Günümüzde sanayi henüz gelişmiş değildir. Fabrikalar gibi gıda dalındaki kiremit ve briket fabrikaları gibi sanayi işletmeleri vardır.

Ovalık alanlarda tarım ürünleri ekilmektedir. Tahıl ve baklagiller üretiminin yanında sulanabilen yerlerde bağcılık, sebzeçilik ve meyvecilik gelişmiştir. Zeytincilik de yapılmaktadır. Köylerde hayvan yetiştiriciliği sürdürülmektedir.

d)İdari Bölünme:

İlçe merkezine Akziyaret, Çamlıdere, Karahaydar,

Payamlı ve Yardımcı bucakları ile 185 köy bağlıdır. Bu yerlerden sadece Urfa'da belediye teşkilatı vardır. Urfa Belediyesi 1889'da kurulmuştur. Kuruluşundan günümüze kadar pek çok hizmet göstermiş şehrin modern duruma getirilmesi için büyük çaba harcamıştır.

2- AKÇAKALE

M.Ö. II. binde Asurların egemenliğinde olan Akçakale M.Ö. 612'de Babil'in sınırları içindeydi. M.Ö. 332'de Makedonya İmparatorluğu'na katılan yöre,sonraları Roma ve Bizans'ın etki alanına girmiştir. M.S. 750'de Araplar tarafından işgal edilen yöre, Malazgirt savaşından sonra çeşitli Türk beyliklerinin egemenliğinde kaldı. Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında Akçakale'yi ele geçiren Osmanlılar, beyliklerin hakimiyetine son vermiştir. Antik adı Karae olan, Arap ve Osmanlılar döneminde Harran diye anılan Akçakale 1946'da ilçe oldu.

İlçenin yüzölçümü 1.903 kilometrekare, 1985 nüfusu 63.636'dır. Şehir içi nüfusu 20.223'tür. İlçeye bucak merkezi Nusretiye ve 59 köy bağlıdır.

İlçe toprakları, batıdan Nemrut ve Devreş gibi yükseltilerle, doğuda Tektek dağları ile çevrilidir. Daha az engebeli orta kesimde yer alan ova Culap Suyu ile sulanır. Ova kesiminde buğday yetiştirilen ilçenin dağlık kesiminde hayvancılık yapılır. İlçe Suriye sınırında yer alması nedeniyle, yörenin sınır ticaretinin merkezi durumuna gelmiştir.

Şanlıurfa'ya 52 km. uzaklıkta olan ilçe merkezi Haydarpaşa Bağdad demiryolu üzerinde yer alan bir sığır şehridir. Akçakale'den geçen demiryolu 1914 yılında yapılmıştır. 1962'de ilçe elektriğe kavuşmuş, su şebekesi 1965'te tamamlanmıştır.

Akçakale'den Suriye ile sınır ticareti yapılması için Akçakale-Suriye sınır kapısının açılması beklenilmektedir.

İlçede Harran Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksek Okulu'nda pamuk eksperliği ve muhasebe programları okutulmaktadır.

3- BİRECİK

M.Ö. II. binde Hititlerin elinde bulunan Birecik'in ilk adının Birthe olduğu ve bugünkü adının da buradan geldiği sanılmaktadır. Roma, Bizans egemenliğine kaldıktan sonra M.S. 780'de Araplar tarafından işgal edildi. 1040'ta Büyük Selçuklu Devleti sınırları içinde kalan yöre, 1096'da Bizanslılarca alındıysa da sonraları Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Artuklu beyliklerinin eline geçti. 1426'da Safevi egemenliğine giren Birecik, 1517'de bu devleti yıkan Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı.

Birecik ilçesi, ilin güneybatısında Suriye sınırında yer almaktadır. Batıdan Gaziantep'in Nizip ilçesiyle kuzeybatıdan Halfeti ilçesiyle kuzeydoğudan Bozova ilçesi ve doğudan Suruç ilçesiyle çevrilidir.

İlçenin yüzölçümü 852 kilometrekare, 1985 yılında nüfusu 56.148'dir. İlçe merkezinin nüfusu 28.370'dir. İlçeye 1 bucak merkezi (Böğürtlen) ile 40 köy bağlıdır.

Genellikle toprakları dalgalı olan Birecik, doğudan Arat ve Babahat dağları, güneydoğudan Beko dağı ve kuzeybatıdan da Kalazan Dağı ile çevrilidir.

Birecik'te zeytin ve fıstık yetiştirilmektedir. Fırat'ın kollarını oluşturan akarsularla sulunan Birecik ovasında kenevir, pamuk ve kendir yetiştirilir.

Birecik Şanlıurfa'nın 84 km. batısında Fırat nehri kıyısında kurulmuştur. Fırat üzerindeki ulaşım sebebiyle

ilk çağlardan beri hep önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Fırat üzerindeki ulaşım, sal ve tekne yapımıyla başka dallarında gelişmesine yol açmıştır. XVI. yy'da Birecik'te Fırat ve Dicle üzerinde çalışan, küçük ırmak gemileri yapan bir tersane vardı. 1956'da Fırat üzerine Birecik Köprüsü'nün yapılmasıyla ilçenin ekonomisi giderek canlanmıştır.

Birecik'e elektrik 1968'de gelmiştir.

Dünya'da sadece Birecik ve Kuzey Afrika'da yaşayan "Kelaynak kuşları" için ilçede üretme istasyonu kurulmuş olup 39 kelaynak kuşu bulunmaktadır. İlçede 1983'ten beri 12 Nisan'da bu kuş adına festival düzenlenmektedir. İlçede, Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır.

4- BOZOVA

Asurlular'ın 'Asuraniau' Romalılar'ın 'Tormanapa' Araplar'ın ise 'Tel-Hüvek' adını verdikleri şehir, Osmanlılar döneminde Yaylak, Cumhuriyet'ten sonra da 'Bozova' diye adlandırıldı. Halep, Samsat, Malatya yolu üzerinde bulunması nedeniyle sık sık işgale uğradı. Malazgirt savaşından sonra kısa bir süre Türk egemenliğine giren şehir, sık sık el değiştirdikten sonra kesin olarak 1526'da Osmanlılarda kaldı. Bozova 1930 yılında ilçe oldu.

Bozova batıdan Halfeti, güneybatıdan Birecik, güneydoğudan ve doğudan merkez, kuzeydoğudan Hilvan ilçeleriyle, kuzeyden Adıyaman ilinin Samsat ve merkez ilçeleriyle çevrilidir.

İlçenin yüzölçümü 1.550 kilometrekare olup 1985 yılında nüfusu 51.905'tir. İlçenin merkez nüfusu ise 10759 dur. Toplam nüfusun %85'i köy nüfusudur. İlçeye bağlı 2 bucak merkezi (Kanlıhavşar, Yaylak) ile 77 köy bağlıdır. İlçenin toprakları genellikle engebeldir. Kuzey ve doğusu

dağlık olan ilçenin güneyinde, Fırat'ın kollarının suladığı geniş ovalar yer almaktadır. İlçenin hayvancılık yapılan dağlık kesimlerinde çok sayıda mezra (köyaltı) vardır. Hayvancılığa bağlı olarak ilçede yağ, peynir, yün ve kıl gibi hayvansal ürünler üretimi gelişmiştir. Dağlık kesimlerin yamaçlarında fıstık yetiştirilir ve meyvecilik yapılır. Tahıl ve kenevir ziraatı yaygındır.

Osmanlı döneminde Yaylak diye bilinen Bozova ilçe merkezi, Şanlıurfa'nın 38 km kuzeybatısındaki bugünkü yerleşim yerine 1930'da taşınmıştır.

İlçeye elektrik 1953'te gelmiş su şebekesi ise 1966'da tamamlanmıştır. Atatürk baraj gölüne yakınlığı sebebiyle giderek gelişmektedir

Tarihi yerler: Karasungur camii, Yaylak kalesi, Çarmelik hanı, Kurban höyük ve Lidar höyük.

İlçede, Harran Üniversitesi'ne bağlı Su ürünleri programı veren Meslek Yüksek Okulu faaliyettedir.

5- CEYLANPINAR

1981'e kadar Viranşehir ilçesine bağlı bir bucak merkezi iken 1981 Eylül'ünde Şanlıurfa'nın 9. ilçesi olmuştur.

İlçe, batıda Akçakale ve merkez, kuzeyde Viranşehir, doğuda Mardin ili ve güneyde Suriye sınırı ile çevrilidir.

Türkiye'nin en büyük ve dünyanın sayılı deneme çiftliklerinden olan Ceylanpınar Tarım İşletmesi, ilçe topraklarının önemli bir bölümünü kaplar. İlçenin yüzölçümü 2.020 kilometrekare olup 1985 yılında nüfusu 54.326'dır. Merkezin nüfusu 40.430'dur. İlçeye 47 köy bağlıdır.

Toprakları, Habur Çayı'nın suladığı geniş ve verimli düzlüklerden oluşur. Sulanabilen kesimlerinde pirinçe yem bitkileri ve diğer kesimlerde tahıl yetiştirilen Ceylanpınar'da, Devlet Tarım İşletmesi (çiftlik) şekerpancarı,

yerfıstığı ve pamuk gibi bitkilerin denemesini de yapmaktadır. İlçede ivesi koyunları ile sığır yetiştirilmektedir.

Ceylanpınar Şanlıurfa'ya 142 kilometre uzaklıktadır. Bir yandan Gaziantep-Nusaybin demiryolu, bir yandan da karayolu ulaşımından faydalanan bir sınır kapısı olmasına rağmen asıl gelişmesini Devlet Üretme Çiftliğine borçludur. Nesli bu gün tükenmekte olan ve ilçeye ad veren ceylanlar, üretme çiftliğinde koruma altına alınmıştır. Bugün bu ceylanların sayısı 200 civarındadır.

İlçede bağ, bahçe ve ziraat programı veren Harran Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksek okulu açılmıştır.

6-HALFETİ

Romalılarca 'Ekamia' adıyla kurulan Halfeti Memluk sultanı Eşref tarafından ele geçirildi. Daha sonra Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Halfeti 'Rumkale' ismiyle de anılmaktadır, 1954 yılında ilçe olmuştur.

Batıdan Gaziantep, kuzeyden Adıyaman illeriyle, doğudan Bozova ve güneyden Birecik ilçeleriyle çevrilidir.

Yüzölçümü 646 kilometrekaredir. 1985 yılında nüfusu 30.665'tir. İlçe merkezinin nüfusu ise 2.332'dir. İlçeye bağlı 34 köy bulunmaktadır. Nüfus, batıda Fırat vadisinde yoğunlaşmaktadır. Bağcılık, fıstıkcılık ve zeytin-ciliğin yanında meyve, sebze yetiştirilmekte, tahıl üretimi ile hayvancılık yapılmaktadır.

Şanlıurfa'ya 121 km uzaklıkta olup Fırat kıyısına kurulmuş olan Halfeti'ye elektrik 1964'te gelmiştir.

Halfeti ilçesi siyah gülleri ile meşhurdur.

7- HILVAN

Hilvan'da ilk yerleşimin 1820 yılında Hacı Musa adında bir aşiret reisine gerçekleştiği sanılmaktadır. Uzun bir süre küçük bir köy durumunda kalan Hilvan, 1927 yılında ilçe olmuştur. Güneyden Bozova ve merkez, doğudan ve kuzeyden Siverek ilçeleriyle, Kuzeybatıdan ve batıdan Adıyaman iliyle çevrilidir.

Yüzölçümü 1.278 kilometrekaredir. 1985'de ilçenin toplam nüfusu 31.503'tür. İlçe merkezinin nüfusu ise 10.286'dır. İlçeye bağlı iki bucak (Gölcük ve Ovacık) ile 55 köy bağlıdır. Nüfus daha çok Fırat vadisiyle Fırat'ın kolları olan akarsu boylarında yoğunlaşmaktadır. Bağcılık ve bahçeciliğin yanında ilçede hayvancılık yapılmakta ve tahıl üretilmektedir.

Hilvan, Şanlıurfa-Diyarbakır karayolu üzerinde yer almakta olup Şanlıurfa'ya uzaklığı 54 km'dir. 1927 yılından önce Karacurun (curn-i reş) adıyla bir köy olarak kurulmuş olan Hilvan, yol üzerinde oluşu gelişmesine neden olmuştur. 1977 yılında ilçeye bir yem fabrikası açılmıştır. 1968'de elektriğe kavuşan Hilvan'da içme suyu şebekesi 1958 yılında yapılmıştır. 1972'de ilçe merkezi belediyesi kurulmuştur.

İlçede, Harran Üniversitesi'ne bağlı inşaat ve makina programı veren Meslek Yüksek Okulu faaliyete geçmiştir.

8. SİVEREK

Tarihi boyunca Hitit, Asur, Hurri Mitanni, Bizans ve Sasani egemenliklerini yaşayan Siverek, M.S. 700'lerde Arapların eline geçti. Malazgirt savaşından sonra 1097'de Urfa Haçlı Kontluğu'na 1200'lerde de Musul Atabeğliği'ne bağlanan Siverek, Hülagu zamanında Moğollar tarafından, 1400'lerde ise Timur tarafından işgal edildi. 1451'de Safavi egemenliğine giren Siverek, 1517'de Osmanlı toprak-

larına katıldı 1926'da ilçe oldu.

Siverek, kuzeybatıdan Adıyaman ve kuzeyden, Diyarbakır illeri ile doğudan Viranşehir, güneyden merkez ve Hilvan ilçeleriyle çevrilidir. Yüzölçümü 4.314 kilometrekare, nüfusu 1985'te 137.203'tür. İlçe merkezinin nüfusu 71.593'tür.

İlçenin kuzeybatısında Fırat Vadisi, kuzey ve kuzeydoğusunda Ziyaret, Gavur dağları ve Karacadağ yer almaktadır.

İlçede tahıl, pirinç yetiştirilmekte, bağcılık yapılmaktadır. İlçede 6'sı bucak merkezi olan 65 köy vardır. Siverek, Viranşehir'den sonra Şanlıurfa'nın en gelişmiş ilçesidir. Siverek, Şanlıurfa-Diyarbakır yolu üzerinde olup Şanlıurfa'ya uzaklığı 93 km.dir. Elektriğe 1950'de kavuşmuştur.

İlçede Harran Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksek Okulu açılmıştır. (1995) İlçede gezilip görülecek tarihi yerler: Hasse höyük, Siverek kalesi, Ulucami, Hüseyin Çaritaşı camii, Gülalibey camii, Abdalağahamamı, Takaran köprüsü, Mendel harabeleri, Desman mağaraları.

Başlıca Sanayi tesisleri: Siverek Teneke Sanayi A.Ş. ile Karacadağ Membed Suları A.Ş.dir. İl Özel İdaresinin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir.

9- SURUÇ

M.Ö. II. binde Asurluların elinde olan Suruç, M.S. 650'lerde Abbasilerin elinde idi. 1090'da Haçlı Kontluğu'na bağlandı. Timur ordularına karşı koyan Suruç Moğollarca yakılıp, yıkıldı. 1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Suruç 1923'te ilçe olmuştur.

Suriye sınırında yer alan ilçe batı ve kuzeyden Bire-

cik, kuzey ve doğudan merkez ilçe ile çevrilidir.

İlçenin yüzölçümü 799 kilometrekaredir. 1985'te toplam nüfusu 74.780'dir. İlçe merkezinin nüfusu ise 1985'te 31.438'dir.

İlçe batı, kuzey ve doğudan Babahat, Gevecik, Cudi ve Devreş dağları ile çevrilidir. Şanlıurfa'nın en önemli ovalarından biri olan Suruç Ovası yeraltı suları ile pompayla sulanmakta ve pamuk ziraatı yapılmaktadır. Pamuktan başka kendir, kenevir de yetiştirilmektedir. Kırsal nüfus 1'i bucak merkezi (Mürşitpınar) 73 köyden oluşmaktadır.

Şanlıurfa'ya 44 km. Mürşitpınar sınır kapısına 10 km. uzaklıkta olan Suruç, sınır ticareti ve sulu ziraat sayesinde gelişmiş bir ilçedir. Elektriği olan ilçenin su şebekesi 1967'de yapılmıştır.

Suruç ilçemiz narlarıyla meşhurdur.

İlçede Harran Üniversitesine bağlı Meslek Yüksek Okulu açılmıştır.

10- VİRANŞEHİR

M.Ö. 332'de Makedonya İmparatorluğu'na bağlı olan Viranşehir, M.Ö. 163'te Roma egemenliğine girdi. M.S. 660'ta Hemdani Araplarınca işgal edildi. 1258'de Hülagu, 1400'lerde Timur tarafından yağma edilen Viranşehir, sırasıyla Akkoyunlular, Karakoyunlular, Araplar, Safaviler arasında el değiştirdikten sonra 1516'da Osmanlı topraklarına katıldı. 1792'den sonra Mardin'in kazası durumuna getirilen Viranşehir, 1924 yılında Urfa'ya bağlandı.

Viranşehir, Batıdan Akçakale merkez ve Siverek ilçeleri, Kuzeydoğudan Diyarbakır ve doğudan Mardin illeri, güneyden Ceylanpınar ilçesiyle çevrilidir. Yüzölçümü 1.431 kilometrekaredir ve 1985'te toplam nüfusu

101.533'tür. İlçe merkezinin 1985'te nüfusu 64.299'dur.

Ceylanpınar'ın ilçe olup Viranşehir'den ayrılması nedeniyle ovasında bir azalma olmuştur. İlçenin büyük bir bölümünün dağlık olması nedeniyle hayvancılık ağır basmaktadır. Tektok dağları ilçenin en önemli dağlarıdır.

Viranşehir Şanlıurfa'nın önemli yerleşme merkezlerinden biridir. Şanlıurfa'ya 90 km uzaklıkta, Şanlıurfa-Nusaybin-Cizre-Habur karayolu üzerindedir (tarihi ipek yolunun devamı) Tarih boyunca çok işgal ve yıkım gördüğünden bu adla adlandırılmıştır.

Viranşehir'in 1 bucağı, 48 köyü ve 248 mezrası vardır. Hz.Eyyub Peygamberin makamı, ilçeye 15 kilometre uzaklıktaki Eyyub Nebi köyündedir.

İlçenin ekonomisi tarıma dayanmaktadır. İlçede, Harran Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksek Okulu vardır.

11- HARRAN

Şanlıurfa-Akçakale yolunun 3. km'sinden doğuya sapan yol 9 km. sonra Harran Örenine ulaşmaktadır. Kendi adıyla anılan büyük bir Ovanın merkezinde kurulmuş olan bu antik şehrin en eski adı Harran olarak bilinir. Bazı kaynaklarda, Harran adının kesişen yollar anlamına geldiği yazılıdır. Gerçekten de bu antik şehir, Güney Mezopotomya'dan gelen iki önemli ticaret yolunun kesiştiği bir noktada bulunmaktadır.

Günümüze kadar hiçbir değişikliğe uğramadan gelen Harran adı M.Ö. 2000 başlarına ait Mari ve Kültepe çivi yazılı belgelerde "Harra-na" veya "Ha-ra-na" şeklinde geçmektedir. Bu belgelerde Hıristiyanlığa kadar önemini korumuş olan Ay Tanrısı "SİN" tapınağında önemli bir antlaşmanın imzalandığı yazılıdır. 2000 yılın ikinci yarısına ait Hitit çivi yazılı belgelerle 1000 yıla ait Hitit hiyerogrif kitabeleri ve Asur kaynakları Harran'dan Sin

Tapınağı ve Sin Kültü nedeniyle önemle söz etmektedirler.

Harran, Selevkoslar devrinde "Carrhae" adını almışsa da yerli halk bu adı tutmayarak eski adı yaşıtmıştır.

Çevresi bugün de surlarla çevrili şehrin ortasında Harran'ın tarih öncesi çağlardaki tarihini açıklığa kavuşturacak höyük bulunmaktadır. Hz.İbrahim (A.S)'in evinin höyüğün kuzey eteklerindeki kalıntılar arasında bulunduğu bilim çevrelerince iddia edilmektedir.

M.S. 639 yılında Arap egemenliğine geçen Harran, 744-750 yılları arasında Emevi Halifelerinden II. Mervan tarafından başkent yapılmış, Emevilerin Asya bölümü 750 yılında Harran'da sona ermiştir.

Fatimi, Selçuklu, Eyyubi ve Osmanlılar gibi İslam devletlerinin yerleşmelerine tanık olan Harran, 1260 yılında Moğol istilasıyla tahrip olmuş ve bir daha eski günlerine dönememiştir.

13. yy'a ait seyahatnamelerde Harran'da 4 medrese, 1 hastane, 1 düşkünler yurdu ve 8 hamamın olduğu yazılıdır. Harran, asıl ününü okullarında yetiştirmiş olduğu bilginlerden almaktadır. Devrin en ünlü matematikçilerinden 821 doğumlu Sabit Bin Kurra, astronomi bilgini 925 doğumlu Battani, Harrani lakabı ile ün salmış Ahmet Bin Yunus ve Ömer Bin Yunus kardeşler ve Cabir Bin Hayyam Harran okulunun yetiştirdiği büyük bilginlerdir.

HARRAN OVASI:

Ortalama yüksekliği 375 m'dir. İlin en alçak ovası durumundadır. Doğusunda Viranşehir Ovası, batısında Suruç Ovası bulunmaktadır. Harran Ovası Suriye'ye doğru biraz alçalır. Düz ovada toprak kırmızı renktedir. Demiroksit toprağa bu rengi vermiştir. Yıkanmış toprak

özelliğindedir. Kınalı olduğu için yıkanma fazla değildir. Toprak kalınlığı ovanın kuzeyinde birkaç metre iken güneye doğru gidildikçe artarak 20-30 metreye ulaşır. Çok verimli olan ovada akarsu yoktur. Yağışlar da azdır. Ovanın yüzölçümü 2750 kilometrekaredir.

HARRAN'IN İLÇE OLMASI:

Harran, Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesine bağlı bucak merkezi iken, 3392 Sayılı Kanunla, 19.6.1987 tarihinde ilçe merkezi olmuştur. İl merkezine 48 km. mesafededir. 58 köyü vardır.

ŞURİYAT KÜTÜPHANESİ	
Kitap No.	
1293	

VII. BÖLÜM

TURİZM

İLİMİZİN TURİZM ALANINDAKİ YERİ

Urfa ilk insanların yerleşme merkezlerinden birisidir. Birçok efsane ve hikayelere konu edilmiştir. Köprüler, kaleler, göller, mağaralar, harabeler, camiler, kiliseler, dikili taşlar ve buna benzer binlerce tarihi eserlerle Urfa ilgi çekiciliği olan bir ildir. Camiler, kaleler, kervansaraylar, mağaralar görülmeye değer yerlerdir. Bu maksatla ilimize her yıl binlerce yerli ve yabancı turist gelmektedir. Urfa'ya gelen yabancı turistler öncelikle kilim, keçe, el sanatları ve mahalli yemekleri merak etmektedir. Yerli turistler ise daha çok altın ve gümüş işlemeli el sanatları ve diğer süs eşyalarına ilgi göstermektedirler.

İlimizin önemli tarihi zenginlikleri ve turizm açısından gezilip görülmesi gereken yerleri: 1- Urfa kalesi, 2- Dergâh, 3-Göller, Halilürrahman ve Aynzeliha gölleri, 4- Hz.Eyyüp Mağarası, 5- Şuayp Harabeleri, 6- Sumatar Harabaları, 7- Han-el Bağrur, 8- Çarmelik Hanı, 9-Der-Yakup Kilisesi, 10- Mağaralar, 11- Karakoyunlu Deresi ve Hızmalı Köprü, 12- Ulucami, 13- Harran Kapı, 14- Dikili Taşlar 15- Deyr-i Mesih, 16- Ahmet Rıdvan Paşa Camii, 17- Hasan Padişah Camii, 18- Harran Harabeleri, 19- Urfa evleri, 20- Müzeler, 21-Bedesten ve Sipa-hi Pazarı, 22- Etnografya müzesi.

ŞANLIURFA'YA NASIL GİDİLİR:

İl merkezine karayolu ulaşımı bütün merkezlerden sürekli olarak yapılmaktadır. Adana'ya 360 km. Ankara'ya 850 km., İstanbul'a 1280 km. ve İzmir'e 1280 km. uzaklıkta olup ulaşım açısından bir sorun yoktur. İl merkezine 50 km. uzaklıktaki Akçakale ilçesinden diğer merkezlere demiryolu bağlantısı bulunmaktadır.

Havayolu ile Şanlıurfa'ya ulaşım vardır. THY'nin İstanbul ve Ankara'dan haftada 5 gün Şanlıurfa'ya charter seferleri vardır.

NERELERDE KALINABİLİR:

Şanlıurfa tarihi yapıları, renkli folkloru ile önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. 1987 yılında İle gelen turist sayısı, yerli ve yabancı toplam 80 bin civarında iken, bu sayı GAP'ın devreye girmesiyle daha da artmış 100 binlere ulaşmıştır.

İl'in konaklama konusunda imkanları geniştir. Turistik belgeli tesisler şunlardır:

Adessa Oteli: 4 yıldızlı 44 yataklı

Harran Oteli : 3 yıldızlı 120 yataklı

Köran Oteli : 3 yıldızlı 108 yataklı

Aydoğdu Turistik Tesisleri (Mardin yolu 7. km.de)

Akan tesisleri (Birecik'te),

Mirkelam Turistik Tesisleri (Birecik'te)

ÜNLÜ HAYVANLAR

Şanlıurfa merkez ilçede kutsal sayılan balıkları, Ceylanpınar ilçesinde çiftlikte karagözlü Ceylanları, Birecik ilçesinde koruma altındaki kelaynak kuşlarını ve Harran Ovasında saf kan arap atlarını görmek mümkündür.

HARRAN OVASINDA CEYLANLAR

Eski büyük uygarlıkların yeşerip geliştiği Şanlıurfa dolaylarında, Suruç'tan Cizre'ye, Abdülaziz Dağları'na kadar uzanan ve çölü andıran geniş kıraç düzlüklerde, daha otuz yıl öncesine kadar binlerce ceylan yaşardı.

Bu düzlüğün bir ucundaki Ceylanpınar ilçesi, adını bu güzel gözlü, ürkek, çok hızlı koşan hayvanlardan alır. Ceylanpınar'da Türkiye'nin ve dünyanın en büyük deneme çiftliklerinden biri kurulmuştur. 1983'e kadar Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği adını taşıyan, o tarihte Ceylanpınar Tarım İşletmesi adı verilen bu dev çiftlikte dört yüz dolayında ceylan yetiştirilirdi. Ceylan neslinin artması için çalışmalar yapılıyor; meraklılara ve yetiştiricilere "Damızlık" ceylan satılıyor.

Ceylan neslinin azalması 1968'de dikkatleri çekti ve 1977'de Orman Bakanlığına bağlı Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü harekete geçti. 26 hektar alan çitle çevrilerek, çevredeki yetiştiricilerin elinde bulunan ceylanlar satın alındı. Atla ve motorlu taşıtlarla "Usulsüz avlanma"nın araziye bilen kişilerin yüzlerce yavruyu toplayıp satarak kazanç sağlamalarının ceylan neslinin azalmasına yol açtığı bilinmektedir. Çevre şartlarının değişmesinin bu "Nazlı" hayvanın hayatı üzerindeki olumsuz etkilerini de gözönünde bulundurmak gerekir.

Ceylanların "Kocaman, kadife gibi yumuşacık, kap-kara gece gibi gözleri, kırmızı, ışıltılı tüyleri, ince, uzun uçmaya hazır bacakları" var.

Ceylan, doğu edebiyatına ilham veren yaratıklardan. Divan Edebiyatında daha çok âhû, gazal gibi adlarla anılıyor. Bu edebiyatta, güzel gözler, özellikle sevgilinin süzgün, içe işleyen gözleri akla gelince, ceylanın adı

geçiyor.

**Şirler pençe-i kahrımdan olurken lertzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn eyledi felek**

(Yavuz Sultan Selim)

(Arslanlar ezici gücünden dolayı titrerken, felek beni bir âhû gözlünün karşısında zayıf düşürdü)

Güzelleri, yüzü ve tavrı yönünden ceylana benzeten şairler de var. Sevgilinin yüzü Kâbe'ye benzetilince, göz ceylanı oraya sığınmış oluyor. Bu da, Kâbe'ye giren ceylanları avlamanın günah olduğu yolundaki inanışa dayanıyor.

Hey hey ne sihr var senin âhû gözlerinde kim

Bin şîr gelse bir bakışından zebûn gider (Ahmet Paşa)

Sevgilinin ürkekliği ile ceylanın ürkekliği arasında bağlantı kuran, bu yüzden sevgiliyle ceylanı özdeşleştiren şairlere de rastlanıyor.

Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir cins ceylanın erkeğinin karın derisi altındaki bezeden, doğuda "misk" denilen güzel kokulu madde çıkarılır. Bu olgu da, sevgilinin kokusunun, özellikle onun saçının kokusunun söz konusu edildiği şiirlerde, ceylanın anılmasına yol açar. Ceylan'ın "Misk" üretmesi, inanışa göre, bu kokuyu kıskanmasından ya da ona âşık olmasından ileri gelir:

Kıskançlık ya da aşk yüzünden ceylanın içine kan oturmakta, bu kan sonra miske dönüşmektedir.

Bir av hayvanı olması nedeniyle ceylan "şikâr" (av), "sayyâd" (avcı) "dâm" (tuzak), "Vahşi" sözcükleriyle birlikte de anılabilir. Bunun ilginç bir özelliği tasavvuf şairi Kul Nesimî'nin şu dizesinde görüyoruz:

Şîr-i Yezdandır gönül âhûsunu kıldı şikâr

(Tanrı'nın aslanı (Hz.Ali) gönül ceylanını avladı)

Sevgilinin asla ele geçmemesi de, onun ceylana benzetilmesine yol açar. Ele geçmeyen "Peri" ile ceylanı özdeşleştiren eski bir masalın konusu şöyledir: Ava çıkan padişah, gördüğü ceylanı izler. Ceylan bir mağaraya sığınır. Padişah içeri girince, silkinir ve peri kızına dönüşür.

Çöl-ceylan ilişkisi, ceylanın çölde yaşaması kadar, İslam edebiyatında birçok şairin konu aldığı "Leyla ile Mecnun" hikayesinde de rastlanır. Bu hikayeyi en iyi işleyen Türk şairi, 16. yüzyılda yaşamış olan Fuzulî'dir; Hikayede Leyla'sına kavuşamayan Mecnun, dağlara, çöllere düşer; kuşlarla, ceylanlarla yaşar. Onun insanlardan uzaklaşıp ceylanlarla dost oluşu,

**Gördi bir avcı dâm kurmuş/Dâmına gazallar yüz
urmuş.**

(Tuzak kurmuş bir avcı gördü; tuzağına ceylanlar uğramıştı) ikiliğiyle başlayan bölümde anlatılır:

"Bir ceylan tuzağa tutulmuştu kara gözlerine yaşlar dolmuştu. Ayakları bağlıydı; boynu burulu, şehlâlaşan gözleri nemli, canı yaralıydı. Mecnun, ceylanın bu hallerine acıdı; ona bakarak gül rengi yaşlar döktü. Bu zulüm gönlüne katı geldiği için yumuşak yumuşak dedi ki: "Avcı! Bu misk kokulu ceylana acı; insan bu hale acımaz mı?"

Avcı "Ben bununla geçiniyorum, ceylanı öldürmezsem çoluk çocuğumun hali ne olur," Mecnun, üzerinde ne varsa avcıya vererek ceylanı kurtarır. Onu seyerek ağlar: "Ey bana sevgilimin gözlerini hatırlatan! Leyla'nın gözlerini hayal ettiğim zaman, ben hastaya sen teselli ver"

Bu olaydan sonra Mecnun insanlığını unutur, ceylan da ona alışır, zamanla çölün öteki ceylanları da ona alışır, birlikte dolaşırlar:

Anın sebebiyle hem çok âhû/Sahrada ânınla tutdular hû

Ceylan, Türk Halk Edebiyatında da aynı tür benzetmelere esin verir. Halk dilindeki ceren, ceyran gibi söyleyişler de şiire yansır.

13-14. yüzyıllarda yaşayan Yunus Emre, bir ilahisinde,
**Sahralarda âhû ile/Abdal olup yâ hû ile/
Çağırayım Mevlam seni demektedir.**

16. yüzyıl ozanı Kul Hüseyin'den:

İşte ben gidiyorum kal âhû gözlüm

Ne sen beni unut ne de ben seni!

20. yüzyıl başlarına kadar Çukurova'da da ceylan sürülerine rastlanılması, 17. yüzyılda bu bölgede yaşayan Karacaoğlan'ı birçok şiirinde ceylandan söz etmeye yöneltir:

Bilmem boz geyiktir bilmem ak ceren

Yüce yüce sarp kayada neler var

Yüce dağ başında yayılan ceren

Avcılar geliyor dört yanın dolan

Değmen şu ceylana beyler ağalar

Şirin şirin söyler dilleri bir hoş

Aşık Veysel bile böylesi bir benzetmeye
başvurmaktan kaçınmaz:

Sen bir ceylan olsan ben de bir avcı

Avlasam çöllerde saz ile seni

Halk türkülerinde de ceylan motifine rastlanır:

Sen bir yana ben bir yana yan yana

Kaşlar kara, gözler benzer ceylana

Urfa dağlarında gezer bir ceylan

Yavrusunu kaybetmiş; ağlıyor yaman

Gezme ceylan bu dağlarda seni avlarlar
Anadan babadan yardan ayrı koyarlar.

Urfa yöresinde oynanan halk oyunlarından birinin adı da Hezali'dir. Hezal veya Hazal Farsça Ceylan demektir.

Kızlar arasında oynanan oyunda; süt sağımından (beri) dönen kızların bir oyana bir bu yana ceylan gibi sekerek hareket ettikleri görülür. Ayak figürleri ceylan sekmesinden alınmıştır.

İnsana yakın, sevecen bir hayvandır ceylan. Bugün onları geniş ovada değil tel örgülerin arkasında toplu halde ve fakat tutsak bir halde görebiliyoruz.

BİRECİK'TE KELAYNAK KUŞLARI

Yer yüzünde Kuzey Afrika hariç, üremeleri için sadece Birecik'in şehir merkezindeki kayalıklara gelip, yavrularını büyüttükten sonra, tekrar kışlıklarına dönen nadir göçmen kuşlarımızdan kelaynakların sayıları gittikçe azalmıştır.

Kelaynakların, Avrupa'da 1504 yılından itibaren yaşadıkları, eski el yazma belgelerinden tespit edilmiştir. Orta Avrupa'dan Alpler yöresinde yaşamakta olan bu kuşu, ilk defa 555 yılında yayınladığı *Historia Animalium* adlı eserinde *Corvus Sylvaticus* adı altında C. Gessner tarif etmiş ve hayatı hakkında bazı bilgiler vermiştir. 1621 yılından itibaren kelaynaklar Avrupa'da görülmemeye başlayınca uzun süre bunların tamamen yok olduğu zannedilmiştir. Daha sonraları Avrupa'dan Orta Doğu memleketlerine ve Afrika'ya gelen Bilim Adamları, bu kuşların hala yaşadıklarını ve sadece Avrupa'dan kaybolduklarını tespit etmişlerdir. 1879 yılında Türkiye'de inceleme yapan ve Birecik'e de uğrayan İngiliz C.G. Danford kelaynakların burada yaşadıklarını tespit etmiştir. Birecik'ten başka Fas'ta da bir kolonisi mevcuttur.

1954'ten sonra sayıları hızla azalmıştır. Bu azalmayı ve nesillerinin tükenmesini önlemek için bazı girişimlerde bulunulmuş, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 1979 yılında Birecik'te Kelaynak Üretim İstasyonu kurulmuştur. Bugün bu istasyonda göç edenlerin dışında 50 tane kelaynak kuşu bulunmaktadır.

Şubat ortalarında Birecik'e gelip, kayalıklara yerleşmeleri Mart ortalarını bulmaktadır. Üremelerini yapıp, yavrularını büyüttükten sonra da Temmuz ortalarında Birecik'ten tekrar ayrılmaktadırlar. Kışları

Kızıldeniz kıyılarında, Sudan ve Habeşistan'da, yukarı Nil kıyılarında yaşadıkları tespit edilmiştir.

Genelle Mart ayı sonunda dişi kelaynak ilk yumurtasını yapıp; kuluçkaya yatar. 2 ile 4 arasında değişen yumurta sayısını dişi kelaynak, kuluçka esnasında tamamlar. Eşler, yavru büyütmede olduğu gibi, kuluçkaya yatma görevini de paylaşırlar. 27-28 günlük kuluçka devresini eşler nöbetleşerek geçirirler. Kuluçka devresinin başlangıcında yuva daha tamamlanmamıştır. Yumurtalar üzerinde yatmamış olan kuş sık sık uçarak yuva materyali getirir ve eşine takdim eder. Kuluçkada yatan kuşun son devresindeki hareketleri ve davranışları değişir .Bu değişim yavrulardan gelen, ses ve dokunun uyarılarıdır. İlk günlerde yavrular hiç yalnız bırakılmaz. Yatmakta olan kuş, gagası ve başıyla zaman zaman altına gider ve kusma hareketiyle yavrulara yiyecek verir. Daha sonraları yiyecek toplamaktan gelen ergin kuş getirdiği yiyeceği kendi midesinden yavrularınkine boşaltır. İstasyonda korunmaya alınan kuşlar özel etle beslenirler. Göçmen kelaynak kuşları ise et ihtiyaçlarını tarıma zararlı böcekleri yiyerek giderirler ve böylelikle tabiatın dengesinin korunmasında, tarımdaki zirai mücadeleye katkıda bulunmaktadır. Uzun göç yolculuğuna hazırlanabilmeleri için yavruların iyi beslenmeleri gerekmektedir.

Yöresel şive ile Keçelaynak da denilen kelaynak kuşları Birecikliiler tarafından kutsal sayılmaktadır. Kuşların Şubat ortalarında gelişleri, Birecikliiler için ilkbahar'ın gelişinin bir işareti sayılmaktadır. Daha önceleri kurbanlarla karşılanan kelaynak kuşları için yıllarda Birecik'te Kelaynak festivali düzenlenmektedir.

ŞANLIURFA'DA ÖNEMLİ TELEFONLAR

Valilik.....	: 313 15 25-313 12 98
Harran Üniversitesi	: 312 84 57- 312 84 58
Belediye Başkanlığı	: 313 28 88- 313 16 34
Emniyet Müdürlüğü	: 313 00 00
Şurkav Merkezi	: 312 32 06 Fax: 312 33 68
Valilik Özel Kalem	: 313 79 44
Valilik Basın Bürosu	: 314 26 74
Valiyet Konukevi	: 215 93 77
Balıkgöl MimarlıkBür.	: 315 61 19
Özel İdare.....	: 313 22 97-313 59 35
Halk Eğitim	: 313 11 08
DSİ Konferans Salonu	: 313 29 12 (8 Hat)
DSİ Misafirhanesi	: 313 29 13
Kapalı Spor Salonu	: 313 24 71 - 312 44 53
Güzel Sanatlar Galerisi	: 215 51 26
Öğretmenevi	: 211 24 56
Köy Hiz. Arş. Enst.	: 313 28 83- 313 57 89
Devlet Hastanesi	: 313 12 20-313 19 28
Sosyal Sigortalar Hastanesi	: 215 52 00
Harran Oteli	: 313 49 18- 313 47 43
Köran Oteli	: 313 23 32- 313 18 09
Urfa Cesur Turizm	: 313 47 47
Tatlıses Turizm	: 312 85 86
Urfa İtimat	: 215 16 16
Türk Hava Yolları	: 312 20 57-312 20 58
Ticaret ve Sanayi Odası	: 215 24 82 - 215 11 99

VIII. BÖLÜM
ÜNLÜLER
(BİLİM VE SANAT ADAMLARI)

Şanlıurfa'da doğup büyümüş ve sonrada sanat ve ilim dünyasında ünlü olmuş insanların sayısı oldukça kabarıktır. Bunlardan geçmişten günümüze kadar bazılarının kısa hayat hikayeleri şöyledir:

1- İBN-İ TEYMIYE: (1263-1330) Harran'da doğdu. Moğol istilasında ailesiyle birlikte Şam'a yerleşti. Bilgin bir aileden gelmektedir. 1282'de vefat eden babasının yerine müderris oldu. Özellikle fıkıh konusunda tanındı. Sapık mezheplerle mücadele etti. Mısır'da 7 yıl hapiste kaldı. Serbest kalınca Şam'a dönerek derslerine devam etti. Şam'da vefat etti.

İbn-i Teymiye bilgin, hatip ve savaşçıydı. 46 yıl ders okutmuştur. 500 dolayında eseri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. El, Cevabus-Sahihel limen Beddele dinel Mesih (4. cilt)
2. Feteva (5 cilt) 3. Nakdul Mantık, 4. Minhâcus-Sünne,
5. Er-Reddül Mantık, 6. Er-Reddül Felasife, 7. Tefsir Risalesi (30 cilt) 8- Kitab-ul İman, 9. Kitab-ul İstikame

2.EL-BETTANİ: (838-929) Künyesi: Abu Abdullah Muhammed b. Cabir b. Sinan Al Battani Al Harrani'dir. Harran'da doğmuştur. Avrupalı alimler onu Albatenius diye bilir. 877 yılında Harran'dan Rakka'ya giderek ciddi bir şekilde heyyet çalışmalarına başladı. Ciss'te vefat etti. Çok büyük bir astronomi alimidir. Eserleri:

1. Kitab-u ma'rifet matali al-buruc fi'ma beyne erba'al Falâk
2. Risale fi Tahkik âkdar al-İttisalat
3. Şerhal-makalat al Alarba'li Batlamyus
4. Al-Zic

3. SABİT BİN KURRA (834-991) Harran'da doğdu. Eserleriyle İslâm fikir hayatının gelişmesine katkıda bulundu. Harran'ın bilgin yetiştiren köklü ailesindedir. Düşünceleriyle Sabiilik inanç ve felsefesine ters düşünce Harran'dan Keferdiz'e göç etti. Halife el-Mutadîd'ın saray müneccimliğini yaptı. Euklides, Arkhimedes ve Apollonios'un eserlerini Arapça'ya çevirdi. Eserlerinin sayısı 150'yi bulur. Hekimliği ile de bilinen bu alimin bazı öğretileri günümüzde geçerlidir. Bağdatlı İsmail Paşanın "Hey'et-ül Arifin-Esma ül Müellifin-Asar ül Müsannifin" adlı bibliyografisinde tüm eserlerinin listesi bulunmaktadır.

4. NÂBİ: (1642-1712) Urfa'da doğdu. Divan edebiyatında didaktik (öğretici) şiir çığırının öncüsü sayılır. Gaffarzade ailesindedir. İyi bir öğrenim gördü. Yazılarıyla zamanın Urfa mutasarrıfının dikkatini çekti ve İstanbul'a gönderildi. IV. Mehmet döneminde İstanbul'da bulunan şair, Naili'nin ilgisini çekmiş Müsahip Mustafa Paşa'ya sunduğu şiir beğenilince divan katipliğine getirildi. Hacca gitti. Dönüşünde Küthüda'lğa (kâhya) tayin edildi. Paşanın ölümü üzerine Haleb'e geçti

ve uzun süre burada kaldı. Tekrar buradan İstanbul'a dönen şair Yusuf Nâbi, Darphane Eminliği, Başmuhasiplik, Mukabele-i Suvarı gibi görevlerde bulundu. 1717'de vefat etti. Kabri Karacaahmet mezarlığında olup 1936 yılında Şanlıurfa Belediyesince yeniden yaptırıldı.

Şair Nâbi divan edebiyatının en güçlü şairlerindedir. Geleneksel konu ve kalıplardan uzaklaşarak divan şiirine yeni bir açılım getirmiştir. Toplumsal kargaşa ve düzensizlikler arasında şaşkına dönen dönemin insanlarına şiirleriyle yaşama sevinci ve inanç vermiştir. Dünyanın geçiciliği, dini öğütler, iyilik, güzellik, doğruluk gibi kavramları şiirlerinde tema olarak işleyerek dönemdeki ve sonra gelen pek çok şairi etkilemiştir. Ziya Paşa, Recaizade Ekrem, Muallim Naci gibi tanınmış şairlerde Nâbinin etkileri belirgin bir biçimde görülür.

Şiirlerinde çok rahat bir söyleyiş egemendir. Toplum-sal özü ve öğretici yanıyla divan edebiyatının en önemli örneklerinden sayılan Hayriyye'sinde yaşadığı dönemin aksayan yönlerini ve haksızlıkları vurgular. Divan şiirinin gül, bülbül, şarap ve güzel çevresinde dönüp duran şairleri eleştirir. **Eserleri:** Manzum olanlar: Hayr-âbâd, Hayriyye (ikiside mesnevidir), Türkçe Divan ve Farsça Divançe, Tuhfet-ul Hameyn (gezi kitabı) Münşeat (mektupları), Terceme-i Hadis-i Erbain (kırk hadis tercümesi) Fetihname-i Kamanîçe.

5.Kemal Edip KÜRKÇÜOĞLU (1901-1978)

Eğitimci, şair. Urfa'da doğdu. İstanbul'da öğretmen okulu-nu bitirdi (Darül-muallimin). 1920'de öğretmenliğe atandı. 1928'de İstanbul'da ilköğretim müfettişi oldu. 1936-1942 arasında Millî Eğitim Bakanlığı Özel Okullar Genel Müdürlüğünde Şube Müdürü olarak çalıştı. Çeşitli lise-lerde öğretmenlik yaptı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-

Coğrafya Fakültesi'ni bitirdi (1941), 1942-1954 arasında aynı fakültenin kütüphane müdürlüğünü yaptı. Aynı fakültede ve İlahiyat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1954-1957 arasında Yüksek İslâm Enstitüsü müdürlüğü yaptı. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Dairesi üyeliğine getirildi. 1968'de bu görevinden emekli oldu. Eserleri: Urfa ağzı (1945), Edebiyat Sözlüğü (1973) Seyyid Nesimi Divan'ından seçmeler (1973)

6-Suut Kemal YETKİN (1903-1980) Sanat tarihçisi, yazar. Urfa'da doğdu. Galatasaray Lisesinden sonra Paris Sorbonne Üniversitesinde felsefe öğrenimi yaptı. Dönüşünde çeşitli liselerde ve öğretmen okullarında çalıştı. İstanbul Edebiyat Fakültesi Estetik ve Sanat Tarihi Doçentliği'ne atandı (1933). Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine geçti (1934). 1939'da Milli Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar Müdürlüğüne atandı. Aynı yıl Urfa Milletvekili seçildi. 1950'de üniversiteye döndü. İlahiyat Fakültesi İslam Sanatları öğretim üyeliği, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü yaptı. (1959-1963) Eğitim Fakültesi ile Hacettepe Üniversitesinde çalıştı. Edebiyata 'Suut Saffet' adıyla yayımladığı şiirlerle girdi (1921). İlk yazısı Servet-i Fünun dergisinde çıktı (1923). Aynı yıl Şi'ri leyyâl adlı kitabı yayınlandı. Daha sonra sanat felsefesi ve resim alanındaki incelemeleriyle tanındı. Edebiyatla ilişkisini eleştiri ve denemeleriyle sürdürdü. Eserleri: Estetik (1931), Metafizik (1932) Büyük Müzdarıpler (1932) Filozofi ve Sanat (1935), Ahmet Haşim ve Sembolizm (1938) Edebi Meslekler (1941), Estetik Dersler (1942) Sanat Meslekleri (1945), Edebiyat Üzerine (1952), Leonordo da Vinci'nin Sanatı (1955), Edebiyatta Akımlar (1967), Baudelarie ve Kötülük Çiçekleri (1967), Estetik Doktrinler (1972), İslâm Ülkelerinde Sanat (1974), Barok Sanatı (1976), Estetik ve Ana Sorunlar (1979)

7- Mustafa Celâl SARAÇ (1906): Bilim adamı. Urfa'da doğdu. Orta öğrenimini Adana'da tamamladı. İstanbul mühendislik mektebinde okuduktan sonra (bir yıl) sınav kazanarak Fransa'ya gönderildi (1927-1932). Dijon Üniversitesinde Fizik-matematik, İlim Felsefesi ve İlim Tarihi üzerine öğrenim yaptı. Dönüşünde Adana Lisesi fizik öğretmenliğine atandı (1932). 1933'te İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesine Fizik Doçenti olarak atandı. 1943'te Ankara Üniversitesi Fen Fakültesinde profesör oldu. Talim-Terbiye Dairesi üyeliği yaptı. (1943-1946) 1940'ta 16 sayı yayınlanan Fen ve Teknik Dergisini çıkardı. 1951-1953 arasında Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığında bulundu. 1962'de Ege Üniversitesinde Fizik Enstitüsünü kurdu. Üniversitenin Rektörü oldu (1963-1965) 1976'da emekliye ayrılan Saraç'ın bilim tarihi üzerine çok sayıda makalesi, termodinamik, genel ve denel fizik konularında çevirileri, bilim ve teknik tarihine ilişkin radyo konuşmaları vardır (1951-1958) Başlıca Eserleri: Tecrübi Fizik (1955), Çekirdek Fiziği (1962) İyonya Pozitif Bilimi (1971), Bilim Tarihi, Matematik, Astronomi (1983)

8- Abdülkadir KARAHAN (1913-): Edebiyat tarihçisi yazar. Siverek'te doğdu. İzmir Muallim Mektebi orta bölümünü İzmir Lisesini, Yüksek Öğretmen Okulunu İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi (1939), Çeşitli liselerde edebiyat öğretmenliği yaptı. (1939-1947) Doktorasını vererek (1945) Edebiyat Fakültesine Türk Edebiyatı ve Metinlerini Çözümleme Asistanı olarak girdi (1947), Eski Türk Edebiyatı Doçenti oldu. (1953), 1963'te Eski Türk Edebiyatı Profesörü oldu. 1971'de kürsünün başına getirildi. Bu arada Kahire'de Ayn Şems Üniversitesi'nde Şark Dilleri Kürsüsü'nü yönetti. (1963-1964). 1983'te emekli oldu. Uluslararası

kongrelerde 70'e yakın bildiri sunan Karahan'ın İngilizce, Fransızca, Arapça ve Farsça yayınlanmış pek çok makalesi ve eseri vardır. Başlıca Eserleri: Güneşin Doğduğu Yurt (1934), Fuzulinin Mektupları (1948), Fuzuli-Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti (1949), Nâbi (1953), Nef'i (1954), İslam Türk Edebiyatında Kırk Hadis (1954), Figani ve Divançesi (1966), Nef'i Divanından Seçmeler (1971), Dr.Muhammed İkbâl ve Eserlerinden Seçmeler (1975), Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri (1980), Kırk Armağan (1981)

9- M.Akif İNAN: (1940) Urfa'da doğdu. İlk ve ortaokulu Urfa'da Liseyi Maraş'ta bitirdi. D.T.C. Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunudur. 1961-1964 yıllarında Hilal dergi ve yayınevinde yönetici, 1964-1969 yıllarında Türkocakları Merkez Müdürü, 1969-1972 yıllarında bir sendikada da eğitim uzmanı olarak çalıştı. 1972'den sonra çeşitli orta ve yüksek dereceli okullarda öğretmenlik yaptı. 1961'den bu yana çeşitli dergi ve gazetelerde yazı ve şiirleri yayımlandı. 1969'de Edebiyat, 1976'da Maverâ dergilerinin kurucuları arasında yer aldı. 1977'den itibaren Yeni Devir gazetesinde fikir ve sanat yazıları yazdı. Eserleri: Edebiyat ve Medeniyet Üzerine (1972), Hicret (1974), Yeni Türk Edebiyatı (1977), Din ve Uygarlık(1985), Tenha Sözler (1995)

10. Bekir YILDIZ: (1933-) Yazar, hikayeci. Çocukluğu çeşitli illerde geçti. İlk okuldan sonra Adana Sanat Enstitüsüne girdi. Mersin ve İstanbul sanat enstitülerinde öğrenimini tamamladı. (1950), İstanbul Matbaacılık okulunu bitirdi (1954), Dizgi operatörlüğü yaptı. İşçi olarak Almanya'ya gitti. (1962) Dönüşünde Asya Matbaası'nı kurdu. İlk hikayesi bir çocuk dergisinde yayımlandı.(1951). Yıllar sonra Almanya'daki

gözlemlerini Türkler Almanya'da adıyla romanlaştırdı (1966), Bunu Güneydoğu Anadolu insanlarını konu alan Reşo Ağa izledi (1966), Ölüksüz Kaval, Arılar Ordusu ve Şahinler Vadisi adlı çocuk kitapları vardır. Eserleri: Kara Vagon (1968), (1969 May Edebiyat ödülü), Kaçakçı Şahan (1971), (1971 Sait Faik hikaye ödülü), Sahipsizler (1971), Evlilik Şirketi (1972), Harran (1972), Beyaz Türkü (1973), Almanya Ekmeği (1974), Dünyadan Bir Atlı Geçti (1975), İnsan Posası (1976), Demir Bebek (1977), Halkalı Köle (1980)

11. Zübeyir YETİK: (1941-) Siverek'te doğdu. İlkokulu Ceylanpınar'da bitirdi. Ortaokulu Siverek, Liseyi Urfa'da okudu. Bir süre Ankara Hukuk Fakültesine devam etti. Bitirmeden ayrıldı. Adana İktisadi ve Ticari İlimler Akademisinden mezun oldu.

İlk yazı ve şiirleri 1958'de Urfa'da mahalli bir gazete-
de yayınlandı. Urfa'dayken (1960) ilk kitabı olan Dörtlükleri yayınladı. 1960-1965 yıllarında İzmir'de bulundu. Bu sürede birçok dergi ve gazetelerde çeşitli görevler yaptı. Daha sonra Ankara'da gazetecilik yaptı ve 1966'da Urfa'ya döndü. Urfa'da bulunduğu süre içinde öğretmenlik, belediyecilik, bankacılık, serbest muhasebecilik yaptı. Arkadaşlarıyla birlikte başta Harran Üniversitesi Kurma Derneği olmak üzere birçok dernekler kurup sosyal faaliyetlerde bulundu. 1974 yılında İstanbul'a gelerek Milli Gazete'nin başına geçti. Daha sonraları aynı gazetede fıkra yazarlığı yaptı. Gazeteden ayrıldıktan sonra kendi kurduğu yayınevini yürüttü. Yayınevinin kapanmasından sonra yarı resmi bir kuruluşta çalışmaya başladı. Eserleri: Ak-elif, Aksiyon- Ahlak-Ekonomi, İslam Savaşçısına Notlar, İnsanın Serüveni, Şeytan, Kabil, Nemrut, Firavn, Karun Samiri Bel'am, Ebu Cehil,

Yahudi, Hüman, İmam Şamil, İslamda İnanç Ekolleri, İslam İncancında Tevhid, İslam İncancında Risalet.

12. Mahmut GÜZELGÖZ: (1919-1988) Tenekeci Mahmut diye bilinen Mahmut Güzelgöz Baziki aşiretinden Bozanoğlu İbrahim'in oğludur. Tenekecilik yaptığı için bu lakabla tanınmıştır. Küçük yaşlarda sesinin güzelliği fark edilmiş, sıra gecelerinde uzun havalar, hoyratlar, gazeller okumuş, mevlidhanlık yapmıştır. Hiç tahsil yapamadı. Kendi çabasıyla okuma yazma öğrendi. Devrin ünlü hoyrat ustası Mukim Tahir'den makam öğrendi. Geniş bir hayal gücü, kuvvetli bir hafıza ve zekaya sahip olduğundan bir çok hoyrat ve gazel ezberledi. Urfa folkloru konusunda geniş birikim ve kültüre sahiptir. Birçok Urfa türküsü derledi. Eski sıra gecelerinin, bağ yatılarının, fasılların aranan müzik adamıdır. Hoyrat ve mani okuma ustasıdır. Hayatını Urfa musikisine adanmıştır. 21 Nisan 1984 Ankara'da düzenlenen "Kaynak-tan Radyo'ya, Televizyona" adlı programın kaynak kişilerinden oldu. Programı Kültür Bakanlığı ve Anadolu Folklor Vakfı düzenledi. Ünlü bir halk müziği ustasıdır. Mahmut Usta, musikide "Divan üslubu"unu yaşatan bir halk sanatçısıdır.

13- Mukim TAHİR (OTURAN) (1900-1945) Urfa'da doğdu. Babası Mukim'lerden H.Abdurrahman'dır. Küçük yaşlarda bolluk içinde yetişti. Hanımının ölümünden sonra sefahate dalarak perişan bir hayat yaşadı. Çalışmak için gittiği Zonguldak'ın Yeniçe ilçesinde genç denecek yaşta vefat etti. Çocuk yaşta musiki dersleri aldı. Sesinin ve ağzının çok güzel olması nedeniyle kısa sürede Urfa'da ve yörede büyük ün yaptı. 1943'te ilk plağı olan "Hüsnün Senin ve Elleri Pambık"ı yaptı. Daha sonra ünü günümüze kadar gelen "Ayağında

Kundura ve Kapıyı Çalan Kimdir" Plağı ile "Kırmızı Kurdele ve Yaram Sızlar" adlı plaklarını yaptı. Kendine has bir tavır geliştirdi. Bugün birçok sanatçı onun tavrında hoyrat okumaya çalışmaktadır.

14. Hüseyin PEYDA (1922-1990) Urfa'da doğdu. Bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünde okudu. Birçok işte çalıştıktan sonra sinemada karar kaldı. Yönetmenliğini, yapımcılığını, senaristliğini ve başrol oyunculuğunu kendisinin yaptığı "Söyleyin Anama Ağlamasın" (1950) adlı filmle sinemaya başladı. Örmen Filmi kurdu. Yönetmen Atıf Yılmaz'la birlikte kendisine oyuncu olarak büyük başarı ve ün kazandıran "Mezarımı Taştan Oyun" (1951) filmini çekti. Bu filmden sonra doğduğu şehrin mahalli konularına ait filmler yaptı. Birçok sinema eleştirmeni onu efsane adam Rudolph Valentino'ya benzetti. Oyunculuğu ile Anadolu'da çok büyük bir şöhret yakaladı ve (1950-1960) dönemine damgasını vurdu. Bu dönemde çektiğı filmlere mekan olarak Urfa'yı seçti. 40 yıllık sinema hayatının sonunda, Türk sinemasının vazgeçilmez karakter oyuncularından biri oldu "Kara Çarşafı Gelin" filmindeki oyunuyla 1977'de 14. Antalya Film Festivalinde en başarılı yardımcı erkek oyuncu seçildi. 1990'da akciğer kanserinden öldü. Yönettiğı ve başrol oynadığı filmlerden bazılarının adları şöyledir: Gelen Ağlar Giden Ağlar (1956), Dar Sokaklar (1958), Aşk Hırsızı (1959), Mor Sevda (1961), Çapkın Hırsız (1963), Perişan (1963)

15. Mehmet ÖZBEK (1945) Türk Halk Müziğı sanatçısı. Urfa'da doğdu. İlk, orta ve liseyi Urfa'da tamamladı. 1966'da İ.Ü. Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne girdi. İkinci sınıfta iken İstanbul Belediye Konservatuarı Türk Musikisi Bölümüne devam etti. TRT'nin açtığı bir sınavı

kazanarak 1969 yılında sanatçı olarak göreve başladı. 1977'de İstanbul Radyosu Halk Müziği ve Oyunları Müdürlüğüne atandı. Ankara Radyo ve Televizyon'unda çeşitli görevleri yanında TV programlarında koro yönetti ve müzik danışmanlığı yaptı. 1985 yılında Türkiye Yazarlar Birliğince Türk Halk Musikisi konusunda çalışmalarından ve verdiği konserlerden ötürü yılın sanatçısı seçildi. 1986'de TRT'den ayrılarak devlet sanatçısı olarak Kültür Bakanlığına geçti. ESERLERİ: Folklor ve Türkülerimiz (1975), Hoyratlar (1980)

16- Haluk YETKİN (1947) Bilim adamı. Urfa'da doğdu. İlk okulu Urfa'da lise öğrenimini Ankara T.E.D. kolejinde tamamladı. 1973 yılında Hacettepe Tıp Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl Ortopedi ve Travmatoloji bölümünde ihtisasa başladı. 1977 yılında uzman oldu. 2 yıl aynı kurumda uzman olarak çalıştı. 1979 yılında Kayseri Tıp Fakültesine öğretim görevlisi olarak tayin edildi. 1982'de Doçent oldu. 1984'te Üniversiteden ayrılarak Ankara Numune Hastanesi 2. Ortopedi klinik şefi oldu. 1989 yılında bir süre Berlin Freieu Üniversitesi Oscar Helene Haim Hastanesinde çalıştı. 1991 yılında Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Ortopedi ve Travmatoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi oldu. Aynı yıl profesör ünvanını aldı.

Çok sayıda yerli ve yabancı bilimsel çalışma yayını olan Prof.Dr.Haluk YETKİN halen Gazi Üniversitesinde Öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam etmektedir.

17- Mehmet OYMAK (1948) Urfa'da doğdu. İlk orta öğrenimini Urfa'da tamamladı (1966), 1970 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Urfa Lisesi, Akşam Lisesi ve İmam Hatip Liselerinde öğretmenlik ve yöneticilik yaptı. 1984'te Urfa Belediye

Başkan yardımcılığına atandı. 9 yıl bu görevi başarı ile yürüttü. Harran Üniversitesi kurulduktan sonra 1993'te Üniversiteye intisap etti. 1993'ten bu yana Harran Üniversitesine bağlı Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü görevini sürdürmektedir. Üniversite yıllarında Urfa halk oyunlarını icra etti. Şiir ve folklora yöneldi. Harran Folklor ve Kültür Dergisinin (1979), kurucularından olup bu derginin yayımında uzun süre görev üstlendi. Bu dergi de birçok yazısı ve şiiri yayınlandı. T.Yazarlar Birliği Üyesidir.

ESERLERİ: Adsız Kitap (Şiir 1981), Leyla ile Mecnun (Şiir 1994), Hz.İbrahim Halilullah ve Urfa (İnceleme 1990), Urfa ve Hz.Eyyüb (İnceleme, 1994)

18. A.Cihat KÜRKÇÜOĞLU (1948) Urfa'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1973 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi bölümünden mezun oldu. Sırasıyla Turizm ve Tanıtma Bakanlığında memur, Şanlıurfa müzesinde asistan, Şanlıurfa Devlet Güzel Sanatlar Galerisinde Müdür olarak görev yaptı. Halen Harran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Mimari eserler konusunda yazdığı yazılar ve çektiği fotoğraflarla tanındı. Bir çok kez fotoğraf sergileri açtı. Şanlıurfa'nın kültürel değerleri konusunda geniş bir arşive sahiptir.

ESERLERİ: Şanlıurfa (1988), Ruha'dan Urfa'ya (1990), Şanlıurfa Su Mimarisi (1992), Şanlıurfa Camileri (1993), Şanlıurfa'da Canlanan Tarih (1995), Tarih ve Tarım Şehri HARRAN (1995), Şanlıurfalı Hattat Behçet Arabi-Hayati-Eserleri, (1997)

İngilizce olanlar: Guide To Urfa and Harran (M.Oymak'la birlikte, 1990), The Mysterious city of History Harran (1996)

19. Mehmet Atilla MARAŞ : 1949 yılında Urfa'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini burada tamamladı. Erzurum Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesini bitirdi (1971), Çeşitli devlet kuruluşlarında çalıştı. Halen bir kamu kuruluşunda yönetici olarak çalışmaktadır.

Şiir ve yazıları Hareket, Adımlar, Edebiyat, Mavera ve Harran dergilerinde yayınlandı. 1967'de yazdığı Aney şiiriyle tanındı.

1981 yılında Şehrayin adlı şiir kitabıyla Türkiye Yazarlar Birliğince "Yılın Şairi" seçildi. 1989'da Yugoslavya'da "Struga Şiir Akşamları"nda ve 1990 yılında Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da yapılan "Dünya Şiir Okuma Şenliği"nde Türkiye'yi temsil etti. 1991'de Merkezi Hindistan'ın Madras kentinde olan Uluslararası Şairler Akademisi tarafından "Seçkin Şair" ödülü ile ödüllendirildi. 1992'de merkezi ABD'nin Kaliforniya eyaletinde olan "Dünya Kültür ve Sanat Akademisi" tarafından "Fahri Edebiyat Doktoru" payesi verildi.

ESERLERİ: Doğudan Batıdan Ortadoğudan 1976

Şehrayin 1981, 1995

Aney 1983, 1995

Zor Sözler 1989, 1995

Child Dreams 1991

Peygamberler Şehri 1986 (tanıtım)

Merhaba Ey Hüzün 1996

KAYNAKLAR

- Akalin Müslüm** Milli Mücadelede Urfa, Urfa, 1985
Akalin Müslüm Şehit Nusret Bey'in Savunması, Ankara, 1992
- Ali Saip** Çukurova acıklı olayları ve Urfa'nın kurtuluş Savaşları, (sadeleştiren) Selim AK, Urfa, 1984.
- Alpay Bedri** Şanlıurfa Şairleri I, Şanlıurfa, 1986
Aktüccar Halil Nabi, Hayatı, Sanatı Eserleri, İstanbul, 1984
- Akbıyık Abuzer** Folklor ve Şanlıurfa, Şanlıurfa, 1990
Akbıyık Abuzer Şanlıurfa Hoyrat ve Manileri, Şanlıurfa 1991
- Akbıyık Abuzer** Her yönüyle Şanlıurfa Halk Oyunları, Şanlıurfa 1989
- Akkoyunlu Zahide** Geleneksel Urfa Evlerinin Mimari Özellikleri, Ankara, 1989
- Apan Hüseyin** GAP ve Urfa Ziraat Fakültesinin Önemi, D.Bakır, 1983
- Atakurt Mithat** Urfa Folklorundan Bir Demet, Ankara, 1951
- Ayataç Mustafa** Peygamberler Şehri, Urfa, İstanbul, 1988
Bağış Ali İhsan GAP, Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu, Ankara, 1988
- Bengisu Mustafa** Urfa İlinin Coğrafyası, Urfa, 1968
Demirkent Işın Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi, İstanbul, 1974
- D.İ.E** Genel Nüfus Sayımı 1980-1985-1990
D.İ.E Tarımsal Üretim Değeri 1989

- D.İ.E** Türkiye İstatistik Yıllığı, 1990
- Doruk Yaşar** Urfa'dan Derlenmiş Türküler ve Oyun Havaları, Ankara, 1977
- Düşmez Hanifi** Öyküleriyle Urfa Türküleri, Şanlıurfa, 1995
- Düşmez Hanifi** Şanlıurfa Mahalli Çocuk Oyunları, Şanlıurfa, 1994
- Ergin M.Emin** Urfa Ağız Sözlüğü, Urfa, 1982
- Ergin M.Emin** Urfa Folklorunda Düğün, Urfa, 1975
- Ergin M.Emin** Urfa'dan Derlenmiş Hoyratlar, Mani-ler, Urfa, 1981
- Hacıkamiloğlu M.Cemil** Şanlıurfa'nın Kurtuluşu, İstanbul, 1986
- Harran Kültür ve Folklor Dergisi, I,II,III. ciltler, 1979,1983,1985**
- İşiltan Fikret** Urfa Bölgesi Tarihi, İstanbul, 1960
- İpek A. Naci** Şiirlerde Urfa (antoloji) Urfa, 1969
- Karahan A.Kadir** Nabi, Hayatı, Sanatı, Şiirleri, İstanbul, 1953
- Karahan A.Kadir** Urfa'lı Mehmet Şevket ve Şiirleri, An-kara, 1991
- Karahan A.Kadir** Şanlıurfa ve GAP Sempozyumu, İstanbul, 1991
- Karahan A.Kadir** Kahramanlar ve Şairler Beldesi Ş.Urfa'ya bir Armağan, İstanbul, 1987
- Karakaş Mahmut** Şanlıurfa Kitabeleri, Şanlıurfa, 1988
- Kürkçüoğlu A.Cihat** Şanlıurfa Su Mimarisi, Ankara, 1992
- Kürkçüoğlu A.Cihat** Şanlıurfa'da Canlanan Tarih, Ankara , 1995 (Şurkav)
- Kürkçüoğlu A.Cihat** Şanlıurfa Camileri (Şurkav) Ankara, 1993

- Kürkçüoğlu A.Cihat** Ruha'dan Urfa'ya, Ő.Urfa Belediyesi Yayınları Ankara, 1990
- Kürkçüoğlu A. Cihat** Şanlıurfa, Ő.Belediyesi Yay. Ankara, 1988
- Kürkçüoğlu Kemal Edip** Urfa Ağzı, 2. Baskı Ankara, 1991
- Oymak Mehmet** Urfa ve Hz.Eyyüb, Urfa 1994 (Harran yay.)
- Oymak Mehmet** Hz.İbrahim Halilullah ve Urfa, Ankara, 1990
- Özbek Mehmet** Folklor ve Türkülerimiz, İstanbul, 1981
- Özçelik İsmail** Milli Mücadelede Güney Cephesi Urfa, Ankara, 1992
- Öztan Güler** Urfa İklimi, Ankara, 1974
- Rastgeldi Reşit** Hz.İbrahim ve Urfa
- Saraç Adil** Urfalı Şair Abdi, Hayatı, Sanatı, Eseri, Şanlıurfa, 1986
- Saraç Adil** Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri, Şanlıurfa, 1987
- Segal J.B. Edessa, The Blessed City, Oxford, 1970**
- Şanlıurfa il Yıllığı, (Her yönüyle), 1988**
- ŐeŐen Ramazan** Harran Tarihi, Ankara, 1993
- TanıŐık Halil Refet** Urfa İli Yakın Çevre İncelemeleri
- Türk Dil Kurumu** Tarama Sözlüğü, Ankara, 1963-1974
- Türk Dil Kurumu** Derleme Sözlüğü, Ankara, 1963-1975
- Urfa İl Yıllığı, 1967-1973**
- Urfalı Mateos, Vekayi-namesi (952-1136) TTK, Ankara, 1987**
- Yurt Ansiklopedisi, 132,133, 134. Fasiküller, S. 7354-7456**

ŞANLIURFA'DAN FOTOĞRAFLAR

Harran Ovası
Sulama Kanalları

Atatürk Barajı

Yorgancı Sokak

Urfa Evinde
Düğün

Tarihi bir Ufa Evi

Halilürrahman gölü ve Rizvaniye Camii

İbrahim
Peygamberin
Doğduğu
Mağaranın
Girişi

Arabi Camii

Hasan Padişah Camii, Yeni Dergah Camii ve Ş.Urfa Kalesi

Mevlid-i Halil
Camii

Halilürrahman Camii ve Gölü

Dergah Parkı

Sipahi Pazarı

Bedesten

Bedestende Kazaz

Yöresel Giysiler

Harran Ulu Camii

Harran Kalesi ve Harran evleri

Halfeti

ŞURİYAT KÜTÜPHANESİ

Kitap No.

1253

Mehmet Atilla MARAŞ

1949 yılında Şanlıurfa'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini burada tamamladı. Erzurum Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesini bitirdi (1971), Çeşitli devlet kuruluşlarında çalıştı. Halen bir kamu kuruluşunda yönetici olarak çalışmaktadır.

Şiir ve yazıları **Hareket**, **Adımlar**, **Edebiyat**, **Mavera** ve **Harran** dergilerinde yayımlandı. 1967'de yazdığı **Aney** şiiriyle tanındı.

1981 yılında **Şehrayin** adlı şiir kitabıyla Türkiye Yazarlar Birliğince **Yılın Şairi** seçildi. 1989'da Yugoslavya'da "Struga Şiir Akşamları"nda ve 1990 yılında Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da yapılan "Dünya Şiir Okuma Şenliği"nde Türkiye'yi temsil etti. 1991'de Merkezi Hindistan'ın Madras kentinde olan Uluslararası Şairler Akademisi tarafından "**Seçkin Şair**" ödülü ile ödüllendirildi. 1992'de merkezi ABD'nin Kaliforniya eyaletinde olan "Dünya Kültür ve Sanat Akademisi" tarafından "**Fahri Edebiyat Doktoru**" payesi verildi.

Eserleri:

Doğudan Batıdan Ortadoğudan / Şiir (1976)

Şehrayin / Şiir (1981, 1995)

Aney / Şiir (1983, 1995)

Zor Sözler / Şiir (1989, 1995)

Child Dreams / Şiir (1991)

Peygamberler Şehri Şanlıurfa/ Tanıtım (1986)

Merhaba Ey Hüzün / Şiir (1996)

Dizgi ve Baskı: **GÜNEYDOĞU** Gazete-Radyo-TV Ofset

Tesisleri A.Ş. ŞANLIURFA

Tel: 0-414- 312 33 22 Fax: 0-414-314 64 81